

Viipurin Suomalaisen
Kirjallisuusseuran
toimitteita
15

HELSINKI 2005

ISSN 1236-4304

Lappeenrannan Kirjapaino Oy 2005

Kirsti Tarjas

”TYTTÖ TULEE KERTOMAAN OMIN SANOIN!” KOULUTYTTÖNÄ SOTIENTAKAISESSA VIIPURISSA

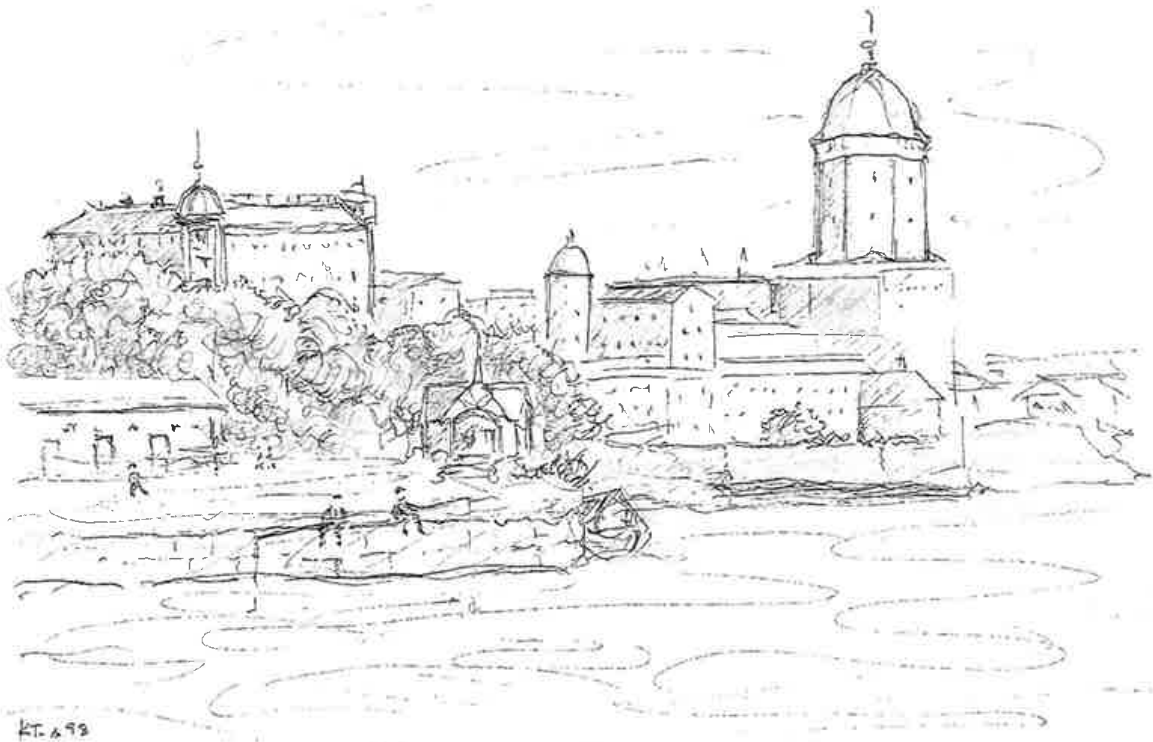
Omistettu rakkaille lapsenlapsen lapsilleni

Kuvat: Perhekuvasto

Piirroksat: Tekijä

Sisällys

Viipuri – uusi kaupunkini	217
Tutustumme vähitellen Viipuriin.....	223
Monrepos.....	230
Ei ollut kesää ilman Muolaata.....	237
Monivaiheinen ilta	244
Muolaan kihupyhät.....	247
Viipurin koulussa	249
Muistelen kouluni opettajia.....	255
Hetki naapurikoulussa	270
Sairastelua	274
Koululaiselämää	278
Hankalia aikoja – ja iloisiakin.....	282
Aivan uskomaton ilta	287
Koululaiselämää edelleenkin	291
Tuli muitakin kesiä.....	303
Karjalan kannaksella	305
Sormuksen tarina.....	316
Vaikea vuosi 1933	321
Epilogi	323

Pohjoisvalli ja Viipurin linna

Viipuri – uusi kaupunkini

Koko Viipuriin muutostamme en muista mitään.

Löydän vain itseni seisomassa uuden kotimme erkkeri-ikkunan äärellä. On kesä ja vuosi on 1928.

Korkeustasollani tuolla edessä näen Torkkelinpuiston ikivanhojen lehmusten tuuheat latvukset kahtena viheriänä rivinä. Kauas niiden taakse ja sivuille jatkuu vehmas puisto.

Kurkottaessani alaspäin voin erottaa varjoisan nurmikon sekä leveän hiekkakäytävän reunalla takorautaisen, koristeellisen nojapenkin. Ja vieläkin ulommas kurkottamalla näen paneelin reunustamaa kivikatua pitkin juoksevat raitiovaunujen metalliset kiskot.

Uusi kotini on korkealla, puidenlatvojen kohdalla. On outoa ja vierasta, jännittävää ja hiukan juhlavaakin.

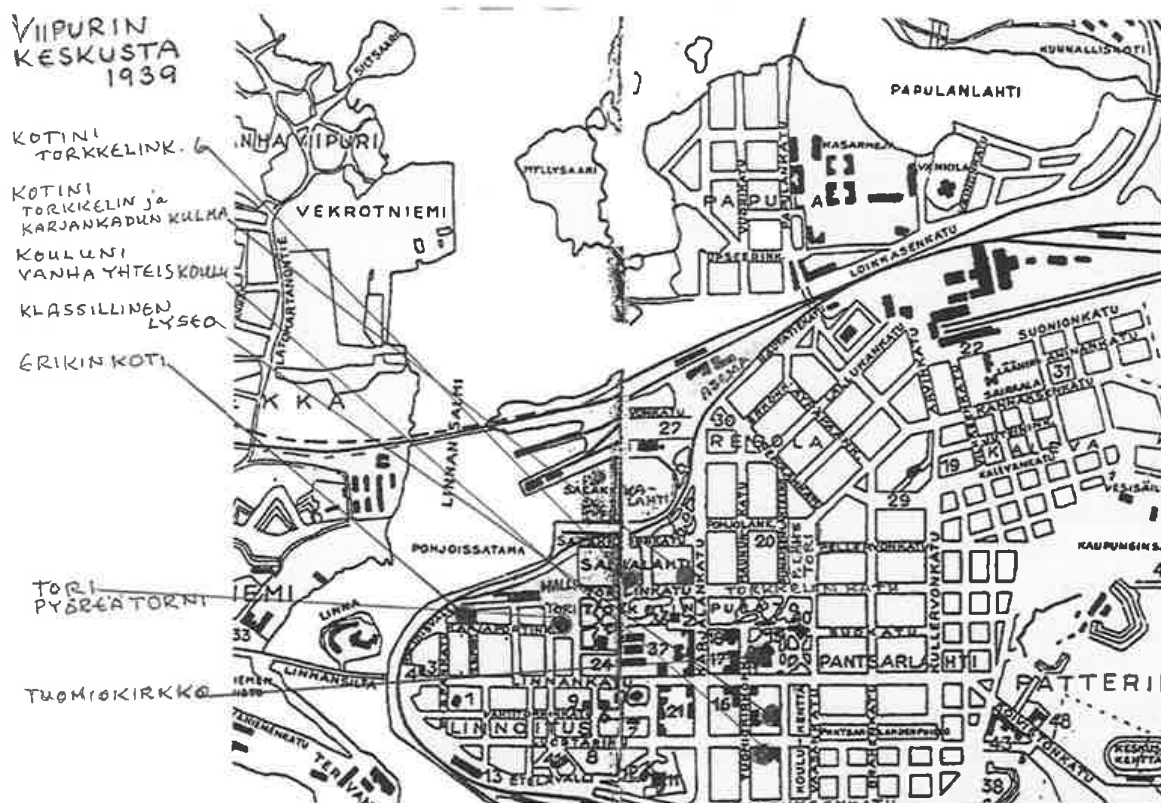
Pidän tiukasti kädessäni uutta pientä guttaperkkanukkea, Pojua, joka nukkuu valkeaksi maalatussa pajukorissaan sinisen virkatun peiton alla. Peitto antaa kaikelle olemukselle jonkinlaisen sinisen tunnun. Olenkohan saanut nukan tulijais- tai lohdutuslahjaksi, sillä Kotkaan ei Poju ole kuulunut. Kotkaan – ikävä vihlaisee lävitseni.

Miksi olen näin eksynyt ja avuton?

Olenhan sentään jo yksitoistavuotias ja takanani on neljä kouluvuotta. Osaan lukea ja kirjoittaa kahta kieltä ja tulen niillä toimeen suomen- ja ruotsinkielisessä ympäristössä. Taidan alfabeetin ja multipligationstabellin (mikä sanahirviö tarkoittaa kertomataulua) aivan erikoisella ja helpolla tavalla, näin kiltin opettajani Tant Fannyn kunniaksi kerrottuna. Osaan laskea desimaaliluvuilla, mikä taito ihme kyllä tulisi syksyllä osoittautumaan yllättävän hankalaksi miinukseksi. Muistan ja löydän kartalta niinkin vaikeasti mieleenpainuvat paikat kuin Biskajabukten ja Gibraltarsundin. Niiden nimien oppiminen oli ollut tuskan takana.

Olen lisäksi esittänyt soolona koulun joulujuhlissa laulun tuhansista joulun kynttilöistä ja seissyt enkelinä joulunäytelmässä. Olenpa löytänyt pulpettiani monen monta joulukirjettä erikokoisissa lääkepulverimaisesti taitetuissa kuorissaan ja tunnollisesti säännön mukaan aukaissut ne jouluaattona noin kello kuusi. Kiiltokuvina enkeleitä, ruusuja ja lemmikeitä!

Keväällä olen sitten siirretty oppikoulun, Kotka Svenska Samskolan toiselle luokalle saaden vallan 25 markan stipendin "ahkeruudesta ja edistyksestä".

Viipuri ennen sotia

Nyt kuitenkin ikään kuin turvaudun pieneen kiintopisteeseeni puristaen sitä, nukkekorja, kädessäni. Taaskin keran on elämässäni tapahtunut suuri muutos. Miten tästä selviäisin eteenpäin?

Nyt vuosikymmenien takaa en voi palauttaa mieleeni kodin pakkaamista, tavaroiden kuljetusta enkä sijoittamista uuteen kotiin. Olenkohan tämän kaiken tapahtuessa ollutkin Mormorin luona Tampereella – sehän olisi luonnollista. Näin olisimme olleet, pikkuveljeni Pokka ja minä, poissa jaloista aikuisten muuttokiireissä.

Taakse olivat jääneet Kotka ja ”Kutsetin” Herrojen pytinki, pihan monet leikit, koulun luokkatoverit, koti tuttuine huoneineen, lasiverantoineen, kasvitarhoineen ja vaahteroineen. Lähiympäristöni on kutistunut neljän huoneen ja keittiön kaupunkiasunnoksi kivitalon neljännessä kerroksessa keskellä ventovierasta kaupunkia. Uutena laajempänä ympäristönäni olisivat Torkkelinpuiston tuuheat lehmukset ja kivinen katu. Osoitteena Torkkelinkatu kuusi, kivikarhut ikkunan alla, kuten olen entisille ystävilleni kertonut.

Tässä nyt ollaan, tähän on tultu. Kurkottelemassa vieraalle kadulle. Sehän on sittemmin tuleva minulle tutuksi.

Nyt saapuu keltainen raitiovaunu kilisten ja kolisten kadoten oikealle päin. Torille, kuten pian saisin todeta.

Onneksi kaikki elämäni tärkeät henkilöt ovat tallella: äiti, isä, Ilmari, Pokka, sekä kotiapulainen eli palvelijatar, siis kuten silloin sanottiin, Hulda, joka onneksi oli lähtenyt mukaamme Viipuriin. Samoin uskollinen Rai, schäfer, sekin on täällä.

Puristan Pojua korissaan. Oudot raitiovaunut jurraavat heilahdellen alhaalla omalla matkallaan. Vossikan kopottelu kaikuu seiniin kivisellä kadulla.

Tässä sinisestä tuokiosta alkaa elämäni Viipurissa. Viisi vuotta – mutta siinä en vielä tiedä.

Harmaakivinen Torkkelinkatu 6 oli rakennettu 1900 – luvun alkuvuosina. Katuovemme tyyli oli goottilaishenkinen, kapeahko ja korkea, suippokaa-

Torkkelinkatu 6, Viipuri 1928

Torkkelinkatu 6, Viipuri 1928.

reksi kohoava. Muutaman askeleen pituisen käytävän päästä tultiin portaikkoon, joka lähti kiertämään vastapäivään tyhjää hissiaukkoa. Avoin hissiaukko oli tietenkin toistuvien varoitusten paikka, sillä suojana oli vain tavallinen metallinen kaide ilman minikäänlaista suojaverkkoa. Ja samanlainen se on tänäkin päivänä, siisteytensä menettäneenä. Tällaista porraskäytäviä näin sitten muuallakin. Hissiä ei katsottu tarpeelliseksi edes keskikaupungin taloissa. Asemaa vastapäätä sijaitsevassa Pietisen palatsissa kerrottiin ihmeenä, että siinä talossa oli ihan hissi.

Neljänteen kerrokseen kiivettyä – ensimmäinen kerros oli liikehuoneistoja varten – tultiin kaksinkertaisten ovien kautta tilavaan tampoouriimme. Vaatenaulakko, pikkupöytä, seinällä vaivattava telefoni ja suoraan jatkaen isän huoneeseen. Tämä työhuone toimisi nyt eräänlaisena vastaanottotoimistona.

Muuttomme Viipuriin johtui siitä, että isä oli uhkarohkeasti jättänyt hyvän virkansa rakennusosaston insinööriä Gutzeitilla ja lähtenyt vielä silloin ihan vakavaraisen yksityisen rakennusfirman keikkaan, monien ystäviensä varoituksista huolimatta. Onnistumisesta kerron myöhemmin.

Tänne isän huoneeseen olikin hankittu näyttävän kookas kirjoituspöytä tuoleineen sekä pompöösi nahkakalusto tukevaa ruskeata herrainhuonemallia. Tänne sijoittui kirjahylly sekä leveä hyllykkö isän rakennuspiirustusrullien alustaksi.

Huoneeseen mahtui myös isän leveä ja kalteva piirustuslauta pukkijalkoineen. Sen edessä seisoivat vaarilta peritty tukeva musta keinutuoli, jossa isä aina välillä otti tuumaustaukoja painavasti keinahdellen. Piirustuslaudalla makasivat hyvässä järjestyksessä oivallisesti ja huolella teroitettut lyijykynät – pehmeät keltaiset Faber HB:t ja ikävän kovat KOOH-INOR 2H:t. Nämä ikuisesti mielessäni, koska sain liian lyhyeksi kuluneet pätkät omikseni. Hauskempia olivat sini-punapäiset värikynät. Kynien viereltä löytyivät harppilaitikko, kuluneella ruskealla nahkalla päällystetty sekä laskutikku. Vielä pitkä hakaviivain ja kulmaviivaimet suorine ja terävine kulmineen. Tussipullot,

Kivikarhu ikkunamme vartijana.

piirtimet ja harpit koteloissaan, kukin samettisessa muotokuopassaan.

Erkkerimme vinoista sivuikkunoista näki Torkkelin jatkuvan oikealle aina lähellä aukeavalle kauppatorille ja ruokahallille saakka. Vasemmalle katsottaessa katu kulki kauas Punaisenlähteentorille asti puiston lehmusten saattamana.

Näiden kahden huoneen yhteisen tilan kokosi laaja parkettilattia, tuollainen vinottainen sik-sakia muistuttava. Se on jäänyt mieleeni kuivumisesta ja iästä johtuvasta narahtelustaan, joka ei korjaantunut ahkeralla vahaamisella eikä

kiillotuksellakaan. Siinä vain narahteli, etenkin isän painavien askelten alla.

Keskellä ruokasalia seisoi entinen tumma tamminen ruokapöytä tuolien ympäröiminä. Mukaan kuuluivat tietenkin pienempi ja suurempi senkki, kuten niitä astiakaappeja kutsuttiin. Ikkunan edessä pieni läksyjenlukupöytäni laattikkoineen ja kirjahyllykköineen. Siihen sijoittaisin uudet koulukirjani ja aikaa myöten rakkaat romanttiset tyttökirjani.

Salinkalustona oli ainakin äidin piano ja jostakin ilmestyneet rokokootuolit pöytineen. Mahtuiko jollekin seinälle tachtta tai hävisikö muutossa tämä kodikas ja kokoava kaukasialainen leposohva? En voi saada sitä nyt mieleeni, mutta täytyihän sen olla täällä, eihän isäni tulisi toimeen ilman sitä. Missä hän lukisi päivän lehdet tai ottaisi päivällisen päälle pienet torkut? Todellakin – löydän sen muististani seuraavasta asunnostamme. Muisti näyttää toimivan yllättävällä tavalla.

Salin viereinen suuri makuuhuone tulisi olemaan keskeisin paikka elämässämme. Sinne kuuluivat tietenkin äidin ja isän loimukoivuiset parivuoteet yöpöytineen, tuttu peilipöytä keikahtavine ovaalipeileineen sekä korkea liina-vaatekaappi. Huoneen perällä Pokan ja minun kerrosvuoteet, onnellisella minulla edelleenkin ylävuode. Mutta mainio leikkitupanurkkani ei ole mahtunut tänne – tuskin olisin sitä enää tarvinnutkaan. Pikkutuolit kylläkin ja niillä istuva Ketty-nukke ja kaikki nallet, joille vieläkin ompelen vaatteita. Myös Pokan tärkeät autot, rakennuspalikat ja Mekanot olivat ennallaan. Uusi tulo- kas oli musta puinen Felix-kissa, ajan muotituote. Se oli koottu palasista joita pitivät koossa sisäiset kuminauhat. Siispä sen jäsenet liikkuiivat, pitkää nivelikästä häntä myöten. Kuminauhojen löystyessä liikkeet veltostuivat ja Felix lysähteli väsyneenä.

Huone oli suuri ja korkea, kuten kaikki talon huoneet. Tänne mahduimme hyvin. Jossakin täällä varmaankin ikkunan ääressä seisoi äidin ompelukone, se sama Singer. Tähän aikaan ommeltiin paljon kotona joten kotiompelijatar oli tärkeä vierailija jonka tuloaika piti tarkoin sopia jo aikaa etukäteen. Valmisvaatteita, ainakin lapsilla, olivat vain päällystakit.

Keittiöön päästiin sisähuoneista välikön kautta. Istuin siellä usein sinä ensimmäisenä kesänä Huldin kanssa jutellen ja hänen puuhiaan seuraten. Olinhan kotona kaikki päivät. Oli kesä ja vapaata enkä tuntenut Viipurissa vielä ketään. Kesä oli kuitenkin joutunut jo pitkälle, joten emme hakeutuneet enää heti suuren muuttotouhun jälkeen minnekään maalle.

Onneksi oli siis Hulda, ruotsinkielinen neiti Pyttikseltä eli Pyhtäältä. Hänen sukunimensä oli hauskaasti Lustig ja mukavahan hän olikin paitsi milloin sattui murjotustuulelle.

Huldin pieni huone sänkyineen ja pikkupöytineen löytyi keittiön vierestä ja ikkunansa oli ruokahuoneen ikkunan vieressä. Sellaisia olivat sen ajan niin kut-

sutut palvelijanhuoneet, omia pieniä soppia. Iltaisin oli Huldalle annettava oma aika ja rauha eikä saanut mennä häntä häiritsemään. Itsestään selvää oli, että aina oli apulaista kohdeltava kohteliaasti – onko Hulda kiltti ja tekee sitä ja tätä.

Keittiön hella lämpeni haloilla, mutta lisäksi oli liedellä seisova kaasuliesi.

Keittiönpuoleinen rappukäytävä osoittautui erikoiseksi paikaksi, sillä sen hissiaukossa kulki todellakin hissi eli pienikokoinen halkohissi. Tähän ei kuitenkaan voinut mennä kyytiä ottamaan, sen verran heikko se oli. Hissin pohjalle ladottiin puukellarista haetut halot ja nostettiin käsipelillä vajereitten varassa ylempiin kerroksiin. Tämä työ, kuten puiden pilkkominenkin, kuului talonmiehen tehtäviin. Hän opetti sittemmin Huldalle systeemin salaisuudet. Kolisten ja natisten hissi nousi halkolastissaan ja kiinnitettiin paikoilleen siksi aikaa kun lasti purettiin keittiön puulaatikkoon, minun tutulle istumapaikalleni. Keittiön porraskäytävässä tuntui aina kostea kellarinhaju.

Halkoja ei tarvittu missään muualla kuin keittiössä, sillä talossa oli keskuslämmitys.

Vannahuoneen vesi kuumennettiin kaasulla korkeassa kruunupäisessä kuparipöntössä. Sen alla syttyivät kaasuliekit erikoisen pitkän sytyttimen avulla pelottavasti pokshtaen runsaiksi pieniksi liekkiriveiksi. Hiljaa suhisten ne kuumensivat pöntön runsaan veden – tunti siinä meni – ja lämmittivät samalla pienen kylpyhuoneen saunanlämpöiseksi.

Vannahuone olikin ahkerassa käytössä. Suuri valkoemalinen amme seisoi leijonatassujensa varassa. Ikkuna seinän ylärajassa oli myös venttiili, jollainen kuului kaikkiin muihinkin huoneisiin.

En käynyt kovinkaan usein viipurilaisessa saunassa, koska en voi sellaista lainkaan palauttaa mieleeni. Ei äitikään niihin tutustunut, mutta isähän ei tullut toimeen ilman saunailtojaan.

Tutustumme vähitellen Viipuriin

Viipurin usein toistettu kansanvälinen ilmapiiri ihastutti suuren osan elämästään Kaukasiassa Bakussa viettänyttä äitiäni. Kaupungilla kulkiessaan kun saattoi kuulla puhuttavan ruotsia, venäjää, saksaa ja jopa ranskaakin. Myös kielten huvittavaa sekoitusta.

Aloimmekin luonnollisesti pian liikkua kotimme ulkopuolella ja aluksi tunsimme olevamme kuin jossakin ulkomailla kaiken uuden ja mielenkiintoisen keskellä.

Aluksi kaupungilla käynnit liittyivät tietenkin ruokatarvikkeiden hankkimiseen. Tässäkin suhteessa mahdollisuudet laajenivat ja olivat uutuudessaan houkuttelevia.

Ensin suuntasimme lähellä odottavalle Kauppatorille. Täällä myytiin suo-

Viipurin kauppatori kesällä 1923, vas. PYP, Pyöreä torni, Sofia Zweyberg liike, poliisilaitos, taustalla Domus, Linnankatu 11 (ent. Katariinankatu)

raan nelipyöräisistä hevosvankkureista maalaistuotteita kuten leipää, piirakoita, maalaisvoita, perunoita, kaalia, lanttuja. Ja kesän edistyessä tarjottiin marjoja, niin metsän kuin puutarhankin satoa. Syksy oli tuova pulleita ihania tatteja, täällä niitä osattiin arvostaa. Muitakin sieniä sai niin tuoreina kuin suolattuinkin. Minä hämmästelін suuria, pastellinsävyisiä, vihertäviä hanhenmunia. En ollut milloinkaan sellaisia nähnyt aikaisemmin. Hevoset seisovat vierekkäin tyyninä pitkässä rivissä eväänään heinäsäkki tai kaurapussi edessään riippumassa. Vankkurien pohjalla näkyi olevan heinää villaraanulla tai poppanalla peitettynä. Mistä kaukaa lienevät tulleetkaan aamuvarhaiselle kauppamatkalleen. Sirkeät kaupunkivarpuset ja kömpelömmät pulut parveilivat niiden jaloissa, nekin ruokaansa etsimässä.

Torihyörinää seurasi torin laidalta vanttera Pyöreä torini. Sen kupeessa oli kojuilla paikkansa, kioskintapaisilla, sanoittaisin nykyään. Mielestäni vahvaseinäinen torni oli kuin tanakka äiti – tai mummo hahmo pehmeänpyöreästi laskeutuvine kattoineen ja ylen pienine syvine ikkunoineen. Siinä turvalli-

Viipurin keskiaikaiset kivikirkot ja niiden kohtalo

¹⁾ Ks. esim. M. Hiekkänen *Stenkyrkorna i Åbo stift under medeltiden*. *Historisk tidskrift för Finland* 3/1994, 429–458; sama, *The Stone Churches of the Medieval Diocese of Turku, A Systematic Classification and Chronology*, *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja*, *Finska Fornminnesföreningens tidskrift* 101, Helsinki 1994 viitteineen ja kirjallisuusluetteloineen.

²⁾ Muista kuin keskiaikaisista kivikirkoista ks. O.-I. Meurman, Viipurin kirkot *Viipurin Suomalaisen Kirjallisuuden seuran toimitteita* 6, Helsinki 1983. Ks. myös M. Hiekkänen, Ruotsin Karjalan keskiaikaiset kirkot, Novgorodin Karjalan kirkot ja tsasounat, Viipurin kolme kivikirkkoa, *Viipurin linnaläänin historia* II, toim. Yrjö Kaukiainen ja Jouko Nurmiainen, Lappeenranta 2004.

³⁾ J. Korpela, Viipurin linnaläänin synty, *Viipurin läänin historia* II, toim. Yrjö Kaukiainen ja Jouko Nurmiainen Lappeenranta 2004; M. Hiekkänen, Viipurin lääni – rautakaudesta keskiaikaan, Karjalan synty, *Viipurin läänin historia* I, toim. Matti Saarnisto, Jyväskylä 2003a; sama, *Suomen kivikirkot keskiajalla*, Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 2003b.

⁴⁾ Seurakunta sai vielä vuonna 1418 paavilta anekirjeen rakennustyön kustannusten kattamiseksi. Kirjeen hankkimiseen vaadittaviin toimenpiteisiin lienee ryhdytty välittömästi palon jälkeen.

⁵⁾ ...*construit et construi facit notabilemet solempnem ecclesiam*... Finlands medeltidsurkunder III nro 2791.

⁶⁾ M. Hiekkänen, Viipurin kirkot ja keskiajan viipurilainen, *Joulukannel* 2000, Helsinki; sama 2003b, 58, 244–247.

⁷⁾ G. Lagus, *Ur Wiborgs historia*, Wiborg 1893, 329; S. Heininen, Suomalaisen historiankirjoituksen synty, *Tutkimus Paavali Juusten piispainkronikasta, Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia*, *Finska kyrkohistoriska samfundets handlingar* 147, Helsinki 1989, 53.

⁸⁾ Kaivauksia on selostanut J. Rinne, Viipurin entinen tuomiokirkko I–III, *Suomen Museo* XXI 1914, 53–94.

⁹⁾ Turun tuomiokirkossakaan pilareita ei yhdellä kertaa rakennettu koko nykyistä määrää, vaan niiden luku kasvoi kirkkoa laajennettaessa. Hiekkänen 2003b, 202–206.

¹⁰⁾ M. Hiekkänen, Piispa Mikael Agricolan hautapaikka ja mahdollisuudet sen arkeologiseen tutkimukseen, *Agricola-symposiumi Turku 20.–21.9.2004 raportti*, toim. Ossi Tuusvuori, *Agricola-työryhmän julkaisuja* 1, Turku 2004, s. 51–59.

¹¹⁾ J. W. Ruuth & A. Halila, 1617–1710, *Viipurin kaupungin historia* II, Helsinki 1974, 105.

¹²⁾ Maistraatti oli vuonna 1628 kutsunut Holtgrefin valvomaan rakentamista Viipurissa. Gardberg 1988, 167.

¹³⁾ Ks. artikkelia Viipurin kaupunkikaivauksista käsillä olevassa kirjassa.

¹⁴⁾ Arkeologisista tiedoista ks. M. Hiekkänen, *De finska klostren under medeltiden*, *Arkeologiskt och byggnadshistoriskt perspektiv*, *Hikuin* 20, Höjbjerg 1993.

¹⁵⁾ M. Hiekkänen, Turun pyhän Olavin konventti ja sen rakennusmuistot, *The Convent of St Olav and its Architectural Remains*, Dominikaanit Suomessa ja Itämeren alueella keskiajalla, *Dominicans in Finland and around the Baltic Sea during the Middle Ages*, *Turun maakuntamuseo Turku Provincial Museum Raportteja Report* 18, Turku 2003, 89–104. Vuodelta 1249 on ensimmäinen maininta, mutta toki dominikaaneja on maahamme voinut saapua jo hiukan aikaisemminkin.

¹⁶⁾ A. Malin, *Der Heiligenkalender Finnlands, Seine Zusammensetzung und Entwicklung*, *Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia*, *Finska kyrkohistoriska samfundets handlingar* XX, Helsingfors 1925, 92–93.

¹⁷⁾ M. Hiekkänen, Näkökohtia Viipurin keskiaikaisista kaupunginkirkosta ja dominikaanikonventin kirkosta, *Suomen Unesco-toimikunnan julkaisusarja* 68, Helsinki 1994, 32–38.

¹⁸⁾ Kivikirkkojen rakentamisesta ks. M. Hiekkänen, Kivikirkkojen rakentaminen keskiajan Suomessa, *Tekniikan Waiheita* 2/1995, 25–35; sama 2003b, 28–45.

¹⁹⁾ K. Pirinen, Turun tuomiokapituli keskiajan lopulla, *Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia*, *Finska kyrkohistoriska samfundets handlingar* 58, Helsinki 1956, 333.

²⁰⁾ Suunnitelmapiirustukset ja muut asiakirjat laati arkkitehti Anders Fredrik Granstedt.

²¹⁾ Suunnitelmat arkkitehti Martti Paalanen, 1942–1943.

²²⁾ Neuvonen 1994, 26.

²³⁾ Lagus 1893, 44.

²⁴⁾ Hiekkänen 1994a, 242 viitteineen.

²⁵⁾ J. W. Ruuth, Vuoteen 1617, *Viipurin kaupungin historia* I, Viipuri 1931, 195.

²⁶⁾ Neuvonen 1994, 27.

Viipurin kauppahalli 30-luvulla.

sesti ja päättäväisesti maankamaralle painuneena.

Torilla pääsi mukavasti puheisiin karjalaisten isäntien ja haastavien emäntien kanssa. Saatettiin myös sopiva voi- tai kananmunatingistä, kunhan paremmin tutustuttiin.

Ulkonaisesti kirkkoa muistuttavasta tornillisesta kauppahallista sai tvarosnikia, paslamaslaa, venäläistä maustekurkkuja, kynsilaukkaa – ja juuri näillä nimillä puhuttuna. Lihapuolessa tarjottiin vasikkaa ja lammasta, riistaa ja kukko-poikaa. Kaikki oli tuoretta ja ensiluokkaista. Maistiaisiksi kauppias keihästi juusto- tai makkarapalasen. Nolotti, kun äiti sitä arvostelevasti maiskutellen tutkiskeli. Voitakin maisteltiin veitsenkärjestä napaten. Voi kuljetettiin suuressa

puisessa drittelissä. Valtavana kimpaleena se seisoj tarjolla kaupan tiskillä.

Maito mitattiin korkeasta lattialla seisovasta tonkasta pitkävartisella litranmitalla asiakkaan omaan peltiseen tai emaliseen maitokannuun. Oli myös erilisiä maitokauppoja, joista sai leivonnaistuotteitakin.

Ihanalta tuoksuvasta siirtomaantavarakaupasta torin laidalta löytyi itämaisia herkkuja: suuresta möhkäleestä saatiin toivottu palanen idän halvaata, sitä oikeata ja aitoa. Oli taateleita ja viikunoita sekä suuria vihreäkuorisia arbuuseja. Meillä arbuusit syötiin kaarevasta punalihaisesta viipaleesta haukaten ja aina ruisleivän kanssa. Äitini tuomitsi hedelmän pilkkomista ja soke-roimista maljaan mauttomuutena – ei näin tehty aidossa Kaukasiassa, arbuu-

KT-S 98

Viipurin Pyöreätorni Karjaportinkadulta, 1930

sien kotimaassa!

Ystävällinen herkkukauppias pyöräytti meille lapsille käärepaperista tuutin ja täytti sen purkkikaramelleilla kaupanpäällisiksi. Tässä kaupassa kävimme niin mielellämme äidin matkassa.

Joskus pistäydyttiin lyhyellä kotimatalla Alfred Pursiaisen konditorioissa, sehän kukoisti melkein naapurissamme. Saimme kupillisen kaakaota, oikeata keitettyä ja vaniljalta tuoksuvaa, vispikermaa kruununaan. Pursiaisen viinerit olivat kuuluisia – tietenkin myös baakselit, mielestämme bebeet ja perunaleivokset ennen muita. Makoisia olivat myös canapeet, joissa levyjen välissä pursui ihanaa vaniljakreemiä. Sunnuntaiksi ostettiin säännöllisesti kotiin päiväkahville kymmenen erilaista leivosta, valkoiseen neliskanttiseen leivoslaatikkoon asetettuina. Rasian kannessa komeili tuttu Pursiaisen vaakuna.

Viipurin linna

Kotiimme oli luonnollisesti tilattu paikkakunnan sanomalehti Karjala. Eräänä loppukesän aamuna äiti luki siitä ilokseen, että Onni oli saapunut Uuraasta kaupungin kalasatamaan lastinaan oivallista Norjan uutta suolasilliä. Suurin näyttävin ilmoituksin eli reklaamein sitä kerrottiin myytävän kauppahallissa ja muissakin alan liikkeissä. Kookkaista puutynnyreistä sitä nosteltiin voipaperille suolaveden valuessa lattiallekin. Näinä päivinä Viipurin kodeissa nautittiin varmaan runsaasti silli-uusiperuna-aterioita. Liiallisen suolankäytön vaaroista oltiin vielä onnellisen tietämättömiä.

Kuljimme lyhyillä tutustumiskävelyillämme Torkkelia myös toiseen suuntaan ylittäen Aleksanterinkadun (myöhemmin Karjalankatu ja Mannerheiminkatu 1942-44). Katujen kulmassa houkutteli Starckjohanin matala rautakauppa runsaine tarvikkeineen. Maununkadun jälkeen riitti mielenkiintoisia liikkeitä aina Punaisenlähteen torille saakka. Seisoimme hetken torin kulmalla, mutta laaja aukea näytti niin vieraalta ja avaralta ettemme näin ensi kerralla lähteneet sitä ylittämään. Käännyimme elokuvateatteri Kino-palatsin kohdalla palaamaan puiston puolta takaisin. Alvar Aallon tuleva ja sittemmin kovaa polemiikkia herättävä kirjastotalo ei ollut vielä suunnit-

teillakaan ja Jussi Mäntysen komea hirvipatsas sijoitettaisi lasten kelkkamäelle vasta tulevassa lokakuussa. Silloinhan siihen tutustuttaisiin tarkkaan.

Kierrettyämme korkean suippotornisen Tuomiokirkon, jonka pääoven edessä seisoi niinikään korkea Agricolan patsas, päädyimme Pääpostin ohitetuamme taas Aleksanterinkadulle ja sen ylitettyämme Espilän eteen. Tämä kuuluisa ulkoilmaravintola oli todella maineensa veroinen. Kutsuvana se nousi terasseineen ja kauniine kukkaistutuksineen loivalle mäenrinteelle. Se näytti kolmiosiselta matalampien sivukuistiensa ansiosta.

Vinottain Espilän edessä seisoi kupurakattoinen soittolava, jossa kesäiltaisina ja sunnuntaisin torvisoittokunta pelasi tuttuja marsseja ja valsseja. Kansa kuljeskeli ja istuskeli puiston penkeillä musiikista nauttien. Lapset leikkivät tai juoksentelivat pitkin puiston käytäviä. Tunnelma oli iloinen ja kesäilta lämmin.

Oman panoksensa katukuvalle, etenkin iltaisin iltalomien aikaan, antoivat nuoret asevelvolliset, solttupojat. Me pikkutyöt vierastimme heitä emmekä joutuneet heidän kanssaan tekemisiin. Vasta sitten, kun omat tuttavamme jouduivat ”väkeen” muuttui asian luonne täysin toiseksi.

Viipurihan oli merkittävä varuskuntakaupunki. Keskellä kaupunkia, Torkkelinpuiston takana sijaitsivat vanhastaan laajat kasarmirakennukset suurine pihoineen ja tarverakennuksineen.

Tavallinen ja ilahduttava näky oli poikien komeasti marssiva ja reippaasti laulava ”Heijaa ruusut tulipunaiset!” kaupungin kadulla.

Olimme vähitellen tutustuneet Vanhaan kaupunkiin sen epäsäännöllisillä kaduilla seikkaillen. Jo pelkät katujen nimet herättivät meissä ihastusta.

Kapea Karjaportinkatu alkoi torilta ja jatkui sitten Linnalle päin Pohjoisvallina näyttäen vasemmalla kulkijalle Suomen kauneimmaksi kaduksi mainitun Vesiportinkadun sekä sen mäellä nousevan Kellotornin.

Esiäideillä tai -isilläkö, -luultavammin kuitenkin piioilla tai rengeillä, - oli ollut kova urakka kiive-

Vesiportinkadun päässä kellotorni, katu päättyy Linnankatuun.

tä mäkeä ylös kantaen vettä Salakkalahdesta mäen päälle. Ämmänlänkiä siinä varmaankin tarvittiin.

Torkkeli Knuutinpoika seisoi torillaan linnaa vartioiden. Me käännyimme täällä vierailleen Katariina Suuren mukaan nimitetylle, myöhemmin Linnankaduksi muutetulle jyrkkämäkiselle kadulle. Hartaat munkit olivat täällä kulkeneen. Nämä niin Harmaitten kuin Mustienkin Veljesten katujen varsilta asuneet muinaiset viipurilaiset kirjasivat näin kadut omikseen.

Luostarinkatu vielä varmisti heidän historiaan kuulumisensa.

Keskiajan Vanhan kaupungin tunnelmalliset arvokkaat talot koristeellisine tekorautaparvekkeineen, ovineen ja muine yksityiskohtineen kertoivat entisestä vauraudesta ja rakentajiensa varmasta tyylitajusta.

Olimme usein katselleet kunnioitusta tuntien Viipurin uljasta linnaa, mutta nyt menisimme lopultakin tutustumaan siihen lähemmin. Turunsillan (myöhemmin Linnansilta) joka aloitti jo varhain pitkän valtatie Turkuun asti, keskikohdasta päästiin lyhyttä sivusiltaa myöten ja porttirakennuksen läpi kulkien linnan sisäpihalle. Ihmettelimme piharakennusten jylhiä kiviseiniä. Muurit seisoivat vahvoina ja turvallisina, piha vakuuttavasti mukulakivillä kivettynä.

Lopulta uskalsimme lähteä kiipeämään itse torniin ja tämä käynti painut toisesti mieliimme.

Portaat kiersivät, avoimen muurin sisälaitaan kiinnitettyinä, vastapäivään ja tuntuivat linnan jyhkeyteen verrattuina kovin honteloilta ja vaarallisen heikoilta.

Mutta me kiipesimme nuo kuuluisat 239 porrasta jännittäen ja seinän puolelta tukea ja turvaa hakien.

Vaivamme palkittiin kun lopulta avautui näköalaparvelta upea näkymä kaikkiin ilmansuuntiin. Täältä sai hyvän yleiskuvan koko Viipurin kaupungista aivan kuin kartasta lukien.

Linnansaaren ja sillan juurelta alkavan ja tiukasti rakennetun Vanhankaupungin jälkeen asutus jatkui väljemmän tuntuisena kaakkoon ja etelään. Pohjoisessa kimmelsi Suomenvedenpohja Saimaan kanavan alulle saakka. Lounaassa leveni Viipurinlahti kaukana Suomenlahdeksi.

Kiersimme tasannetta moneen kertaan. Kurkistimme alas jyrkkyyteen. Kuvittelimme, miten linnaa oli ammoisina aikoina puolustettu – kerrottiinhan muun muassa salakäytävästä, joka yhdistäisi linnan kaupunkiin linnasalmen alta saarelle kulkien.

Oli linnassa juhlistukin ja vietetty yllälistä elämää. Vanhat ruokalistat kertovat ulkolaisista herkuista, maalaukset upeista muotiasuista. Ja kukahan oli aikanaan istuttanut nuo kuuluisat syreenipensaat, Helsingin Viaporistako valan tuotetut, jälkimaailman iloksi?

Monrepos'n mullasta noussut naisveistos on asetettu nyt tilanhoitajan asunnon seinustalle. Viipuri, Monrepos syksyllä 1998.

Mutta – lopulta piti aloittaa laskeutuminen alas maan pinnalle. Ja nyt eletty pelko ja tuska uusiutuisi kauan unisani kautta elämäni eri muodoissaan sekaantuen sota -ajan aiheuttamiin versioihin. Tämä lapsuudessa suoritetun laskeutumisen muistaisin viisikymmentä vuotta myöhemmin Kaukasiasa, Gruusian Tbilisissä. Silloin yritimme aviomieheni, viipurilaisen Erikin, kanssa kiivetä Kurajoen reunavuoren laella sijaitsevaan turistiravintolaan – vuoristoradan hissilaite oli tietenkin rikki – radan raiteitten viereistä polkua ja askelmia pitkin.

Päästyämme ähkien puoliväliin voimamme alkoivat uupua. Mutta kurkistaessamme alaspäin tajusimme ettemme millään onnistuisi laskeutumaan jyrkkää rinnettä pitkin. Oli siis vain jatkettava kiipeämistä kontaten korkean paikan kammon kiusassa.

Mutta meille hurrattiin kunhan perille päästiin! Seurueemme ja muukin yleisö olivat seuranneet kamppailuamme. Onnittelumaljoja nostettiin gru-

sialaisten vieraanvaraiseen tapaan. Ilta oli iloinen ja vasta iltayöstä palattiin alas kaupunkiin bussikyydillä. Kuljettaja tarjosi meille kyydin.

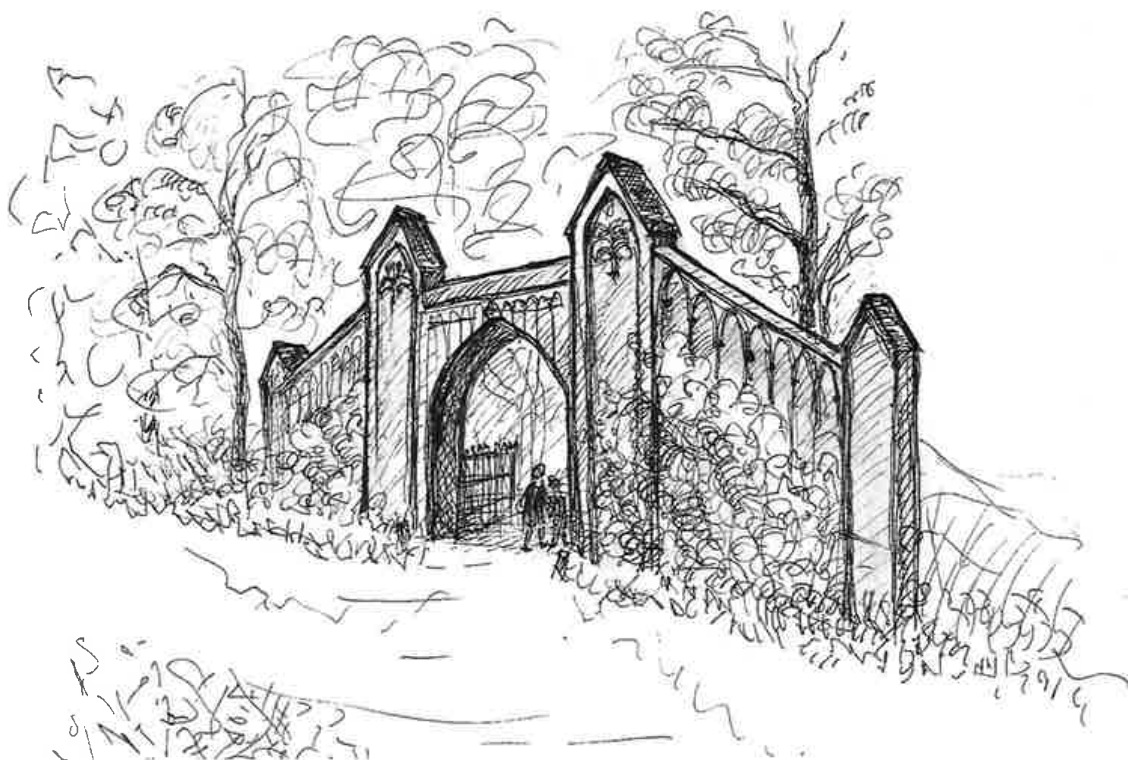
Maahan päästiin myös Viipurin linnan tornista ja jokainen meistä huusi mielessään eläkööt – tai ehkäpä yhteishuudolla vallan.

Monrepos

Sitten löysimme Monrepos'n.

Ja ihmeekseni – kirjoittaessani edellisen rivin ”hautumaan”, tulee seuraavan päivän lehdessä eteeni uutinen. Luen sen kylmin väristyksin: Monrepos'n mullasta on noussut nyt, vuonna 1997, pintaan arvopatsas, luultavasti roudan nostamana?

Kaksimetrinen kivinen naisfiguuri, signeerauksella EH 09. Tutkijat kertoon kuka ja miten. Minulle riittää veistoksen viesti kuin itselleni osoitettu-

Monrepos'n synkkä portti.

na: jatka vain tästä rohkeasti! Lehtikuvassa hän, tuo tuntematon naishahmo, katsoo suoraan silmiini vakavana olemuksessaan jotakin Egyptiin viittaava: suora frontaaliasento, lyhyt vahva tukka. Kuitenkin kai suomalainen veistos.

Olen kokenut tämän "serendipitia" -ilmiön ennenkin. Psykiatri Martti Paloheimo mainitsee siitä kirjassaan Joutsenen sulka. Siis eteeni on tullut, muodossa tai toisessa, etsimättä ja yllättäen, jokin juuri silloin tarvitsemani tieto tai viesti.

Jatkan Paloheimon sanoilla: "... saattaa sittenkin olla mahdollista, että meidän toimiamme seurataan ja että meistä pidetään huolta jollakin tavalla joka menee täysin meidän käsityskykymme ulkopuolelle."

Roudasta nousseen patsaan viestin katson minun kohdallani kuuluvan: rohkeutta vaan! Vanhatkin asiat, kauan sitten tapahtuneet; ovat "laulun arvoisia".

Niin, löysimme Monrepos'n. Tästä laajasta puistosta tuli sen kaupunkikesämme retkien ihastuttava kohde. Isä ei töiltään ehtinyt mukaamme, joten lähdimme matkaan nelisin, äiti, Hulda ja me lapset sekä tietenkin Rai-koiramme viidentenä. Varustauduimme pussillisella Pursiaisen korvapuusteja tai viinereitä sekä välttämättömällä annoksella "pullo mieheen" limonadia.

Monrepos, päärakennus 1995, keskellä tyttäreni Leena Toppila, oik. vävy Jaakko Toppila vas. nuori vävy Janne Rajala.

Kirjoittaja Kirsti Tarjas Sölmian lähteellä, Monrepos Viipuri 1998.

Ajoimme ensin raitiovaunulla yli Turunsillan, päätepysäkki on täysin hävinnyt muististani. Vaunussa istuttiin pitkällä puisilla reunapenkeillä vastakkain ja jos penkit täyttyivät, seisottiin keskikäytävällä katosta riippuvista nahkalenkeistä kiinni pitäen. Soikea poletti toimi maksuvälineenä.

Kävelimme loppumatkan puiston synkälle portille. Tämä korkea porttirakennelma oli todella hämmentävä goottilaisen tyylin tapaisine torniosineen ja vakavantummine umpiseinineen.

Nöyrinä astuimme puistoon ja jatkoimme matkaa korkeiden ja juhlallisten lehmusten reunustamaa valtakujaa pitkin.

Hiukan arkaillen katselimme vasemmalle päärakennukseen päin yli kumpareelle nousevan ruohokentän. Rakennuksen pitkä, rauhallinen fasadi keskikohdan pylväineen lepäsi omassa eristäytyneessä ylhäisyydessään, tyyneenä ja savuttamattomana. Emme milloinkaan myöhemminkään nähneet kenenkään istuvan nauttimassa terassin kauneudesta. Talon asukkaat, von Nikolay-suvun viimeiset, olivat jo iäkkäitä ja pysyttelivät sisätiloissa. Kuitenkin tuntui alussa kuin olisimme häiritsemässä omistajien yksityistä rauhaa. Näin ensimmäisillä kerroilla, mutta vähitellen tulimme rohkeammiksi – tietenkin kunnioituksemme taloa kohtaan säilyi.

Useimmiten käännyimme heti päärakennuksen jälkeen Sylmian lähteelle, talosta vasemmalle. Äiti, jolla oli kova taipumus taikauskoon ja mystiikkaan, halusi välttämättä heittää onnenkolikkonsa lähteeseen. Näinköhän toivomukset toteutuivat – sillä hetkellä äiti ainakin uskoi taian voimaan.

Lähteen ylle rakennetun pienen katoksen etuseinässä oli metallinen leijonapäästä esittävä kohokuva, jonka avoimesta kidasta lähdevesi pulppusi kylmänä ja raikkaana. Kiirehdimme janoisina sitä nauttimaan kämmenpohjastamme.

Erään myöhemmän havainnon mukaan kohokuva ei ollut esittänytkään leijonapäästä vaan itse pirua – uskokoon ken haluaa.

Olimme tutustuneet lähteeseen liittyvään tarinaan. Tarun, itsensä ensimmäisen paroni Ludvig Heinrich von Nikolayn v. 1804 kirjoittaman runoelman Das Landgut Monrepos (Monrepos'n maatila), mukaan kysymyksessä oli surullinen rakkaustarina.

Ylhäissyntyinen Sylmia-neito oli rakastunut köyhään vuohipaimeneen. Paimen toki vastasi rajusti tunteeseen, mutta vaatimattoman ja alhaisen asemansa sekä suuren intohimonsa vuoksi unohti täysin kaitsemasta laumaansa jättäen sen oman onnensa nojaan. Lauma oli joutua susien suuhun. Paimen raukka heittäytyi suuren onnettomuutensa murtamana sammalvuoteellensa itkemään. Ja itkikin aivan sokeutumiseen saakka.

Mutta jalo Sylmia-neito halusi auttaa ja päätti anoa auringolta apua. Niinpä hän lähti auringonnousussa niitylle. Siellä neito iski nuorella voimallaan kepillä läheiseen kallioon. Tästäpä vesi puhkesi vuolaana pulppuamaan. Huuh-

Hävitetty Neptunuksen Temppeli, Monrepos.

deltuaan tällä taikavedellä kolmasti sokeat silmänsä paimenparka saikin näkönsä takaisin.

Mutta neitosta hän ei saanut omakseen. Sylmia pakeni kauas saavuttamattomiin. Paimen löysikin laumansa, joten hänen kohdallaan taru päättyi osataan onnellisestikin.

Paroni oli kuitenkin suomenkieltä osaamattomana erehtynyt luulemaan, että sylmi tarkoittaa silmää. Tästä virheestä johtuen jäi kuitenkin lähteelle nimeksi Sylmian lähde. Veden parantavaan taikavoimaan moni uskoo vielä tänäkin päivänä, mitä todistanee myös lähteen nykyinen siistitty kunto.

En rupea tässä toistamaan Monrepos'n kuuluisaa ja monesti kerrottua historiaa, senhän on halukas saanut lukea antoisista historianteoksista eikä tarkoitukseni ole tehdä tästä historian kertauskirjaa.

Luulen, että vasta sotien jälkeen tämä upea puisto tuli useammille suomalaisille tutuksi ja jonkinlaiseksi menetyksen symboliksi, kun olimme sen ka-

dottaneet. Ainakin näin karjalaisten kohdalla, jotka tosin kadottivat niin paljon muutakin.

Hävinneen arvo kohosi. Iskelmälaulajatarinkin kaipasi ja muisteli kaunehinta ja ihaninta Monrepoota kaarisiltoineen, vaikkei milloinkaan edes ollut käynyt siellä. Karjalansa menettäneille esitys oli taiteellisessa vapaudessaan kuitenkin kaihoisaa lohtua antava.

Kesän kuluessa katsoimme ne kaikki – kohteita oli useita ja yllättäviä. Löysimme antiikkityylisen, meren jumalan Neptunuksen temppelin aivan oikein meren ääreltä mäntyjen vartioimana kalliokielekkeeltään. Hiljaisena ja eristyneenä tämä temppeli Neptunuksen patsaineen kesti sodan melskeet, mutta hävisi tai tuhouttiin 1944 sodan loppumisvuotena. Patsas on huhun mukaan löydettyävissä Pietarista. Kesällä vuonna 1999 paikalle pystytettiin suomalaisten toimesta uusi temppeli, mutta patsaaton.

Löytyi myös erikoinen Marienturm, Mariantorni, joka oli laadittu keisarinna Maria Feodorovnan muistolle. Hän oli kartanon ensimmäisen omistajan, Württembergin herttuan sisar. Herttuasta on muuten kerrottu, että hän oli armoton herkkusuu ja näin ollen niin lihava, että ruokapöytään oli pitänyt kaivertaa hänen kohdalleen sopiva syvennys, jotta iso vatsa ei olisi esteenä hänen ruokaillessaan – tämä tieto meitä lapsia kovasti nauratti.

Huvimaja oli rakennettu yllättävästi japanilaiseen tyyliin pagodiksi ylöspäin kääntyvine räystääineen. Edelleen yllätyimme huomattessamme, että maja oli sisältäpäin koristeltu pompejilaisaiheisin maalauksin. Näin kohtasivat Japani ja Italia toisensa suomalaisella kallionimellä.

Emme kuitenkaan pitäneet Marienturmia juurikaan kauniina. Kurkistelimme ikkunoista sisälle minkä taisimme. Nyt tämäkin nähtävyys on hävitetty ja muisto vain.

Tunsimme aina jännityksen kunnioittavaa väristystä seisoessamme Ludvigsteinin hiljaisen, pienikokoisen hautasaaren vievän valkoisen lossisillan äärellä. Keskellä saaren kalliolla kohosi hautakappeli linnamaisena ja vaka-

Johannes Takasen Väinämöinen katosi. Juurella veljeni Ilmari Härkönen ja Rai -koira, Monrepos 1928.

Säilynyt Ludvigsteinin kappelilinna Nicolay suvun hautasaarella, Monrepos

vana havupuiden varjeluksessa.

Emme olisi missään nimessä edes voineet ajatellakaan saarelle pyrkimistä. Levähdimme hiljaisina laiturin valkoisilla penkeillä. Etenkin äiti vaipui tämän näyn herättämiin ja edellyttämiin hartaisiin tunnelmiin. Hänen mieleensä varmaankin tuli Böcklinin kuuluisa maalaus Kuolleiden saari, joka painokuvina oli levinnyt kaikkialle. Tapasin kuvan myöhemmin jossain minäkin, ja muistelin Ludvigsteinin hautasaarta.

Jännitystä koimme myös korkeitten sammaloituneitten kallioden juurella Erakon majalla ja Toiveiden luolassa. Niiden jylhässä maisemassa istui vielä silloin Johannes Takasen kanneltaan soittava Väinämöinen, oikea käsi pateettisesti korkealle kohotettuna. Äiti valokuvasi Pokan ja Rain sen edessä, taustana jylheä kallioseinä. Tämäkin patsas katosi sodan aikana, vaikka itse

Monrepos puistona säilyikin lähes koskemattomana syrjäisen sijaintinsa ansiosta.

Vietimme näin monta rauhallista kesäpäivää kävellen ja nurmikolla tai kallioilla eväitämme nauttien. Kiertelimme puistoa ristiin rastiin, uusia näkymiä etsien ja löytäen.

Tuohon aikaan oli kaikki vielä siistiä ja hyvässä kunnossa. Arkipäivisin siellä oli rauhallista ja vähän kävijöitä. Viipurin nykyisen asukkaat osaavat kyläkin arvostaa puistoa kauniina ja viihtyisenä virkistysalueena, mutta voimat eivätkä varatkaan tunnu riittävän ylläpitokustannuksiin, korjaustöistä puhumattakaan. Aika ja kulutus tekevät tihutyötään. Apua on tässäkin haettu etenkin Suomesta saakka. On menossa kilpajuoksu ajan ja taloudellisten mahdollisuuksien välillä. Saamattomuuden tilille voinee myös jotakin laittaa. Kulttuurimme ja arvostuksemme ovat niin erilaiset. Aika tuntuu lopulta ajavan ohitse. Tämä pitää paikkansa etenkin päärakennuksen ja kauniin kirjaston suhteen.

Me tutustuimme myös tilanhoitajaan ja hänen kasvihuoneisiinsa. Tilanhoitajan kaunis ja tilava asuinrakennus sijaitsi hyvin hoidetun kasvitarhan ja ansareitten piirissä hiukan syrjässä päärakennukselta. Etenkin suuri viinirypälehuone oli merkittävä. Sen tuotteet vietiin kartanoväen ja vieraitten tarpeisiin. Kauppatorillekin riitti puutarhatuotteita.

Äitikin sai täältä ostaa tarvitsemaansa. Mieleeni jäivät marjat ja omenat, joita toimme kotiin Monreposin tulijaisina.

Näin vietimme ensimmäistä Viipuri-kesäämme.

Vieripä muutama vuosi ja tulin tuntemaan toisenlaisen Montepos'n.

Muistan vielä sen, kun tuoksussa tuomien, kahden kuljimme siellä sen viipurilaisen pojan kanssa – niin kuin moni muukin on kulkenut nuoruutensa toukokuussa.

Valko- ja keltavuokot peittivät runsaina mattoina metsän mättäitä ja lehdossa laulanta soi satakielien.

Ja niin se varovainen ensisuudelma, hieman harhaan horjahtanut, jäi sinne kauniiseen muinaisuuteen, sen onnenhaparointiin – puistoista kauneimpaan, ihanimpaan.

Ei ollut kesää ilman Muolaata.

Ei kesää ilman Muolaata, tuota kadotettua paratiisiani.

Mahdolliselle uudelle lukijalle kerron lyhyesti, että Muolaan pitäjän Pällilänkylän koululla vietin isäni sisaren, Mandi-tädin, ja hänen miehensä opettaja Mikko Mäkirinteen rakkaassa hoivassa neljä ensimmäistä elinvuottani. Omat vanhempani olivat jääneet olosuhteitten pakosta ja ylivoimaisten matkavaikeuksien takia vuoksi 1917 – 1920 Kaukasiaan, Azerbaidzaniin, isäni

Kyörolän kylän keskiraattia ennen sotia, 1920.

toimiessa insinöörinä Bakussa ruotsalaisen Nobel-yhtiön palveluksessa. Näistä kohtalon käännteistä olen kertonut edellisessä kirjassani.

Palattuaan kotimaahansa Suomeen he hakivat minut heti luokseen sitäkin suuremmalla syyllä kun olivat menettäneet Kaukasiassa kaksi lastaan, isosis-koni ja pikkuveljeni, jota en milloinkaan tavannut. Sain uuden pikkuveljen ja elämämme jatkui Kotkassa. Nyt olimme siis muuttaneet Viipuriin.

Muolaa jäi kuitenkin minun elämäni peruspaikaksi ja tuntuu sellaiselta vielä suurten menetysten jälkeenkin. Sotien runtelemana en ole sitä kuitenkaan halunnut nähdä.

Nyt lähtisimme vielä Muolaaseen ennen kuin koulut alkaisivat, äiti, Pokka ja minä. Varustauduimme tuliaisilla, joita olivat, etenkin Mikko-sedän kohdalla, iso pussillinen tuttuja Pursiaisen viinereitä. Laittauduimme linja-autosemalle asematorin laidalle. Sieltä lähtisi Mörön onnikka (silloin ei puhuttu busseista) suurin piirtein lähtöajallaan.

Täytyihän se onnikka vähitellen. Tuli Muolaan ukkoja ja eukkojakin kaupunkireissultaan, kellä mitään toimitettua asiaa kotiin vietäväksi.

Matkaa kertyisi meidän kohdallamme 60 kilometriä ja siihen matkante-koon menisi kyllä enemmän kuin tunti. Hiekkatie kiemurteli ja pölysi. Py-sähdyttiin milloin missäkin kylien, talojen ja sivuteiden kohdalla. Ehkä

odotetuin pysähdys oli se, kun kuljettajamme Mörö ilmoitti metsätiellä seisottaen: naiset oikealle ja miehet vasemmalle puolelle tietä! Tässä tarjoutuikin ilmeisen tarpeen vaatima tauko. No, kivettiin takaisin autoon ja taas jatkettiin matkaa.

Näin saavuttiin lopultakin Kyyrölään, kuuluisaan venäläiskylään. Täältä olivat lähtöisin kivi-
potit ja saviruukut, taitajien käsistä. Puolivälistä kylää kääntyy tie vasemmalle alamäkeä Muolaan kirkonkylän päin. Mutta ei! Galkinin kauppa siinä houkuttelee ukkoja kaljalle!

Purettiin kauppiaalle tulevia tavaroita, uusittiin tilauksia, toimitettiin postiasioita, seisoskeltiin, tuprutettiin tupakkaa ja turistiin. Mielestäni turhanaikaista viivyt-

lyä kaikki tyyni, sillä meillä oli vain viisi kilometriä jäljellä mummon ja Anni-tädin torpalle. Kauan kestivät ukkojen touhut.

Lopultakin Mörö kuulutti että ”lähetti” ja niin noustiin autoon. Alamäkeä Yskjärven pohjukkaan, käännös mäntykankaalle, kunnanlääkärin talo ja taas pysähdys! Pällilän lahjoitusmaahovin komea porttirakennelma pysähdyttäjänä.

Ei nyt malttanut tutkia eikä ihaila isoa ristikkoporttia, joka nousi koristeellisilla sivupylväillään korkeaksi. Pylväitä yhdisti poikkirakenteeksi, kamanaksi, harjakatos rajakarjalaistyyllisine päätyleikkauksineen. Portti oli uljas näky ja toimi usein kohtaamispaikkana.

Näin aina portin aukaistuna sekä laajan nurmipihan perällä matalan, pitkän päärakennuksen, selkäpuolellaan suojaavat ikivanhat lehmukset. Vanha villiintynyt puisto laskeutui talon takana Yskjärven rantaan, alkukesäisin valkeana ryöppyävänä tuomilehtona. Pällilän lahjoitusmaahovi lieneekin ollut Karjalan vanhin.

Lopultakin – viimeiset sadat metrit ja siinä meidän automatkamme päätepiste: mummon ja Anni-tädin valkea torppa.

Anni-täti seisoi jo avonaisella valkoisella pihaportillaan ja koulun väki pur-

Pällilän hovin kuuluisa portti, 1930.

kautui torpan ovesta: Mandi-täti, Mikko-setä ja Marjatta-serkku.

Ja niin äiti pääsi esittämään halauskohtauksensa, jota linjurin kanssamatkustajat mielenkiinnolla seurasivat. Hän kiepsahti jokaisen, niin myös arvon opettajan, Mikko-sedän, kaulaan huudahdellen Mikko Mikko! Onneksi onnikka meni menojaan.

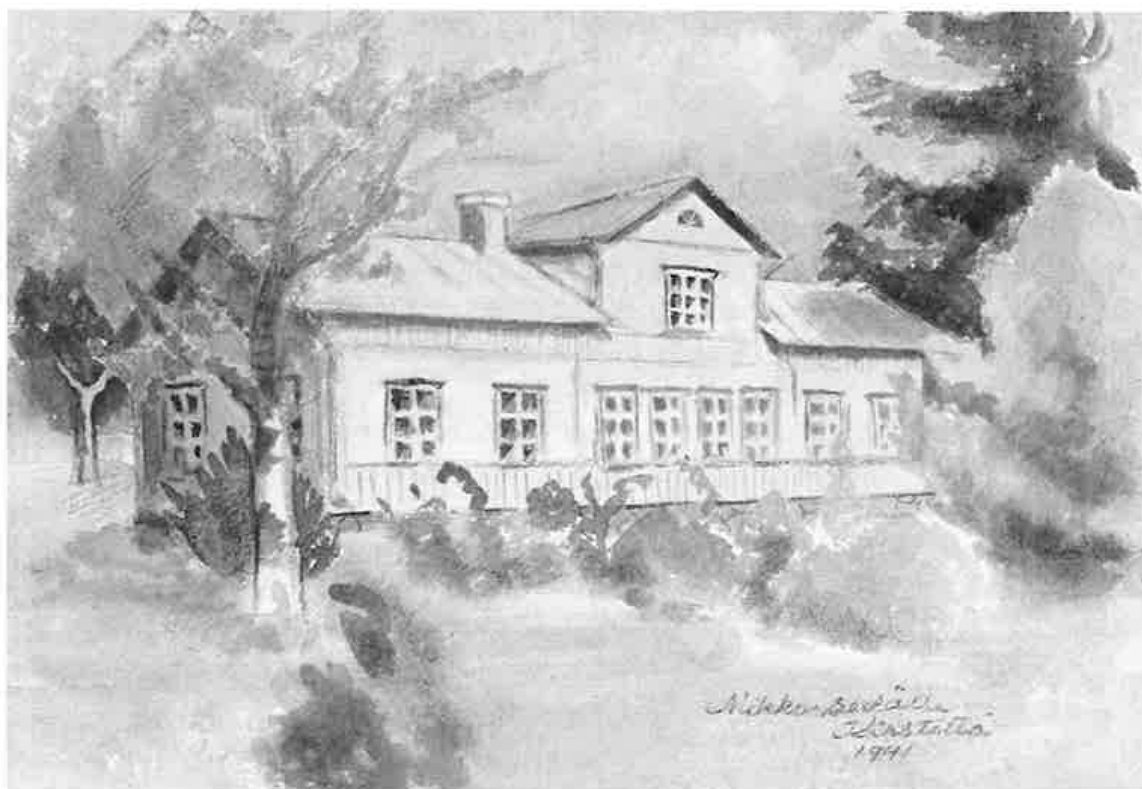
Äiti oli Muolaassa aina yllättävän reipas ja iloinen, ei merkkiäkään alakulosta. Tätä seurasin hiljaa ihmeissäni. Nythän ymmärrän, että tämä oli hänen muolaanroolinsa.

Mummo istui omassa huoneessaan keinutuolissa vakio paikallaan ja punoitti. Mummo punoitti herttaisesti aina jännitystään ja oli nytkin odottanut meitä jo aamusta lähtien iloisena tulostamme. Hän oli jo kovin vanha, 77-vuotispäivänsä nähnyt. Hän oli nytkin, kuten aina, puettu tummaan pitkään hameeseen ja tummaan napitettuun röijyynsä. Valkea tukka sileänä pitkin päätä ja takana niskassa pieni kireä nuttura.

En muista Mummoa toisenlaisena enkä juuri muussa paikassakaan kuin valkoisessa tuolissaan, kukkapylväs vaaleanpunaisine gloksiinioineen vierellään. Selkänsä takana musta huoneentaulu, jossa hopeinen enkeli palmunlehvä kädessään sekä hopealla lause ”Rikas on kansa joka Herrassa vaeltaa”. Valokuva auttaa muistiani.

Pällilän maalahjoitushovi Muolaa, 1920-30.

Pällilän kansakoulu Muolaa.

Lauloimme Mummolle virsiä ja ennen muita oli ”Kiitos Sulle Jumalani armostasi kaikesta” hänen lempivirtensä. Sen tiesimmekin aina pyytämättä hänelle laulaa.

Tulijaiskahvit oli katettu tänne aurinkoiseen ja valoisaan keittiöön. Tuoksui puhtaalta mummolalta ja kahvilta ja pullalta ja ihanalta mustikkapiirakalta. Anni-täti, kaikkialle ehtivä, oli käynyt poimimassa mustikat metsän reunasta.

Ja sitten koululle.

Peltotie, tuo varhaislapsuuteni tärkein ja kaunein, oli nyt elokuisessa asussaan. Viljat lyhteinä nostettuna kuhilaille, sirkat ojissa sirittämässä. Puhelinlangoilla pääskysten jono – tekisi mieli jatkaa – meillä kaikilla kotoinen, ihana olo!

Koululla oli Kyyrän Anna lämmittänyt saunan ja me matkalaiset pääsisimme ensimmäisinä nauttimaan sen suloisista löylyistä.

Mutta ensin oli nopeasti tarkistettava kaikki tärkeät paikat. Oli keinahdettava pihakeinussa, katsastettava puutarha ja keittiökasvimaa, porsas, kanat ja lehmäkin jo kotitarhassaan. Iso tupa separaattoreineen ja leivinuuneineen -

piirakatko tuoksuivat? – keittiö, ruokahuone ja sali pianoineen, jonka kautta jälleen kerran syksyä varten maalattuun koulun eteiseen ja kesätyhjyyttään kaikuvaan luokkahuoneeseen. Kaikki oli omalla paikallaan.

Yläkerrassa makuuhuone ja vierashuoneen siskonpeti meitä lapsia odottamassa.

Kunhan ensin saunottaisiin.

Aamulla joimme kahvit laajoilla tuvanpuolisilla rapuilla, joista olikin aina muodostunut meille keskeinen oleskelupaikka. Talon toisessa päässä koulupuolen portaat kuuluivat vain koululaisten käyttöön. Kesäloman aikana ne olivatkin käyttämättömät vallan.

Rapuiltamme hallitsimme koko pihamaata, sen tapahtumia – siis kanojen kuljeskelua ja kuopimista – ja leppoisaa kesätunnelmaa. Näimme oitis harvinaisen ohikulkijan nousseen tieltä koululle tai havaitsimme naapurin Annan, koulun arentiemännän, saapuvan askareilleen. Yllätykset eivät päässeet meitä yllättämään!

Pihaa suojasi vasemmalla pitkä aittarakennus puuliitereineen, vilja-aittoineen sekä romma-aittoineen. Viimemainitussa säilytettiin opettajan tärkeitä autoa pitsiverhoilla suojattuna. Kärpäset näes pyrkivät helposti likaamaan kiillotettua pintaa.

Mummoni Anna Härkönen, vas. Marjatta-serkku, veljeni Ilmari ja kirjoittaja Kirsti.

Aittaa vastapäätä, pihan toisella laidalla sijaitsi tilava ulkorakennus tarpeellisine karja- ja taloustiloineen. Ylimmäisenä heinäparvi, sarrain, mukavanpehmeine heinineen, nyt kesä tuoreuttan tuoksuvana.

Tämän rakennuksen keskiosaan oli sijoitettu korkeitten sisärappusten päähän kolme tilavaa ulkokuonetta: keskellä opettajan ja sivuilla molemmin puolin koulutyttöjen ja –poikien osastot. Istuimet olivat varustettuina usealla asiaankuuluvalla reiällä puisine kansineen. Penkit olivat pitkät.

Ja tässäpä minulle harmin paikka.

Tädeillä ja äidillä kun oli mielestäni turha ja ikävä taipumus pitää siellä ylhäällä yhteistä kokousta, tavoittamattomissa ja muilta rauhassa. Tahtoo sanoa – istuivat siellä kauan ja turhaan ja hauskaasti

Muolaan Pällilän koulun portailla vas. Mandi-täti, Marjatta, kirjoittaja Kirsti, Mormor ja Ida-täti, 1926.

seurustellen. Heidän naurunsa kaikui sieltä alas pihamaalle saakka. Olisin halunnut olla siellä minäkin, mutta pääsy oli kielletty. Ehkä pienien patojen korville heidän juttunsa olivat salaisuuksia.

Huomaankin nyt, että iloiset juttelijat olivat tuolloin vielä kovin nuoria, äitinkin vasta vähän yli kolmenkymmenen. Ja heillä oli siellä tosi hauskaa keskenään.

Pihan perällä, keskeisellä paikalla näkyi punaisena tärkeä kaivonkoppa. Kansi peitti sen kylmää syvyyttä. Sivuveivin avulla laskettu, pitkän kalisevan ketjun päähän köytetty ämpäri löysi loiskahtaen veden pinnan kaivon pohjalta. Kovin oli varottava, ettei vaan veivi pääsisi karkaamaan kädestä – silloin koko kaivonkoppa yltyisi tärisemään ämpärin huimassa laskussa ja veivin vauhti olisi suureksi vaaraksi.

Kunnioitimme kaivoa kaikkienensa, sillä sen salaperäisessä syvyydessä asui Näkki, joka saattoi vaania kurkottelevaa lasta ja vetäistä hänet syvyyteensä.

Vähemmälläkin olisimme olleet kaivoon kurkottelematta.

Aika kului liiankin nopeasti. Mutta parin päivän kuluttua oli äidin lähdeittävä perheenemännän velvollisuuksiin Viipuriin. Oli hillottavaa ja rexattavaa, oli mehustettavaa ja suolattavaa. Kauppatori uhkui runsauttaan.

Torikauppiaan kanat lopettaisivat kohta talveksi munimisensa. Nyt piti säilö-

tä kananmunia vesilasiin. Vesilasi oli nestettä jota ostettiin apteekista pullossa. Sitä sekoitettiin kirkkaaseen veteen. Puhtaaksi pestyt ja ehkä vetyasuperiodissa hetken lionneet munat pyyhittiin ja asetettiin suureen lasipurkkiin terävä puoli alaspäin kerroksittain ja seos kadettiin päälle. Purkit vietiin peitettyinä kellariin.

Vielä jouluna voitiin munia käyttää, leivontaan ainakin. Lasipurkki harmaantui ja säilöntävesi hyytelöityi. Mitähän tapahtui itse kananmunille?

Saatoimme äidin yli tutun peltoaukean hovin portille ja Mörön auto tuli ja vei hänet siitä mennessään.

Me jäimme vielä joiksikin päiviksi nauttimaan kesänlopun riemuista. Oli marjojen poimimista - koulun uutuuspensaassa ihmettä: kypsiä, vaikka valkoisia viinimarjoja!

Metsässä mustikoita ja kantarellejakin, kasvitarhassa meheviä porkkanoita ja nauriita. Kiusasimme Anni-tätiä jättäämään meille nauriista mehukasta mössöä, itse kun emme saaneet sitä tasaiseksi onnistumaan. Tulokseksi jäi vielä kaksi sievää nauriskuppia, kun nauris oli alussa poikitettu.

Rehuhernepalstalta löytyi jo pulleita palkoja, niillä täytimme taskumme. Ne olivatkin antoisampia kun sokerihernepalot. Palkoja keitettiin suolavedessä ”vedettäväksi herneiksi” eli apposiksi ja vedettiin sitten hampaatten välissä suuhun voisulalla siveltyinä. Kylläpä maistuikin! Yskjärven vesi oli vielä lämmintä, joten uimisen riemuillekin vielä ehdittiin. Jaakko oli tosin jo aikoja sitten heittänyt kylmän kiven järveen, mutta mekös siitä välitettiin. En edes saunaa lämpimiksi tarvittu eikä se olisi ollut mahdollistakaan, koska sauna sijaitsi ylhäällä koulunmäellä ja sieltä olisi juostava hyvän matkaa Kokkosiin metsikön läpi.

Saimme näin viettää herttaisia loppukesän päiviä vielä ennen syksyn saapumista.

Mutta jännitystä ei kuitenkaan tullut puuttumaan. Oli koettava muuan yllättävä ilta.

Monivaiheinen ilta

Mikko-setä oli työntänyt autonsa pihalle ja poistanut kartiinit sen päältä. Käynnistää ei autoa vielä kannattanut, sillä Mandi-täti saisi odottaa vielä hyvän tovin ennekuin päästäisi lähtemään. Mutta ainahan voi kiillotella peliä sieltä täältä ja ihailla aarrettaan

Sekakuoron lauluharjoitukset pidettäisiin vaihteeksi kirkolla. Setähän oli kuoron johtaja ja täti tärkeä sopraano, joten sinne oli viittämättä mentävä ja jätettävä meidät kotimieheksi. Joukon vanhimpana, yksitoistavuotiaana, tunsin tärkeänä suuren vastuuni.

Täti jakoi meille keittiössä viimeistä ohjeitaan: tulta ei saanut missään ni-

messä panna hellaan. Maito ja pullat löytyisivät sulaanin keskihyllyltä. Siellä olivat myös kaivosta haettua Inkisen Ideaalia, ihan pullonsa jokaiselle. Ideaali oli herkkuumme, kuulua kanttori Inkisen kotivalmisteista limonadia, ruskeata ja makeata. Syvälle painetut korkit oli setä jo valmiiksi löysännyt korkkiruvin avulla, joten sekin puoli asiasta oli hoidettu.

Keittiön ikkunapöydän yläpuolella riippuvaan öljylamppuun ei saanut ottaa tulta. Kynttilä ja tulitikut olivat valmiina pöydällä, että jos pimeä sattuisi ehtimään.

Lopultakin tati sitoi päähänsä lämpimän huivin ettei auton vedossa tulisi päänsärkyä ja lähti autolle. Setä väänsi kammella koneen käyntiin, auto rehmahti tärisemään ja ajaja kiirehti rattiin. Vierellä istuikin jo varoittleva seuralainen. Vauhtinopeus ei saisi nousta yli neljäkymmenen, sillä mahdolliset vastaantulevat hevospelit olisivat vauhkoontuessaan arvaamattomia. Eikä mikään hurjastelu tullut kysymykseenkään.

Me seisoimme rapuilla vilkuttamassa auton päristessä pihan poikki. Tädin huolestuneet kasvot ja sedän kiinteä tuijotus olivat mitä näimme heistä kun kääntyivät valmiiksi aukaistusta portista hovin tielle.

Pinkaisimme puutarhan maakellarin katolle seuraamaan auton menoa pelon poikki. Takaikkuna kiilteli ilta-auringossa hovin portilla ja katosi kirkonkylän suuntaan. Sinne menivät.

Ideaali! Sääntäsimme sulaanille ja jokainen tarttui ruskeeseen pulloonsa. Istuimme nautiskellen keittiön portaille. Pullonsuusta pulputettiin – vaatikin osaamista, ettei kieli vetäntynyt syvälle pullon kaulaan. Piti tajuta jättää vähän rakoa suupieleen ja päästää ilmaa pulloon. Maiskahteleva ääni sai meidät kikattamaan. Hiilihappo nousi nenäämme ja röyhtäilimme kilpaa (mikä oli rumaa ja kiellettyä). Vertailimme pulloista juoman laskeutumista:

- Miul on viel näi paljo!

Tarkastimme menekkiä pullot vastakkain.

- Ei saa säästää sallaa!

Sovimme siitä että kulauttaisimme viimehörpyt yhtäikaa sisäämme ja niin teimme.

Mahat killillään huo'uimme hetken rapuilla. Laaja piha oli autio. Kyyrän Anni oli jo käynyt lypsyllä ja koonnut kanat koppiin. Mitään erikoista ei ollut odotettavissa.

- A mitä jos mäntäis Kyyrälle? Mummo vällee laittais leipälämmitöstä mitä sit syötäis kivpotista. Ei sittekää: mahat olliit jo täysinäisiä. Ja meille saat-tajaisiit olla vihasta mäntäs naapurii ja syömää vasite. Ei männä.

Kierrettiin pihaa. Mentiin raaputtamaan Saara-possua. Saara nousi lätissään aidan viereen ja antautui raaputettavaksi. Se oli vaaleanpunainen ja sen selkä rahisi kun päreellä sitä rapsutti. Oli se tyytyväinen. Sen silmät meni kiin-

ni. Nyhdettiin sille saviheinää pellon päästä.

Alkoikin olla jo illantuntuista ja elokuisen viileätä. Päätettiin mennä sisälle.

Siis ensin saunalle iltapesulle. Padassa pidettiin aina vesi lämpimänä, siellä oli hyvä pestä jalatkin. Kylmänkasteista nurmea pitkin juostiin sisälle etteivät likaantuisi uudelleen. Sirkat sirittivät rehuhernepellossa ja elokuun kalpea kuu näytti ensineljännestään pellon reunalla metsäkuusikon tummien latvojen kohdalla.

Aloin sisällä lukea näille pienemmilleni Hipsuvarvasta ja Nököhammasta. Mutta he osasivat sen ulkoa ja takellessani laukoivat kuorossa oikeat sanat paikalleen. Katsoin lukuesitykseni turhaksi ja ehdotin Hullunkurisia perheitä. Kokoilimme korteista perheitä, voitimme ja hävisimme tasapuolisesti.

Emme olleet pelatessamme huomanneetkaan, että huone oli hämärtynyt ja yhtäkkiä kuului jyrinää. Pihan harmaat haavat kohahtivat ja samassa sadekuuro piiskasi ikkunaan. Ukonilma oli nousemassa.

Hullunkuriset perheet loppui siihen. Onneksi ovet ja ikkunat olivat suljetut. Lipputangon naru hakkasi salkoon hätäisesti.

Nyt kysyttiin rohkeata mieltä. Jyrinä tässä oli pahinta. Laskimme salamanvälähdyksistä yks kaks kolme neljä pelättyyn jyrinään saakka. Sade yltyi. Niin ja niin monen kilometrin päässä ukkonen nyt kulki. Kohta ei ehtinyt laskea kolmeenkaan kun päämme päällä paukkui ja räiski. Istuimme lattialla vierekkäin poissa ikkunan luota selkä seinään nojaten, niin kuin neuvottu oli.

Vähitellen kuitenkin jyrinä loittoni. Läksimme yläkerran makuuhuoneen ikkunasta seuraamaan, mitenkö ukkospilvi tummana kulki välähdellen menessään yli Yskjärven Kyyrölään päin. Näin kauempaa koulunmäeltä katsoen se näytti ihan kauniilta ja komealta.

Rohkeutemme alkoi palata. Kyllä kertoisimme, ettemme oikeastaan olleet paljoakaan peloissamme koko ukonilman vuoksi. Uljasta joukkoa. Rohkaisi tuina palasimme keittiöön ja pullan ja maidon ääreen. Onneksi ei ukonilma ollut myrtänyt maitoa vaikka se olikin menettänyt kaivokylmyytensä.

Oli jo pimeä ja sytytin kynttilän pöydälle. Samassa syttyi pimeässä pihassa toinen hämykynttilä ikkunalasin takana. Haavat humisivat vielä korkeuksissaan pihan poikki. Hyvä – kynttilä esti mörköä tuijottamasta kammottavasti sisälle huoneeseen. Lapsenmurhaajan talo oli onneksi kolmen kilometrin päässä ja Huumalan huima mummo Huumalassa sitäkin kauempana. Häntä ei mitään.

Nyt alettaisikin pelaamaan tulitikkujen noppimista. Laatikollinen tikkuja pudotetaan sekakasaksi pöydälle ja siitä on vuorotellen jokaisen omalla tikullaan varovaisesti irrotettava mahdollisimman monta tikkua varastoonsa muita tikkuja liikauttamatta. Jos liikahti meni vuoro seuraavalle. Toiset vahvistivat silmä kovana tikkujen liikahtusta. Käsi tuppasi jännityksestä vapise-

maan. Se, joka sai eniten nypittyjä tikkuja kasaansa oli voittaja.

Uusi peli. Keräsin kaikki tulitikut käteeni, kokosin ne huolella nipuksi vasempaan kouraani nuppipäät ylöspäin. Tasasin vielä tikut kopauttamalla lujaa oikealla kädellä nippuun – ja POKS! Yhtenä leimauksena koko tikkunippu posahti tuleen peukalohangassani!

Parkaisin kivusta ja paiskasin pelästyneenä palavat tikut vahakankaalle. Jollain lailla ne sammuiivat siihen, mutta tuli tuntui polttavana kämmenessäni.

Rikin haju leijaili huoneessa.

Heilutin ja puhaltelin kättäni. Nyyhkin ja kävelin edestakaisin – voi kun tulisivat pian kotiin! Oltaiskohan minulle vihaista! Marjatta ja Pokka voihkivat kanssani.

Ukonilma oli jouduttanut kotiin palaavia, niin että kauan ei mennyt kun jo ajoivat pihaan.

Mändi-täti tietenkin hätääntyi, mutta juoksi hakemaan kermapulloa kaivosta. Kylmä paksu kerma lievensi kirvelyä, mutta eihän se kokonaan lakannut. Minua ei lainkaan toruttu vaan sylissä lohdutettiin.

- Onneksi kuitenkin tulipalolta tultiin varjelluiksi, totesi Mikko-setä ja lähti huojentuneena verhoilemaan autonsa.

Emme voineen silloin aavistaa, että rakkaan koulutalomme kohtalona olisi aikoinaan palaa perustuksilleen. Omien sotapoikien sytyttämänä.

Kaikki se, mitä ei pieneen autoon saatu mahtumaan pakomatkalke, palasi poroksi ja muuttuisi muistoiksi.

Talvisota oli syttynyt.

Talvisodalta meitä ei varjeltu, mutta Talvisodassa meidät varjeltiin. Se oli suuri ihme ja kohtalomme.

Muolaan kihupyhät

Jonakin myöhempänä kesänä, sillä tuskin nyt puheenaolevana, pääsin Muolaan kirkolla kihupyhänä.

Monelle lienee tämä kihi -sana tuntematon ja sen merkitys vieras.

Sana tarkoittaa edestakaisin kulkemista, liikehtimistä.

Tässä oli kysymys nuorten ja vanhempienkin kokoontumisesta pyhäaamuna kirkolle ja kulkemista kirkkomäen tiellä edestakaisin, siis kääntymistä määrättyssä kohdassa takaisin päin kirkolle asti.

Näitä kihupyyhiä vietettiin tarkoin määrättyinä päivinä, eri sunnuntaina, Karjalan kannaksen keskeisissä pitäjissä kuten Muolaassa, Heinjoella, Kivennavalla, Antrassa jne. Tapa juontui kaukaa monen miespolven takaa, jolloin Kannas oli yhtenä Pyhäristin seurakuntana. Alkuaan oli vietetty päivät eri kohdissaan pyhimysten muistopäivien mukaan. Muolaan kihun päivä oli 8:nte-

Muolaan kirkko kihupyhänä 1920-luku.

täytyä kirkkoon, mutta aiheutti paheksuttavaa melua poistuessaan useinkin ennen saarnaa. Niinpä alettiinkin saarnan alkaessa lukitsemaan ovet häiriön poistamiseksi. Saatettiinpa palveluskin muuttaa toiseen paikkaan kuten Kuusaan hoville tai kaukaisemmalle kansakoululle, mutta tämäkään ei estänyt kihuväen kihuamista kirkkotiellä entiseen tapaan. Palattiin taas omaan kirkkoon.

Alkujaan oli tapahtuma ollut juhlava ja paikkaa kunnioittava. Olihan kysymys pyhimysperinteestä. Mutta maailmansotien väliaikana alkoi rauhattomuus jo lisääntyä etenkin kun mukaan liittyivät erilaiset kaupustelijat. On ikävä ajatella minkälainen rauhattomuus myöhemmin saattaisi vallita. Tai päinvastoin saattaisi olla.

Sinä sunnuntaina, kun uudessa valkeassa pellavamekossani Marjatan kanssa siellä kävelin, kirkolta kanttori Martti Inkisen talolle ja takaisin, muutama kerran, meno oli ihan rauhallista. Ostimme kai rinkelit ja limonadit, siinä juhlamme. Olimme aivan liian nuoria tähän katseluun ja kohtaamiseen,

na sunnuntaina kolminaisuuspäivästä.

Mikko-setäni, opettaja Mäkirinne, sai useampana vuosikymmenenä seurata tapahtumaa ja oli nähnyt ja kertonut, kuinka suuri väkijoukko omasta ja naapuripi-täjistä kokoontui tänä määräsunnuntaina jo ennen jumalanpalvelusta kirkonmäelle.

Kirkonmenojen aikana eivät läheskään kaikki menneet kirkkoon, vaan etenkin nuoret jäivät kihumaan, kulkemaan maantielle. Oli tutustumisen ja toistensa näkemisen tilaisuus Siinä katseet etsivät toisiaan ja yhteyksiä syntyi. Tilaisuutta ei useinkaan tarjoutunut tällaiseen tutustumiseen, välimatkat olivat pitkät. Joku saattoi sentään joukosta pis-

Viipurin Yhteiskoulu

emmeikä herättäneet minkäänlaista sanottavaa huomiota.

Mutta tulipa kuitenkin käytyä edesmenneillä historiallisilla kihupyhillä Muolaan kauniilla kirkkomäellä.

Viipurin koulussa

Niinpä tämäkin kuulemma sateinen, mutta minun muistissani aurinkoinen kesä 1928 päättyi ja saapui syys.

Oli päätettävä koulunkäyntini jatkamisesta. Koska olin Kotkassa käynyt ruotsinkielistä koulua, olisi ollut luonnollista jatkaa samoin täälläkin. Näin ollen ainut mahdollisuuteni ollut ruotsalainen tyttökoulu eli Svenska Fruntimmerskolan, sillä yhteiskoulua ei ollut.

Mutta nyt tapahtui kuitenkin niin, ettei isäni halunnut laittaa minua ”hie-
nojen ja kauniiden” tyttöjen kouluun, mistä lie saanut tällaista päähänsä. Äi-
dillä ei ollut kontakteja eikä sananvaltaakaan. Minulta, joka olin sentään pää-
henkilö tässä asiassa ei kysytty.

Mutta Viipurin Yhteiskoulu, eli Vanha Yhteiskoulu, kuten kaikki sitä ni-
mittivät, oli sitä vastoin isän tietämän mukaan vaativa, kunnollinen ja hyvä-
maineinen oppikoulu. Niin että sinne siis.

Samalla ratkesi myös Pokan, eli koulussa Ilmarin, kohtalo. Hän aloittaisi seu-
raavana syksynä koulukäyntinsä tämän koulun Valmistavassa kolmiluokkaises-
sa koulussa. Siis yhteiskoulussa, vaikka Viipurissa oli yllinkyllin poikalyseota.

Niinpä suunnistimme pyrkimään, isä ja minä, Koulukenttien laidalla sijait-
sevaan punatiiliseen vakavaimmeiseen koulurakennukseen.

Oli perjantai, elokuun 31.päivä ja kello oli 9:00. Olimme varustautuneet pa-
perilla, kynällä ja kumilla sekä näiden lisäksi edellisen kouluni päästötodis-
tuksella ynnä papintodistuksella, josta ilmenivät paitsi syntymääni liittyvät
tiedot myöskin ne tosiasiat, että olin maineeltani nuhteeton ja rokotettu, mi-
kä taas tarkoitti suojattu isorokkoa vastaan. Lisänä vanhempieni nimet ja am-

Ovi josta aloin kouluni tasan 70 vuotta ja 7 päivää sitten.

matit.

Koska pyrin toiselle luokalle, jouduimme rehtori Martti Jakobssonin puheille hänen kansliaansa erikoistapauksena. Tämä ystävällinen herrasmies huoliteltuine asuineen, lyhyine tanakoine olemuksineen, harmaine viiksineen, ymmärsi tilanteemme. Tosin hankaloitti ruotsinkielinen menneisyyteni hiukan asioita, koska oppimani terminologia poikkesi suomenkielisestä. Pahimmaksi probleemaksi osoittautui kuitenkin laskuoppi. Ei arvosana, mutta se yllättävä sattuma, että olin oppinut desimaaliluvut, kun täällä osasivat laskea murtoluvuilla. Tässäpä hankaluus!

Isäni sai kuitenkin rehtorin ylipuhutuksi lupaamalla ITSE opettaa minulle murtoluvut. Näin saatiin asia ratkaistuksi.

Ja niinpä minut sitten hyväksyttiin todistuksen perusteella ilman tutkintoa ja kirjattiin Vanhan Yhteiskoulun II B luokalle.

Seuraavana päivänä, joka siis oli lauantai, syyskuun ensimmäinen (pitkään viikonloppuun kului hyvä sukupolven mittainen aika) kuljin yksin uutta koulutietäni kohti viittä merkityksellistä kouluvuottani tässä kaupungissa.

Syksy on minulle aina merkinnyt alkamisen aikaa. Vuoteni on alkanut – kesän mentyä – syksyllä. Rakastan romanttisesti syysruskan värejä, kaiken kypsymistä, valmistumista, kosteanpimeitä syysiltoja, sadetta ja myrskyä, joka riehuu ikkunan takana.

Tämä alkamisen kiihottava tunne onkin kai alkuaan johtunut yksinkertaisesti juuri koulujen alkamisesta. Silloinhan kaikki olivat palanneet kesälaitumiltaan, he, joita ei voinut kesän kuluessa tavoittaa. Kuuluin taas joukkoon, yhteisöön, omaa perhettäni suurempaan. Jokaisena syksynä tuumin jännittyneenä, keitähän olisi luokallani, kuka oli jäänyt, kuka suorittanut ehtonsa. Silloin todellakin jätettiin luokalle ja ehtoja annettiin reippaasti. Entä opettajat, olisiko uusia tyyppejä?

Mutta nyt olisin itse tällainen uusi tyyppi luokallani. Edessäni odotti näin olleen tulikoe. Tulisinko hyväksytyksi?

Kirjoittaja koulun tiloissa.

III luokka 1929-1930 vas. luokanvalvoja Laina Reinikainen, hänestä kolmantena kirjoittaja.

Uusi koulutie – se kulki ensin pitkin Torkkeliä, sitten vinottain (siis vinottain silloin) kulmasta kulmaan yli Aleksanterinkadun risteyksen puistoon. Siitä suorinta puistotietä Tuomiokirkolle Pääpostiin jäädessä oikealle, ohi Agricolanpatsaan Linnankadun ja Agricolankadun kulmaan Koulukenttien alkupäähän. Tuossa läheni Klassillinen Lyseo paneelin täyttämine poikalaumoineen. Tämä ohitus muodostuisi vuosi vuodelta yhä merkittävämmäksi ja järjestyttävämmäksi. Nyt se tapahtui vain nopeana ohimarssina. Sitten ohi sulkeutuneen ja kentälle selkänsä kääntyneen Tyttölyseon ja niin olin punatiilisen koulun edessä.

Rakennuksen pohjapiirros muistutti vankkaa kolmihaaraista viuhkaa. Käytävät sivusiipinä, keskeltä lähti sakara pihalle päin sisältäen korkean voimistelusalin ja alhaalla käymälät. Koulun kulmauksessa, sen toisessa kerroksessa, komeili korkea ja tilava seitsenikkunainen juhlasali. Kadulta katsoen näytti siltä kuin salin korkeiden kaari-ikkunoiden päälle olisi asetettu portaittain nouseva koriste, kuin otsaripa. Siltä se minun silmissäni näytti. Sen takana oli vain laakea katto. Kulmissa vielä koristeina pienet tornit. Mutta yleisilme oli vakava, hiukan tärkeilevä, kuten koululla tulee ollakin.

Oppilaiden nimet	Syntymä- aika	Syntymäpaikka	Kotipaikka	Kirjoit- tautumis-	
				vuosi	luok- ka
III luokka.					
Luokanvalvoja:					
Laina Reinikainen.					
Ahonen, Meeri	23/1 17	Viipuri	Viipuri	27	I
Byckling, Toini	2/6 14	Nastola	Kaipiainen	"	"
Gummerus, Toini	12/1 17	Jisalmi	Rautjärvi	"	"
Hiitola, Sylvi	16/1 17	Viipuri	Viipuri	"	"
Hormi, Ulla	27/11 16	Kajaani	"	"	"
Hyvärinen, Heidi	25/4 16	Pöytyä	Viipuri	27	I
Hyvärinen, Hilikka	25/4 16	"	"	"	"
Hämäläinen, Martta	1/8 14	Leppävirta	"	25	"
Härkönen, Kirsti	10/1 17	Baku	"	28	II
Kajander, Eila	13/4 16	Viipuri	"	27	I
Kauppinen, Taimi	8/3 16	"	"	"	"
Kiesiläinen, Jouko	10/10 15	Rautu	Rautu	"	"
Kilpeläinen, Anja	12/4 18	Viipuri	Viipuri	"	"
Kykkänen, Arvi	30/6 16	"	"	26	"
Käpy, Elli	22/10 17	Lahti	"	27	"
Laaksonen, Jorma	25/1 18	Viipuri	"	"	"
Lamppu, Eila	10/9 16	"	"	"	"
Luoto, Tellervo	27/6 14	"	"	"	"
Mannonen, Rauha	10/8 16	Lavansaari	"	"	"
Metsomäki, Kaarlo	15/12 13	Helsinki	Kymi	28	II
Minkkinen, Lyyli	26/5 13	Kirvu	Säiniö	26	I
Mölsä, Sulo	30/4 14	Pyhäjärvi	Hiitola	27	"
Piironen, Aune	14/1 15	Viipuri	Viipuri	26	"
Porkka, Sylvi	29/10 15	"	"	"	"
Rautiainen, Irja	15/7 17	Kotka	"	27	"
Relander, Armi	15/3 17	Viipuri	"	"	"
Räikkönen, Rauni	12/12 16	Kirvu	"	"	"
Sairanen, Kirsti	18/7 16	Ruokolahti	"	"	"
Saukkonen, Terttu	21/8 16	Viipuri	"	"	"
Seppänen, Elvi	5/12 16	"	"	"	"
Seppänen, Kyllikki	3/10 15	Terijoki	Terijoki	"	"
Silvonen, Irma	16/4 16	Koski (H.I.)	Antrea	26	"
Stauffer, Maija	24/11 17	Viipuri	Viipuri	27	"
Telkkä, Kerttu	2/1 15	Taipalsaari	"	25	"
Tiesmäki, Maija	6/4 17	Jokioinen	"	27	"
Torvinen, Anna-Liisa	20/6 16	Kuopio	"	"	"
Wahlroos, Mirjam	20/2 18	Viipuri	"	"	"
Wichert, Dagmar	20/9 15	Terijoki	"	26	"
Vilksa, Ulla	30/11 17	Viipuri	"	27	"
Voutilainen, Kerttu	4/4 16	Rautu	"	26	"
Välisalo, Paavo	20/6 16	Viipuri	"	27	"

III luokka Viipurin Vanha Yhteiskoulu, 1929-1930

Koulurakennus sijaitsi Agricolan- ja Luostarinkadun kulmassa. Sen alueeseen kuului myös piha rakennuksen takana, mutta välitunnit vietettiin jostakin syystä koulun edessä kadulla ja hiekkaisella Koulukentällä. Kellon soidessa ryhmityttiin luokkariveiksi koulun päätykulmaan päärapun eteen ja keskelle katuristeystä. Liikenne oli lähes olematonta ja odoteli riviemme solumista sisälle luokittain valvovan opettajan ohjauksessa.

Jotenkin löysin paikkani minulle kuuluvassa luokkarivissä ja liu'uin muiden mukana opinahjooni.

Koulun korridorit haarautuivat oikealle ohi opettajainhuoneen ja rehtorin kanslian sekä vasemmalle ohittaen fysiikan- ja kemianluokan teatterimaisesti nousevine karuine penkkiriveineen täytettyine lintuineen, luurankoineen ja kemiallisine ominaishajuineen. Alakäytävien varrelle sijoituivat alaluokat, yläluokkiin mentiin toiseen kerrokseen.

Oma luokkani, II B, oli pienikokoinen sen ajan luokkaryhmäksi. Meitä oli vain 23 oppilasta. Yhdessä rinnakkaisluokan kanssa olisi meitä ollut 54, mikä sentään olisi ollut liikaa senkin ajan luokaksi. Tavallisesti luokan koko hipoi neljääkymmentä.

Luokkahuoneemme oli tuollainen tavallinen, korkea ja vaaleaseinäinen suutarinlamppuineen ja kaakeliuuneineen. Luokan edessä kateederilla opettajan pöytä takanaan musta taulu, liidut ja taulusieni.

Pulpettimme olivat tukevat kaksinistuttavat kiinteänä puisena rakennelmana. Kansi avautui edestä ylös tavalliseen tapaan, tähän laatikkoon sai upottaa kirjansa ja vihkonsa. Yläreunassa kapeampi kansi varustettuna mustepulloreiällä ja lokerolla kyniä ja kumeja varten. Suoranojaiseen penkkiin asetuit istumaan parhaan taitosi mukaan tarkkoihin tuolin mittoihin.

Täällä ei ollut pelkoa siitä että joutuisi kamalaan tilanteeseen eli istumaan pojan viereen. Poikia oli yhteiskouluun erehtynyt Viipurin runsaslyseoisessa kaupungissa vähänlaisesti. Täälläkin luokalla oli poikia vain neljä. Eräänä tulevana vuotena kaksi. Heistä Paavo Välisalo tulisi minulle tutummaksi, koska perheemme viettäisivät kesää saman maatilan hoi-vassa Kärstilässä.

Ystävällisesti viipurilaiseen tapaan minut vastaanottivat ensikäteen Armi Relander ja Mirjam Wahlroos. Vähitellen tutustuin koko luokkaan ja muihinkin lähistölläni. Näin alkoi ihan helposti mukautumiseni uuden kouluni elämään.

Olen saanut tutustua koulun vanhoihin vuosikertomuksiin ja voinut lähes liikuttuneena palata niiden avulla tuohon aikaan, joka nyt tuntuu niin kovin kaukaiselta ja erilaiselta. Paljon on koulumaailmassa muuttunut, mutta paljon myös pysynyt ikuisesti samana.

Mielessäni palaan lämpimin tuntein noihin menneisiin aikoihin – joskus

myös harmit heräävät elämään!

Niinpä näen, että rehtori Jakobsson, kaikkien tuntema ja kunnioittama Kippi, on päättänyt ensimmäisen lukuvuoteni 1928-1929 katsauksensa huolestuneeseen toteamukseen, ettei oppilaiden terveystila ollut pysynyt erikoisen hyvänä. Oli mainittava yksi tulirokkotapaus, yksi nivelreumatismi, kaksi keuhkokuumetta, kaksi umpisuolenleikkausta, yksi kurkkuajos ja kahdeksan influenssaa. Voimistelusta oli vapautettu yksi polvitrauma, yksi yleinen heikkous ja yksi taipumus katarriin. Oppilaita oli koulussa kaikkiaan 280 ja luokkia 10. Enpä pitäisi näin ollen terveydentilannetta kovin huolestuttavana. Viipurissa elettiin näköjään tervettä elämää.

Vuoroluku tuotti hankaluutta, kun luokkahuoneita oli vain kahdeksan. Työskentely tapahtui 8-11 ja 13-15, mutta parin rinnakkaisluokan oli luetava 10-13 ja 14-17. Silloinhan ei kouluissa ollut mitään ruokailua, vaan oli ehdittävä kotiin syömään aamiaistunnilla. Pitkämatkalaiset saivat nauttia eväitään koulun tiloissa. Tämä luokkien pakollinen vuorottelu ”heikensi vastuunalaisuuden tunnetta ja häiritsi rauhallisuutta”, toteaa Kippi huolestuneena. Hän toivookin koulun saavan lisätiloja käyttöönsä, mutta tämä harras toive jäi kohtalon kulussa vain hurskaaksi haaveeksi.

Eri aikoihin alkava koulupäivä tuotti myös hankaluuksia aamuhartauksien eli rukousten järjestelyssä. En voi palauttaa mieleeni joutuivatko myöhemmin kouluun tulevat luokat aloittamaan päivänsä ilman aamuhartautta – ehkä heille pidettiin hartaus omassa luokassa ajallaan – mutta suurin osa oppilaista marssi luokittain jonossa ja pituusjärjestyksessä aamulla ensitöikseen juhlasaliin. Kateederilla odotti urkuharmonin edessä laulunopettaja ja puhuja – pöntön takana tavallisimmin lehtori Albert Bruun, Piikki, uskonnon opettaja.

Asetuttiin riveihin, etumaiseksi ensiluokat.

Nämä aamutilaisuudet kestivät hyvän aikaa virrenveisuineen ja puheineen. Joskus myös rehtori käytti puheenvuoron tärkeitä tiedotuksia kertoessaan. Kestivät pitkään ja usein tapahtui, että joku aamu-uninen seisova väsyi vaipuen naapurinsa käsivarsille ja korjattiin käyttävään virkoamaan. Tämä ilmiöhän oli tuttu kaikissa kouluissa vielä omana opettaja-aikanaanikin, kunnes asian korjasi myöhemmin keskusradion aamunavaus.

Jotakin tärkeätä katosi näin kuitenkin aamun tunnelmasta ja yhteishengestä, mutta sisältö muuttui vähitellen vaihtelevammaksi.

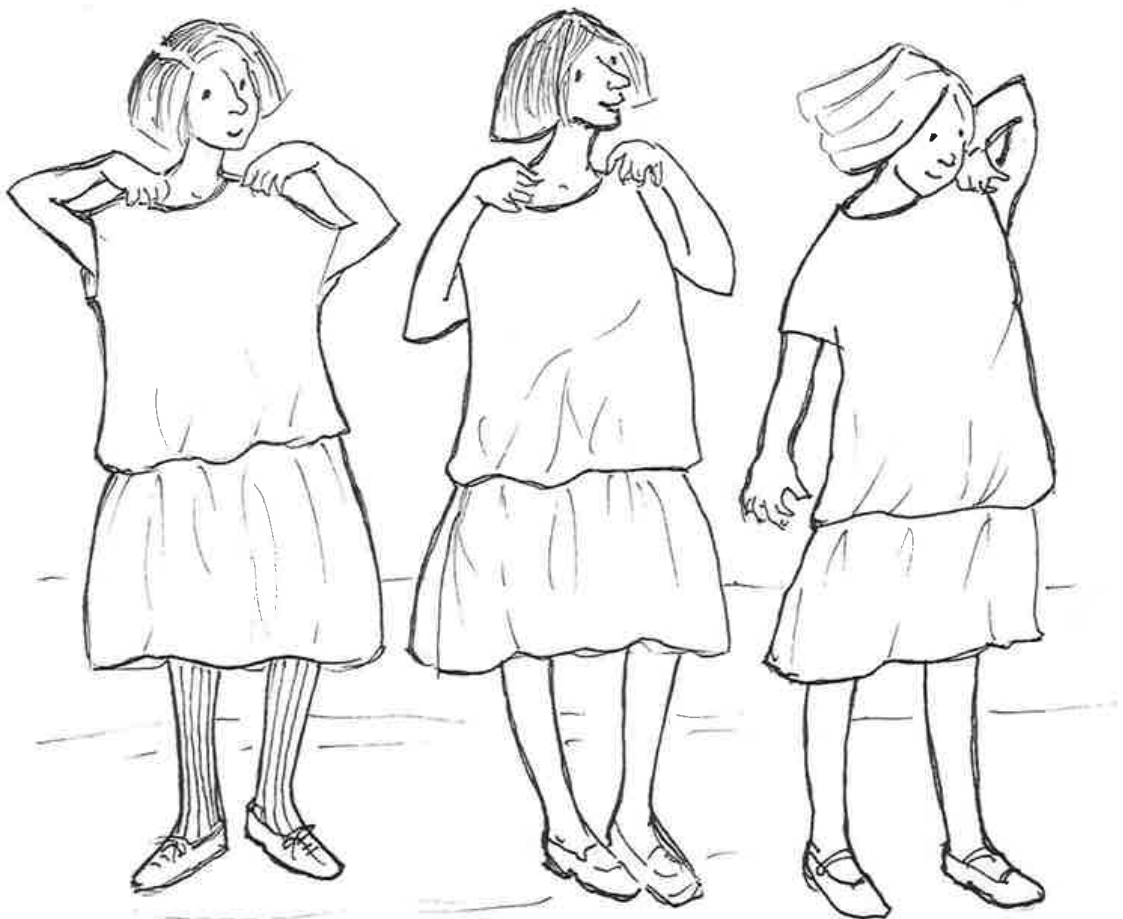
Nyt saan hämmästykseni lukea vaatimuksista, että aamunavauskin poistettaisiin kokonaan. Valitettavasti.

Muistelen kouluni opettajia

Muistelen opettajiani erilaisin tuntein näin yli puolen vuosisadan takaa.

Olin heille levoton ja huolimaton oppilas, mielessäni usein muut asiat kuin läksyt ja opetuksen seuraaminen. He varmastikin yrittivät parhaansa sen ajan menetelmin ja mahdollisuuksin, vailla nykyajan tekniikkaa ja visuaalisten apuneuvojen tukia, puhumattakaan tietokoneista. Muutaman opetustaulun ja vuosikausia käytössä olleiden oppikirjojensa avulla ja vuoksi he arvattavasti kylästyivät ja turhautuivat – tai sitten eivät – kukin luonteensa mukaisesti.

Muistelen heitä melkein vuosikertomuksessa olevan aakkosjärjestyksen mukaan: ensimmäisenä rehtorin rouva, Rauha Jakobsson, opettajatar, aineenaan uskonto. Näen, että luettiin VT loppuun ja UT:n kertomukset 1-22. Lisäksi raamatunlauseita ja virrensäkeistöjä. Kerrattiinko jälleen kerran Jakobin pojat ja palava pensas? Entä Jeremian valitusvirret? Niiden unohtamisesta sai eräs tuttu poika reput yo-kirjoituksissa, koska tämä unohdus oli se pisara joka kaasi reaalikokeen.

Kädet olkapäälle vie! Voimistelutunti.

Siiri Kutilampi, suomenkielen lehtori, oli harmiton ja asiallinen opettaja, mutta sitten tuleeikin Laina Reinikainen, vastavalmistunut voimistelunopettaja ja luokanvalvojamme.

Voimistelutunnit, kolme tuntia viikossa, miten niitä inhosinkaan! Tämä ei johtunut asiallisesta ja kovin innostuneesta opettajasta, vaan siitä että olin niin huono, huono!

Käytävän päässä sijaitsevassa ahtaassa pukuhuoneessa oli pukeuduttava suomenlipunsiniseen villakankaaseen mekkoon, vyötäröltä kuminauhalla rypy-tettyyn ja laajoihin sinisiin trikoisiin pussihousuihin. Tämä oli voimisteluasumme. Jalassa oli kumitossut. Koppimaisessa huoneessa viipyi tyrmäävä huono ilma etenkin tunnin loputtua kun riisuttiin hikiset kumitossut. Suihkusta emme osanneet haaveillakaan.

Voimistelusalin lattian olivat järjestäjät vetäneet märäksi leveällä peltialtaassa kastelulla säkkilaapalla päästä päähän kulkien.

Marssimme saliin pituusjonossa ja tätä tahdissa marssimista häpesin niin, etten tiennyt minne päin katsoa. Sali kierrettiin marssien moneen kertaan tai edettiin ”vaihtoaskel-hyppy” – tyyliä tamburiinin tahdittamina. Häpesin kuolakseni. Reiska rakasti tamburiiniaan, jonka pompotus saatteli meidät milloin minkäkinlaisiin suoritusyrityksiin. Se vei meidät makaamaan märälle lattialle vuoroin selälleen tai mahalleen äheltämään ja suorittamaan erilaisia väänöksiä tai taivutuksia.

Puolapuissa riippuminen koski selkään ja käsivarsiin. Nosta siinä jalkasi vaaka-asentoon! Köysiin jos pystyi jotenkin kiipeämään oli alastulo tuskaa: se tapahtui usein vastoin sääntöjä liukumalla romahtaen, mikä tiesi kirvelyä punaisissa kämmenpohjissa.

Emme tienneet noudattavamme Elin Kallion Naisvoimistelun käsikirjaa ja Elli Björstenin Naisvoimistelun ohjeita. Kolmena vuotena peräkkäin suoritimme urheilumerkkiin tarvittavia vaatimuksia. Ne suoritukset muistan ainakin pakollisina pikajuoksuina koulun kentällä, sooloesityksinä, joita klassikkopojat seurasivat kentän laidalla mielenkiinnolla. Jotkut tytöt kun olivat jo muodoiltaan kyllin naisellisia. Minä en.

En tiedä milloinkaan saaneeni minkäänlaista merkkiä näistä enkä muistaakaan urheilusuorituksistani, mutta Reiska kirjasi tulokseni muiden mukana tunnollisesti kirjaansa.

Pesäpallo. Olin joukkueen valintatilanteessa valittujen häntäpäässä. Onneksi silloin ei ollut tapana syöksyä vatsallaan kyntäen kotipesään, kuten nyt olen tv:ssä nähnyt isojen miestenkin hämmästykseni tekevän. Olimme sentään maltillisempia. Siinäpä roikuin muiden mukana ja sain joskus mailan osumaan palloon ja ihmeekseni kirjasin harvoin juoksunkin kotiin.

Uimassa muistan käyneemme kerran Havin uimalaitoksella. Varmaankin

se tapahtui jonakin lämpimänä syyspäivänä. Silloin suoritin elämäni ainoaksi jääneen kerroshypyn. Painuin rohkeana jalat edellä umpisukkulaan ja yllättävän syvälle enkä luullut milloinkaan pääseväni sieltä veden pinnalle takaisin. Uida toki osasin sentään.

Samankaltaista ”vesikauhua” sain sittemmin kokea Rio de Janeiron Intercontinental-hotellin keskipäiväautiolla uomarannalla, kun Atlantin kaukaa Euroopasta vyöryneet mainingit vetivät minua nieluunsa. Upottavalla hiekkapohjalla taistellen pääsin kuitenkin rantaan, täysin uupuneena.

Ja kuin onnenmerkiksi siinä rantahiekassa makasi onnenraha, kymmenen centivoa vuodelta 1970. Pidin sitä talismaaninani pitkän aikaa.

Tuskin uskalsin kertoa seikkailustani hotelliin palaneelle Liisa-tyttärelleni. Hänen pelästynyt torumisensa oli paikallaan.

Mutta takaisin Viipuriin vuosikymmenten taakse.

Hiihimme ehkä kerran talvessa, mutta luistelimme sitäkin useammin. Voimistelutunneilla saimme kipeästi tarvitsemaamme harjoitusta tässä lajissa tulevia iloja varten.

Uutena kielenä alkaisi nyt saksa. Opettajana oli alussa Viola Relander. Hän oli koulun vanhin opettaja, ollut mukana jo koulun perustamisesta lähtien vuodesta 1898 ja oli toiminut koulun johtajattarena. ”Tälle opistolle, jonka hän on nähnyt vaatimattomasta alusta kehittyvän täysiluokkaiseksi kouluksi, hän on uhrannut paljon epäitsestä työtä ja vaivaa”.

Näin lämpimästi kiittää rehtori Jakobsson opettaja Relanderin pitkää kolmikymmenvuotista elämäntyötä. Suurin piirtein saman tien kulkeneena tunnen nyt kanssasisareni läheisekseni. Sama innostus uuden koulun enteenviemiseksi on meitä kumpaakin kannustanut.

Aloitimmeko pitkän saksankielen opiskelumme Solmu Nyströmin Deutsches Lesebuchilla ja käytimmekö oheiskirjana Filfsbuchia? Juuri tämä kirjako alkoi kuolemattomilla sanoilla ”Zu beiden seiten des Rheins wohnted die alten Deutschen” Sanoilla, jotka jokainen sen ajan koululainen muistaa unissakin.

Saksankielestä tulisi koitumaan meille paljon käytännön hyötyä. Varsinkin kun kaikki sen ajan sghlaagerit olivat saksankielisiä. Schlagerhan sitten suomentui iskelmäksi sanatarkasti. Mutta minne ne myöhemmin katosivat? Sota ne vei. Niitä ei saksankielisinä hyväksytty sodan jälkeen, vaan ne kiellettiin jopa radion ohjelmista. Suoraan sanoen: valvontakomissio ne kielsi. Se oli sitä aikaa ja nykyäänhän moni sävel on saanut suomenkieliset sanansa.

Me, jotka olimme onnellisen tietämättömiä Hitleristä ja vieläkin enemmän tulevista kauhuista, lauloimme ja rakastimme niitä. Sitä paitsi – niiden tarinoista oli suurta hyötyä kielen koekirjoituksissa. Kuten esimerkiksi huimaavasta laulelmasta ”Auch Du wirst mich einmal betrügen, auch Du, auch Du...”. Betrugen = pettää, olisitko sen tiennyt? Haikeina lauloimme tätä ja tuumimme että

kukahhan meitäkin aikanaan pettäisi!

Legendaarinen Kippi tulisi olemaan opettajanamme lukiotunneilla saksassa ja se oli ehdotonta opetusta. Kielioppi ennen muuta – (datiivia vaativat verbit!), mutta myös puheharjoitukset olivat tärkeitä.

- tyttö tulee tänne luokan eteen kertomaan päivän läksyn omin sanoin!

Tyttö menee ja ne sanat ovat omia ja onnettomia liiankin usein.

- mitä tahtoo saada sanotuksi?

Tukalassa tilanteessa ei tyttö itsekään tajua eikä muista mitä haluaa saada sanotuksi, vaan saa hiipiä nolona takaisin paikalleen.

Kippi ei ilmeisesti muistanut nimiämme, kasvomme kylläkin. Olimme tyttöjä ja poikia hänelle. Ehkä mieskin sai kertoa läksynsä omin sanoin, ainakin klassikoissa, jonne meidän oli lainattava rehtoriamme opettamaan saksaa ja ranskaa, niille jukuripäille.

Tulisimme tapamaan Kipin, silloin kouluneuvoksen, vuosien kuluttua Museokadulla Helsingissä, se viipurilainen Erik ja minä. Kippi tunsimme meidät tervehtiessämme ja jäi ystävällisesti keskustelemaan kanssamme. En tiedä, olimmeko hänelle tyttö ja poika – esittelimme itsemme varmuuden vuoksi – mutta tuttuja oppilaita olimme, koska hän tunnisti meidät. Herrasmies on herrasmies.

Kipin vierailuista Klassillisessa lyseossa kertoi tuo äskeinen klassikkopoika seuraavasti eräässä koulumuistelossaan.

”Koulussamme oli vaihtoehtoisina aineina ranska ja kreikka. Kun ranskankielen opettaja, rehtori Martti Jakobsson eli Kippi oli tunnin alussa täytännyt kohdaltaan päiväkirjan, vietiin se seuraavassa kerroksessa sijaitsevaan luokkaan kreikkalaisille. Jollakin tavalla itsestään tämä juoksupojan vakanssi oli muodostunut allekirjoittaneen ja parhaan kaverini Walter Holmstenin monopoliksi. Halusimme kai liikuntaa tai poissaoloa luokasta. Asiallisesti vienti olisi kestänyt vajaa puoli minuuttia. Nyt keksimme ruveta kilpailemaan kumpi uskaltaa tällä retkellä viipyä kauemmin. Ihmettelen vieläkin, miksei Kippi puuttunut asiaan. Mielessäni on, että ennätyksemme hipoi 13-14 minuuttia. En muista kumpi meistä voitti.

Ainoastaan kerran Kippi julisti kilpatoverilleni: tuo poika ei enää juokse tätä väliä!

Kaveri oli sitten pari viikkoa karanteenissa, jonka jälkeen harkitsimme, että Kippi oli jo unohtanut kieltonsa ja urheilumme alkoi uudelleen. Voitte kuvitella kuinka ne minuutit olivat pitkiä viettä ja vain oleskella korridorissa ja vielä kun aina pelotti – tuleekohan tällä kertaa käry - mutta tunsimme kai jonkinlaista urheilumieltä”.

Tämäkin koulumuistelu todistaa Kipin hienosta huumorintajusta. Ymmärsi hän hän poikien sielunliikkeitä eikä ole mahdotonta että hän hiljaisuudessa huvittuneena seurasi poikien leikkiä.

Klassikoissa ranskaa opettaessa Kipillä oli tapana jankata verbien taivutusta seuraavasti.

- Minä heittelen näitä esimerkkejä ja te vastaatte. Toistuva verbi eri muodoissaan oli seuraava:

- Minä olen tyy-ty-väi-nen. Minun on oltava tyy-ty-väi-nen. Olenko minä tyy-ty-väi-nen? –jne. loppumattomiin. Olivatkohan pojat tyy-ty-väi-si-ä?

Myöskin Anni Rouhiainen, piirustuksen, kaunokirjoituksen ja käsitöiden opettaja oli aloittanut viime vuosisadalla, siis jo 1800-luvulla. Hän oli kiltti harmaatukkainen tati. Piirustukseen riitti yksi tunti viikossa. Mitä siinä sait aikaan? Sitä ”harjoitettiin nykyajan opetuksen mukaan mallisommittelun ja sen ohella esitetty ornamentiikkaa ja värioppia”. Siispä syksyn lehtiä ja omena-asetelmia, nauha- sekä keskusornamenteja. Näitä vanhoja ikuisaiheita, perusasioita, mitäpä muuta. Kaunokirjoituksessa noudatettiin M. Bährin järjestelmää, mikä lienee se ollutkaan.

Kotona piirtelin paljon paperinukkeja ja niille vaatteita sekä kuviteltujen talojen pohjapiirustuksia kalusteineen. Tämä viimeinen aihepiirini pani isän toivomaan minusta arkkitehtia. No niin - yhden talon olen suunnitellut asiantuntijan avulla, sen, missä nyt olen yksin asunut parikymmentä vuotta.

Ei tullut takkia, tulipa tuluskukkaro. Ei arkkitehtia, mutta kuvaamataidon opettaja. Ihan tyytyväinen.

Anna Saarenpää, maisteri, testasi ruotsinkielen taitoani. Myöhemmin saapui Martta Nurmi, maisteri hänkin, herttainen, pää hiukan vinossa hymyilevä enkeli. Oppilaina vahdimme hänen kuvittelemaamme ihastustaan kollegaansa.

Nyt pääsemme lauluun Olin aina laulanut paljon ja nauttinut laulun kuuntelemisesta. Ensimmäinen opettajani oli täällä Anna Siitonen, mutta valitettavasti vain yhden lukukauden ajan. Lukkari- ja urkurikoulun tutkinnon suoritettuaan hän oli tullut koulumme laulunopettajaksi kaksikymmenvuotiaana vuonna 1898. Rehtori Jakobsson mainitsee hänet kyvykkääksi ja velvollisuudentuntoiseksi opettajaksi, joka hartaudella suoritti hänelle annetut tehtävät. Hän ehtikin toimia koulussa 30 vuotta, kun hän 50 vuotta täytettyään kuoli seuraavan vuoden alussa.

Tuon yhden lukukauden aikana, jolloin hänen opetustaan sain nauttia, pääsin tutustumaan kauniisiin, minulle uusiin lauluihin. Ehdimme laulaa joululaulujakin. Olin näistä uusista lauluista hyvin onnellinen ja innossani.

Ihailmani opettajan menettämisen koin suurena järkytyksenä. Koko koulu osallistui Anna Siitosen siunaustilaisuuteen matalassa Maaseutuseurakunnan kirkossa, vanhassa tunnelmallisessa Mustainveljesten luostarikirkossa.

Ensi kerta kuulin laulettavan Oskari Hannikaisen säveltämän Matkamiehen virren

Niin kuin muuttolintusen tie
taivasta kohti matka vie.

Kuin unelma kiitävi elämä pois
kirkkaus määränä kodista maan.
Suo että mun sieluni valmista ois
auttaos määräni saavuttamaan.

Niin kuin muuttoluntusen tie
kotia kohti matka vie.
Jää turvaksi Herrani rakkaiden luo
haltuhus kaikkeni uskoa saan.
Käy kanssani, mulle sä siunaus suo
auttaos onneni saavuttamaan.

Olin järkyttynyt, haltioitunut ja poissa tolaltani. Ensi kertaa elämässäni osallistuin siunaustilaisuuteen ja koin sen koko sisintäni pakahduttavalla voimalla. Kaipasin opettajaani aidosti ja lapsen murheella.

Arvostettu musiikkimies ja kuoronjohtaja Väinö Haapalainen jatkoi opetusta. Vuosien mittaan opimme paljon isänmaallisia lauluja. Opin nyt Maamme-laulun (tunsin vain Vårt landin), maakuntalaulut sekä Pohjoismaiden kansallislaulut. Opettajamme, kuten kaikki laulunopettajat niin kansa – kuin opikouluissakin, pohjustivat näin omalta osaltaan nuorisossa kasvavaa isänmaallista mieltä. Tarvitsihan nuori 10-vuotinen itsenäinen vapautemme tähän henkeen kasvatettuja kansalaisia. Meidän puolustustahtomme ja isänmaanrakkautemme joutuisi kovalle koetukselle jo vuonna 1939, kun talvisota ylätti meidät. Silloin meille annettiin Sillanpään marssilaulu ”Kotikontujen tienoilla tervehtien tämä laulumme kaikukoon...”.

Me aikaisemmat taisimme Ateenalaisten laulun varsinaisen suomalaisia koskevan sanoman ja lauloimme ”Kaunis on kuolla kun joukkosi eessä urhona kaadut, taistellen puolesta maas, puolesta heimosikin...”. Uskallan näin sanoa, enkä aiokaan pyytää tätä anteeksi – se oli sitä aikaa ja sen olen itse saanut kokea.

Tunteeko nykykoululainen laulun Isänmaan kasvot?

”Sun kasvois eessä Suomenmaa
on isät astuneet.
Nyt missä vilja aaltoaa
se kertoo heidän kunniaa.
He ovat uskon kyntäneet
ja toivoin kylväneet.”

Tässä laulussa ei lähdetty taisteluun, vaan ”mik’ikään kohtalomme lie, se kasvois eteen vie”.

Kuuluisana kuoronjohtajana Väinö Haapalainen hioi väsymättä tulevina vuosina esityksiämme. Miten monta kertaa yritimmeekään tätä laulua

Laulumme raaiikuu

kan- kaaa-hat kaikuu

tralla-lalla-lalla-lallalaa

trallallalaa!

Tanssin ja lauuulan

ja lemmenpauuulan

viriiitän sulle

raa-kaas-te-tulle

tralla trallalalla trallalaaa

trallallaaaa!

Reippaasti! Kepeästi! Ei saa laahata! Emme kai kertaakaan päässeet laulussa päästä päähän keskeytyksettä. Iloisesti! Trallallaa!

Sen koommin en ole tätä laulua kuullut esitettävän, mutta joskus se on tullut mieleeni ja jäänyt trallattamaan sinne kiusaksi asti.

Mutta minne olenkaan jättänyt Bertta ja Johannes Kaikon, maantieteen ja luonnonhistorian opettajat. Lehtori ja maisteri ja kuten kaikesta ymmärsimme, perheenäiti ja –isä. Bertta oli pyylevä ja äidillinen hahmo ja hänen aineensa hauska ja mielenkiintoinen. Jospa hänellä olisikin ollut opetusmateriaalina muutakin kuin vai Aro-Rosbergin Koulun maantieto. Tosin hänellä oli joskus mahdollista elävöittää opetusta ja näyttää opetustaulua alppimaisemasta tai Egyptin pyramideista. Laaja karttataulu tuotiin kuitenkin aina luokan eteen telineeseensä ja opimme uskollisesti ja osasimme näyttää kartalta maiden rajat, vuoristot, joet ja kaupungit – ehkä jopa tarkemmin kuin viisaat nykyajan koululaiset konsanaan. Emme kuitenkaan tienneet paljoakaan ihmisistä jotka kartalla elivät. Tietomme oli jollakin tavalla mekaanista ja kuivaa. Emme kuulleet intiaanien suurenmoisesta vanhasta kulttuurista, emme Kiinan upeasta menneisyydestä. Maantietokirjamme kuvatkin olivat vaatimattomia ja niitä oli niukasti, eikä tietenkään minikäänlaista opetusfilmejä ollut. Elokuville saattoi nähdä joskus ylimääräisenä lyhytfilminä joitakin kuvia kaukaisista maista, jos nyt yleensä pääsi ”elävissä kuvissa” käymään.

Kotona meillä oli moniosainen Otavan julkaisema Maapalloteos, mutta nämä kirjat olivat painavia ja suuria, präntti pientä ja tiheätä, joten luinkohan niitä?

Kun vuosien kuluttua sain omin silmin Liisan, lentoemäntätyttäreni avulla

inkojen uskomattoman kivikaupungin, Machu Picchun, korkealla Andien vuoristossa, atsteekkien umpipyramidit Meksikossa ja Taj Mahalin eteerimäisen kauneuden Intiassa joitakin mainitakseni, olen kiitollinen siitä, että ehdin tähän nykyliikenteen ja sen tuoman matkustamisen helppouteen.

Johannes Kaikko eli Kuikka, tumma hoikka mies tukkatöyhtöineen. Olin kohan tuolloin toisluokkalaisen kesänä kerännyt täällä vaadittavat 25 kasvia? Herbaariomme kasvaisi vuosia myöten viidennelle luokalle ehdittyämme kahdeksisadaksi kasviksi ja ne kuului tutkia Linnén menetelmällä, siis aloittaa heteet laskemalla. Mutta meillä oli omat oikotiemme. Siinä jo joutuikin turvautumaan isän kasvioon ja voikukkien uskomattoman laajaan heimon.

Pahinta oli sittenkin kasvien tenttiminen. Tinkimättä kun oli luokan edessä opettajapöydän ääressä ”kuin vettä” tiedettävä Kuikan kohtalonomaisesti herbaarion pinosta valitsemien kasvien tieteellinen nimi, samoin heimo ja luokka, kukinto ja lehden muoto (suikea, puikea?), kasvupaikka jne jne. Kuikka peitti sadistisesti oikean alakulman nimilapun kädellään, eikä se käsi ollut läpinäkyvä.

Tenttiin mentäessä oli kasvio jo kerran palautettu oikeaksi tutkittuna ja korjattuna. Niinpä olen ikäni muistanut, että leskenlehden nimi on Tussilago eikä Tussigalo. Tämä tekemäni lapsus oli aiheuttanut miinuksen arvosanaani.

Aluksi kasvien keruu oli hauskaa, lopulta tuskaa, kun mielestämme kaikki mahdolliset kasvit olivat jo loppuneet Suomenmaasta. Kuitenkin myönnettäköön, että kasvien kerääminen ja tunnistaminen opetti kulkemaan silmät auki luonnossa ja ihmettelemään sen monipuolisuutta ja kauneutta.

Kuikan tunnit olivat hauskoja ja leppoisia yleensä – mutta. Kerran vuodessa hän piti omana ideanaan laulutunnin ja pani meidät esittämään yksinlaulua. Ensi kerralla se loppui minun kohdallani itkuun. Vieläkin punastun.

Onnekseni matematiikantunnit joutuivat ensin ylioppilas Kalle Huvisen, sijaisopettajan hoidettavaksi. Hän soi minulle rauhan murtoluku-desimaalivaikeuksineni ja vähitellen tieni silottui. Aukusti Kupiaisen palattua kouluun virkalomaltaan olin jo jotenkin päässyt kuiville vesille. Kuppi jatkoikin meidän opettamistamme ja antoipa joskus yksityistuntejakin kotonaan meille tarvitseville.

Englanninkieli astui kuvaan viidennellä luokalla. Sitä opetti Lyyli Virtanen, fil. maisteri – en tiedä miksi häntä kutsuttiin Emmaksi. Emma oli rauhallinen ja ladylike olemukseltaan liikehdintää myöten. Pidimme hänestä varaukselta, koska hän ei sanottavasti häirinnyt meitä.

Mutta sitten Viljo Niemi, maisteri, Kalle-Ville, hänetkö unhoittaisin? Tiukka vaalea ja kuivantärkeä olemus, nopeat liikkeet ja pistävä katse.

Olin ehtinyt jo viidennelle luokalle päästessäni nauttimaan tämän niin erilaisia tunteita herättäneen opettajan ohjauksesta historian (kolme tuntia vii-

kossa) ja suomenkielen (neljä viikkotuntia) kieltämättä erittäin tärkeissä aineissa.

Jaksammekohan me opettajat aina pitää mielessämme, miten moninaisella alueella, suppeammalla ja laajemmalla, saatamme vaikuttaa oppilaittemme koko tulevaan elämään. Kerronhan kuitenkin tässä kaukaisista ”ennen sotia -ajasta”, kun olin itse oppilaana. Nykyäänhan paljon on toisin ja vaikutteita tulee ryöppynä muualtakin kuin koulusta.

Kalle-Ville jakoi persoonallaan oppilasjoukkonsa kahteen leiriin: hänestä pitäviin ja häntä inhoaviin. Ikäväkseni kuuluin jälkimmäisiin. Nykyään toteaisin, etteivät kemiamme oikein synkanneet, ei puolin eikä toisin.

Olen muistellut häntä eräänlaisessa minikoossa selailemalla pientä punaista koulun runokirjaa, Kanteletta, vuodesta 1927, johon on koottu silloin vaikuttaneiden suomalaisten runoilijoiden säkeitä. Käytimme sitä oppikirjana ja meidän tuli opetella ulkoa määrättyt runot ja esittää ne tunnilla parhaan taitomme mukaan. Osaan ne vieläkin vuosien jälkeen.

V. A. Koskenniemeltä Kalle-Ville valikoi runon Fiat nox eli Tulkoon yö.

Niin tulkoon yö ja kuolo yli kaiken sen
mi onnellist on ollut, suruisata
ja varjot syleilköhön maailmata
sen niin kuin meri alleen haydaten.

Kuin onkaan päivä ollut helteinen
ja tuskan hetki niin kuin vuosisata!
Yö, untas kylvä raukeata
ja liekki sammuta sa sydänten!

Syön, ihmis-syön, mi osaas suruisempi
sun, jota syöpi viha, jäytää lempi,
sun joka kahleitasi suutelet!
Oi katso: yö ja tyhjyys lähestyvät
oi katso: aukee unhon aarteet syvät
ja pyhään hiljaisuuteen raukenet!

L. Onervan runoista valituksi määrättiin Tropiikin alla

Yhden kerran elämässä tuliruusu aukee
yhden yön se kukoistaa ja aamulla jo raukee:
sill on syvä silmänluonti kutsuva ja kuuma,
sill on hehkuheteillänsä keskiöiden huuma.

Sill on lehti verinen ja purppurainen huuli

sill on tuoksu huumaava kuin kevätaron tuuli.
Taita tulikukkanen ja juo sen kuuma mesi
elä hetki, nauti hetki, kaadu paikallesi!

Mikä ihme pani hänet, keski-ikää lähestyvän miehen, painottamaan meidän muistiimme nämä synkät säkeet? Oliko se elämäntuskaa, Weltschmerziä? Tällä hetkellä tunnen jopa sääliä tätä tuumiessani, mutta meille se tuska oli silloin liian aikaista.

Kaunis ja valoisa oli onneksi kuitenkin Otto Mannisen

Joutsenet

Yli soiluvan veen ne sousi
ne aallon ulpuina ui
kun aurinko nuorna nousi
yöt pohjan kun punastui

Kohos siiville kerran ne sitten
suvi kun oli muisto jo vain
kukat laulavat lainehitten
unet valkeat ulappain.

Ne matkasi päivän maihin
viel loistava siipi loi
kuvan viimeisen alle kaihin
mi aallon jo kalmitsoi.

Tästä runosta olin iloinen ja hurmaantunut. Vieläkin muistan sen seuratesani pihamaaltani muuttolintujen lentoa ja ääntelyä haikeina syksyn päivinä.

Mutta miksei silloin valittu ulkoa opittavaksi huikeata, joskin surullista Lauri Viitasen Tähtikeinua?

Keinu heilahda kultainen
pitkin yöllistä Linnurataa!
Usmat tähtien ylhäisten
unhon valkeaa vihmää sataa.

Annan safiirin hiuksilles
ensi helluntaisuudelmasta,
kuuman rubiinin kaulalles
kesän onnesta polttavasta.
Keinu, heilahda hiljemmin

hiilenmustalla taivahalla!
Armas, muistatko kyynnelin
keinua vaahtarapuiden alla!

Tämänkin, jo silloin sisintäni värisyttäneen runon löydän tästä kirjasesta.

Vieläkin hengästyn sen ääretöntä kauneutta – mutta koko elämäni eläneenä liittyy siihen niin paljon tapahtunutta ja koettua tällä hetkellä, mitä lapsuudessani kouluaikana en millään olisi voinut aavistella. Runo ikään kuin hipoi jotakin tulevaisuudesta aavistelevaa.

Edelleen Kalle-Villen äidinkiellentunneilla käsiteltyä asiaa:

Ynt ihanaisena kuin sinut kerran näön olet tulossa

taian luomana taas, kaunoinen salomaa.

Näin opetti meille heksametriä Paavo Cajander.

Mutta niin myös seuraava sanoma, jonka tekijää en muista:

Ah katoovaista on riemu kuin unten häilyvä pälvi

viini on aina vaan, kuus ilo kestävä on!

Mielestämme nämä säkeet olivat jännittävän sopimattomia, mutta myös riemastuttavan uskaliaita meille kilteille koululaisille. Tirskuimme niille ja toisillemme. Kieltolakihan oli voimassa.

Olen lopuksi tähän punaiseen runokirjaan tallettanut Kalle-Villen kuolemattomat sanat: ”Runous ei ole mikään lantatunkio”. Siinä hän on kieltämättä täsmälleen oikeassa.

Kalevalaa luettiin tarkalleen ja kauan.

Pidettiin yhdeksän esitelmää ja kirjoitettiin yhdeksän ainetta, osa koulu- osa kotiaineina. Näin yhden lukuvuoden aikana. Aineiden palautustunnit haluan pyyhkiä mielestäni. Paitsi sen yhden, jolloin en ollut edes koulussa vaan sairastin kotona korvatulehdusta. Silloin Kalle-Ville oli lukenut aineeni ja sanonut, että osaa se Härkönen aineen kirjoittaa. Tämä minulle kerrottiin suurena uutisena, mikä se todella olikin. (Suluissa kerron vielä, että tasan viidenkymmenen vuoden kuluttua sain käteeni kirjoittamani kirjeen, Viipurista pelastetun, jonka olin silloin sairastaessani kirjoittanut konventtiin tanssikalvaljeerilleni Lasselle. Kirjeessä kerron kuulleen, että Kalle-Ville oli lukenut kehaisten aineeni. Ja aineen aiheena oli ollut ”Ateena ja Sparta” Sittenkin historiaa!).

Lukion ensimmäisellä luokalla luettiin Seitsemän veljestä. Siitä teoksesta pidin kovasti. Olin nähnyt isän lukevan sitä Gallen-Kallelan kuvittamasta nahkakantisesta juhlapainoksesta ja huomasin hänen nauravan tämän tästä. Isä väittikin lukevansa veljekset kerran vuodessa. Voin tämän hyvin ymmärtää, koska hänessä itsessään löytyi joitakin näitä perussuomalaisia piirteitä. Vaikeasti määriteltä jäyhyyttä, lujuutta ja luonnonläheisyyttä. Tässä kohtaa

näkyi löytyvän huumorintajuakin. Esitelmät – en halua edes muistella äidin-kielen esitelmätilanteita. Sain esiintymiskammon yleisön edessä iäkseni. Nä-en kai Kalle-Villen tuijotuksen alitajunnassani.

Mikä sai sitten minut kammoksumaan historiaa, jonka vasta myöhemmin löysin mielenkiintoisena ja rikkaana aiheena? Omaksuin täällä jonkinlaisen trauman vuosilukuihin nähden. En voinut millään oppia pitkiä kuivia hallitsijoiden luetteloja alkamis- ja kuolinvuosineen, en sotien kestoajoja, en saavutettuja voittoja, en kärsittyjä tappioita. Kaipasin kai jonkinlaista logiikkaa näihin ulkoa opittaviin luetteloihin, niin sanoakseni lihaa luiden ympärille. Oppikirjaa seurattiin sivu sivulta orjallisesti kertauskirjatiivisteineen. Enkö kuunnellut opetusta? Kerrottuunko milloinkaan jotakin mielenkiintoista ja pirstävää? Lutherin mustepulloheiton toki muistan ja Rooman Colosseumin karneat villipetonäytelmät. (Löysin sieltä myöhemmin pienen kissanpojan, muiston leijonien päiviltä). Avignonissa muistin, että paavi oli täällä vankina, mutta miksi? Synkän linnan seinillä riippuivat nyt upeat gobeliinit.

Silloinen luokkatoverini Elvi Seppänen on kertonut, että hänet Kalle-Ville innosti taidehistorian äärelle. En voi tätä ymmärtää – minussa lienee siis ollut vika, kun heräsin vasta Ateneum-aikanani, silloinkin kirjojen kautta, en niinkään luentojen enkä esitelmien.

Ennen kuin jätän Kalle-Ville omaan rauhaansa, kerron tässä vielä että jouduin melkein ”läheltä piti” – tilanteeseen hänen suhteensa. Olin nimittäin päässyt ylioppilaaksi Tampereen Suomalaisesta Yhteiskoulusta 1936 kun eikös Kalle-Ville ilmestykin sinne opettajaksi. Hänellähän oli suhteita Tampereelle ja olikin ehkä perinyt isäpuolensa hienot kokoelmat (Kalle-Ville oli siis adoptoitu), jossa museossa minäkin olin jo lapsena käynyt. Tarkemmin en kuitenkin osaa ajallisesti hänen Tampereelle tuloansa määritellä

Sittenkin vielä hetkinen Kalle-Villestä.

Koulussamme annettiin tietenkin rikkeistä rangaistuksia eli ensin kirjattiin ”merkki” päiväkirjaan, nimellä varastettuna tietenkin. Tähän toimenpiteeseen kelpasi unohtamisen synty, myöhästyminen, tunnin häiritseminen, kuten liiallinen nauraminen, kuiskaus, kirjelapun lähettäminen tai vastaanotto jne. Luokasta poistaminen eli ulos korridooriin ajamisen ohella sai lisäksi merkin luokan päiväkirjaan. Kolmesta merkistä seurasi kotimuistutus ja rehtorin kansliassa selvityksellä käynti. Siinä sitä kiemurteli Kipin edessä. Tämä taas tiesi automaattisesti myös tunnin jälki-istuntoa. Valitettavasti minulle näitä istuntoja tuntui kertyvän – ei kuitenkin milloinkaan rankasta rikkeestä, mikä olisi ollut luntausta tai jokin muu moraaliton rikos. Tällaisesta sai käytöksen alennuksen sekä kahden tunnin istumisen. Tunti aiheutti ja vaikutti vain huolellisuusarvosanaan.

Jouduin sitten taas kerran tunnin istunnolle. Meidän kärsijät koottiin kou-

lulle lauantai-iltais. Opettajilla oli omat valvontavuoronsa. Huomasin kauhukseni, että vuoro oli sattunut Kalle-Villelle.

En tiedä, voiko seuraava olla edes luvallistakaan – mutta mies piirsi liidulla ristin taululle ja ilmoitti, että siihen oli katsottava koko tunnin ajan. Muualle vilkuileminen aiheuttaisi lisärangaistusta, siis aikalisää.

Alussahan se ei ollut vaikeata, mutta tunnin kestävä tuijotus yhteen kohtaan alkoi piankin tuntua ikuisuudelta. Ei voinut kellostakaan tarkistaa ajan kulua.

Taulun risti vuoroin suureni, pieneni ja hävisi silmistä. Päässä suhisi, nis-kaan koski, ristittyinä pulpetin päällä pidettäviä käsiä pakotti, jalat puuttuivat. Kurkkua kuivasi. Janotti. Nöyryytys oli totaalinen.

Kutsuisin tätä sadistiseksi kidutukseksi, en muuksi. Mutta ei tullut mieleenkään jälkeensä valittaa luokanvalvojalle, puhumattakaan rehtorista. Sil- lä tiesimmehän elämän ja Kalle-Villen tuntien jatkuvan edessäkin päin.

Olimme kilteiksi kasvatettuja koululaisia ja alistettujakin. Häiritsevällä käytöksellämme yritimme kai kuitenkin joskus jonkinlaista minuuttamme korostaa.

Loppujen lopuksi: en unohda tyrmistystäni, kun kerran, lukion toisen kerroksen luokassa, keskellä tuntia, avonaisen ikkunan ääreen marssinut Kalle-Ville yhtäkkiä SYLKÄSI alas kadulle! Toivon ettei hän nähnyt ilmettäni sillä hetkellä.

Ei muuta.

Joulu lähestyi tuona ensimmäisenä syyslukukautenani viipurilaisena koulutyttönä.

Aloitimme hyvissä ajoin valmistelumme koulun joulujuhlan järjestelyssä. Olin antaumuksella mukana tonttu- ja keijukaisleikeissä laulaen riemulla tip-tap-tippetippe-tip-tapiani ja nautin uusista joululauluista kuoroesityksinä, olihan laulunopettajana vielä silloin ihailemani Anna Siitonen.

Pääsin näytelmäharjoituksiin varamieheksi jonkun onnettoman sairastuttua mutta pilasin mahdollisuuteni milloinkaan päästä varsinaiseen rooliin. Mielestäni kun olisi ollut naurettavaa ruveta harjoituksissa värittämään lausumiani repliikkejä tunteikkaasti kun kerran olin vain sijainen. Luin sanottavani jokseenkin monotonisesti eli tosi ei-taiteellisesti toisten eloisesti esittämien vuorosanojen lomassa. Enhän ollut varsinainen näyttelijä.

Mutta ei se mitään, -juhlissa elin voimakkaasti Adalmiinan helmen tai mikä se lie ollutkaan Lintu Sinisen esitystä seuraten.

Voimistelusalissa oli vietetty Reiskan viimeinen tunti ”matkustuksena” oli kiipeilty iloiten ja kiljahdellen yli rekkojen ja hyppyarkkujen, harpottu jokien ylitse ja pompittu milloin minkin esteen kautta loikkien ympäri salia.

Nyt joulujuhlan ohjelman päätteeksi ja huipuksi pyörimme siellä piirileikkiä Anna Siitosen ja Reiskan vauhdittamina, me alaluokkalaiset. Oi miten jännittävää olikaan kun pienestä poikapiiristä lopultakin rohkaistuneina ha-

Joulujuhlassa mentiin piirileikkiä.

ettiin laulamaan ja hikisin käsin pyörittämään porsaita äidin oomme kaikki tai iso lintu merikotka ylhäällä lentää, vaikka sä olet toisen oma rakastan sua sentään! Hengästyneinä ja punaisin poskin menimme piirileikkiä uusissa juh-lamekoissamme.

Ylhäällä juhlasalissa suuren joulukuusen katveessa tanssivat lukiolaiset ja ylempiluokkalaiset veivattavan grammafoonin tai ihanko oikean orkesterin säestyksellä valssia tai foxtrotia näyttämön reunalle sijoittautuneiden ja jou-lumielisesti hymyilevien opettajien silmälläpidon alaisina.

Siellä juhlasalissa tanssisin sitten minäkin jonkun vuoden kuluttua, etenkin kunhan se yksi yläluokkalainen Lasse olisi ensin hämmästykseni havainnut olemassaoloni.

Ja silloin mentäisikin tangoa! La Cumparsita.

Hetki naapurikoulussa

Olen edellä kuvaillut erittäin subjektiivisesti ja omalta näkökannalta koulumme opettajia.

En malta kuitenkaan olla liittämättä tähän naapurikoulun samanaikaisen oppilaan, Erikin, tulevan aviomieheni, vuosikymmenien jälkeen muistelmista omista saman ajan opettajista. Nämäkin olivat tietenkin arvostettuja ja kuu-luisia, silloin jo vanhoja Viipurin opettajapersoonallisuuksia. Koulupojan näkemyksenä kertoo nyt heistä Erik, koulupoika mallia 1930 –luvulta.

”Opinahjoni oli vanha kunnianarvoisa Viipurin Klassillinen Lyseo – siellä ne ilot ja murheet vuoroin vaihtelivat.

Ensimmäisenä rehtorinani ehti parin vuoden ajan olla Antti Helander, yli 70-vuotias ukkeli, lyhyt kasvultaan, noin keskimittainen, siis neljäsluokkalaisen mittainen ja hyvin hentoluinen.

Antilla oli tapana käydä määrätyissä tilanteissa yläluokkalaisenkin rintamuksiin kiinni ja puistella häntä. Jos poika oli ovela, hän heilui omasta aloitteestaan kuin sätkyukko, jolloin Antti oli tyytyväinen. Hän koukisti käsivartensa todeten: vielä on, vielä on vanhassa miehessä voimaa. Päinvastaisessa tapauksessa Antti heilui kuin heinämies ja kiukku sen kun lisääntyi pojan seistessä tinamiehenä liikkumatta.

Antin lyhyt mitta saattoi joskus johtaa yllätyksiin.

Kerran oli ruotsintunnin alku ja pojat tunkivat meluten oven täydeltä luokkaan. Antti oli tullut luokan ovelle poikia hillitsemään. Eräs kaveri ei tuntenut rehtoria takaapäin vaan kiersi käsivartensa hänen kaulaansa lausuen Antin korvaan: ”Jukulaut mie en oo lukenut ruotsii yhtää”. Kukin voi kuvitella mielessään pojan hämmästyksen, kun Antti pyörähti tunnustuksen tekijään päin kivahtaen ”Mitä sinä sitä minulle tulet sanomaan?”

Antilla oli tapana käyttää puheessaan eräitä kansanomaisia sanoja, joita harvemmat opettajat ainakin tunneilla ja oppilaittensa kanssa keskustelleessaan käyttivät. Alaluokkalaisilla oli sellainen käsitys, etteivät opettajat tunteneetkaan sellaista terminologiaa.

Oli kerran välitunti. Pojat olivat korridorissa koska ulkona satoi. Antti oli valvomassa käytävässä.

Kaksi kaverusta oli keksineet seuraavanlaisen kilpailun: koetettiin kumpi sai kierrettyä vesijohdon hanan, joka ei ollut aivan tiivis, tiukempaan. Kel-

lo kädessä tarkattiin, kuinka monen sekunnin päästä aina tipahtaisi vesitippa putken suusta. Toinen kaveri istui vesijohdon altaan reunalle kello kourassa. Antti kulkee ohi ja komentaa: ”Pois siitä! Kuka siitä ilkiää juuva, kun Holopainen siihen persettään hieroo!”

Sen sanottuaan Antti tekee käännöksen ja lähtee rauhallisesti jatkamaan kulkuaan. Koko poikajoukko, jotka olivat olleet kilpailua seuraamassa, räjähtää nauramaan. Antti kääntyy ympäri, kallistuu hiukan etukumaraan ja leuka pitkällä matkii mahdollisimman leveällä äänellä poikien naurua: hah hah, tekee täyskäännöksen ja jatkaa marssiaan.

Jos kaksi poikaa jäi kiinni samasta kysymyksestä, hihkaisi Antti: ”Haa, sy-leilkää toisianne!”, eikä siinä auttanut muu kuin totella käskyä.

On muuten mielenkiintoista todeta kuinka jotkin aivan pienet mitättömät asiat saattavat saada laajempaakin kantavuutta.

Antti harrasti hyvin ahkerasti käydä rehtorin ominaisuudessa seuraamassa toisten opettajien opetusta. Hänen tiedettiin saavan lisätuloja mk 30,-jokaiselta tällaisesta tunnilta. Kerran tehdessään päiväkirjaan merkintäänsä tarkastustunnistaan hän sanoi k. o. opettajalle tienanneensa nyt itselleen uudet kalossit. Jokin oppilas sattui kuulemaan keskustelun ja sen jälkeen puhuttiin aina, että Antti kävi tunnillamme tienaamassa kalossirahoja.

Vielä Antin terminologiasta. Antti ei voinut alkuunkaan sietää mitään hempeitä ja runollisia esitelmiä ja aineita. Miten sitten lieneekin joku poika haksahnut esitelmässään Kesäpäivä maalaistalossa runoilemaan. Hän oli jo päässyt etenemään iltaan asti – Antin ilmeiden uhkeevasti vaihdellessa – ja nyt hän kuvasi kuulijoilleen näkyjä 1) lehmisavusta, 2) satakielen liverryksestä, 3) auringonkehrästä jne sekä vaaleakutrisesta hämäläistytöllä lypsyllä. Tällä tytöllä oli niin maidonvalkeat sääretkin – silloin oli Antin mitta täysi – hän kivahti: mutta sen varpaitten välissä on sontaa.

Viimeisen tempun Antti teki meille koululaisille: hän otti ja kuoli kesällä, jäimme lupaa paitsi.

Opettaja, joka on minulle eniten antanut ja joka on vieläkin aivan selvänä muistikuvana mielessäni on Frans Petter Oinonen, pappismies, kotoisin Kaavilta. Oli vuosikymmeniä, Talvisotaan saakka Viipurin Klassillisen lyseon uskonnon ja filosofian opettajana ja sitten Antti Helanderin kuoleman jälkeen koulun rehtorina – täytti kouluajanani 75 vuotta.

Päinvastoin kuin Antti hän oli kookas, patriarkaalisen näköinen valkoisine viiksineen. Hänen mottonsa oli: emme opiskele koulua vaan elämää varten. Kaiken opettamansa hän liitti tavalla tai toisella elävään elämään. Oppilaiden piti tajuta kaiken opittavan järjestelmällisesti. Tavan takaa otettiin esim. käsiteltäväksi filosofian määritelmä, koska siihen yhteen lauseeseen sisältyi ymmärtäminen, mitä itse filosofia jota luette, on. Hän meni järjen käyttämises-

sä niinkin pitkälle, että selitti kaikkien Raamatun ihmeidenkin olevan järjellisesti selitettävissä. Hänen eloisa mimiikkinsä sekä Savon-murteensa tekivät tunnit varsin mielenkiintoisiksi ja hauskoiksi.

Rehtori Oinonen, lempinimeltään Pässä (Oinonen – oinas – Pässä) oli erittäin ylpeä koulustaan ja pojistaan. Koulun seinien sisäpuolella pojat olivat kyllä hunsvotteja ja suuria kelmuja, mutta erehdyksessäkään ei Pässä koulun ulkopuolella moittinut heitä, vaan aina piti klassikkoja kaupungin parhaina poikina. 1930-luvun alussa Viipurin oppikoulujen rehtorit pitivät yhteisen kokouksen päättäen lopettaa koululaisten tupakanpolton. Pässin ponsi: klassillisen koulun pojat eivät polta tupakka! – ei anna aiheita minun kohdallani. Muissa kouluissa seurasi käytöksenalennuksia ja jälki-istuntoja - ei Pässä katsonut tarpeelliseksi puuttua moiseen asiaan.

Koulu sijaitsi urheilukentän reunalla. Kerran Pässille soitettiin ja valitettiin, että klassillisen lyseon pojat olivat rikkoneet palloa pelatessaan viereisen Agricola-talon ikkunan. ”Ei oo klassillisen lyseon pojat. Siellä pellaa muutkin koulut” hän kiisti.

Uskonnotunnilla on käsiteltävänä aihe: helpompi on kamelin mennä neulansilmän läpi kuin rikkaan päästä taivasten valtakuntaan. Pässin, tunnetusti varakkaan miehen, realistinen selitys: ei kukaan esitä verrattavaksi vastakohtaista käsitettä kuin kameli ja tavallinen neulansilmä. Kysymyksessä on Jerusalemin muurissa portti, joka on muita ahtaampi, josta ylikuormitetulla kamelilla on vaikeuksia selviytyä läpi, mutta menee kuitenkin, - niin menee rikas taivaan valtakuntaan siinä kun köyhänkin, jos ei muuten niin ainakin änkeämällä. Itse koulurakennuksesta ja kalustosta Pässä piti tarkkaa huolta.

Koska valtion määrärahat olivat pienet, teki Pässä parhaansa maksattaakseen oppilailla kaikki heidän aiheuttamansa vandalismin.

Meillä 5-luokalaisilla oli tapana roikkua ennen tuntia kyynärpäittemme varassa ikkunapenkeillä ja katsella pihan toisella puolella olevan Viipurin Tyttölyseon jatkoluokkien tyttöjä ja siinä tuli kengillä potkittua ikkunan alla olevaa seinää. – Nyt oli joululoman aikana koko luokkamme seinä maalattu ja kohta Pässä huomasi kenkiemme jättämät abstraktiset kuviot seinässä. Seurasasi pitkä saarna: kuinka emme anna millekään siisteydelle mitään arvoa ja kuinka olemme valmiit hajottamaan koko kauniin koulurakennuksenkin. Ja seinä ei tule koskaan paikkaamalla yhtä hyvin maalattua, joten koko seinä oli maalattava uudelleen – ja se on koko luokan kustannettava – nyt huomaatte mihin rakkaus ensimmäisiksi koskee – se koskee se koskee kukkaroon – se oli Pässin elämänviisautta, jota hän auliisti jakoi meille!

Pääsiäislomalla sitten koko seinä maalattiin uudelleen ja osuutemme oli jokin markka nokkaa kohden. Ajattelimme tehdä Pässille kiusaa ja kävimme jokainen mies vaihtamassa isiltämme saadut rahat 5 ja 10 pennisiksi. Tunnin

alussa Pässä keräsi silmääkään räväyttämättä rahasumman. Hän laski tarkoin joka kolikon ja kouraisi sitten kateederille keräytyneen määrän sivutaskuihinsa. Tunti alkoi sitten niin kuin mitään ei olisi tapahtunutkaan – saimme pitkän nenän. Pässä oli psykologi.

Eräs seikka, joka häntä harmitti, olivat piirrokset ym. taiteennäytteet pulpettien kansissa. Hän oli kuitenkin ratkaissut asian hyvin yksinkertaisesti pitämällä puhuttelun viimeisellä tunnilla keväällä.

Täällä on sitten vielä eräitä maksuja, jotka on suoritettava ennen todistusten jakoa. Halinen on kaivertanut pulpettiinsa – 10 markkaa. Bruun on piirtänyt koko vuoden – 15 markkaa ja Järveläinen osaa piirtää – kalliimpaa taidetta – 20 markkaa.

Tunnilla on puhe Hannibalin sotaretkestä Alppien yli. Sanokaa onko helpompi mennä sotakaluston kanssa Alppia ylöspäin vai alaspäin. Totta kai vastaus kuuluu tietysti alaspäin. Ei oo niin. On päinvastoin kuin elävässä elämässä, jossa alaspäin meno on helpompaa kuin ylöspäin meno ja niin seuraa sitten lopputunti opetusta ihmiselon vuoksesta ja luoteesta.

Filosofiantunnilla on käsittelynalaisena muisti. Pässä: sano äkkiä kumpi on parempi oikein hyvä vai oikein huono muisti. Koululaisen vastaus tietenkin, hyvä muisti. Ei oo niin – ihmiselämässä on niin paljon enemmän surua kuin hauskoja ja miellyttäviä asioita. Jos ihmisellä on hyvä muisti, niin ihminen muistaa kaikki ikävätkin asiat ja taakka tulee niin raskaaksi, ettei ihminen jaksa sitä kantaa. Keskiväli on paras.

Pässä yritti kasvattaa meistä gentlemanneja.

Rehtori antaa esimerkin:

Klassikot ovat gentlemanneja.

7-luokkalaiset ovat klassikoita.

Siis 7-luokkalaiset ovat gentlemanneja.

Samalla tunnilla Pässä antaa esimerkin myös virhepäätelmästä.

Kukko laulaa – kalakukko on kukko. Siis kalakukko laulaa.

Korhosen ääni luokasta: ainakin sitten kun se on syöty. Yleistä naurua. Rehtori: nyt eivät 7-luokkalaiset gentlemanneja. RJK häpesi. (Rainer Johannes Korhonen)

Eino Salli oli lujahermoinen poika. Oli ylioppilaskirjoitusten ruotsinkielenkokeen aamu. Einopoika oli nukkunut liian pitkään ja myöhästynyt jonkin verran kirjoituksista. Häneltä oli jäänyt kravatti kiireessä kotiin. Pässä lähetti alaluokan pojan hakemaan sen Sallin kotoa, vei juhlasaliin kaverille ja sanoi: pane rihvelit kaulaas – tämä on elämäsi ensimmäinen vähänkin suurempi koetus – ei silloin tulla kuin hamppari kadulta.

Pässin aforismeja:

Ylioppilas on aivan väärä sana – alioppinut olisi oikein.

Vastavalmistunut ylioppilas on kuin kana, joka on nokkinut kupuunsa tiedonjyviä yhden sieltä, toisen täältä – mitään alaa ei hallitse täydellisesti – hyvin vähän tietää jokaisesta.

Professorin hajamielisyys on päinvastoin suurinta ajatusten keskittymistä yhteen asiaan eikä suinkaan ajatusten hajaantumista.

On käsitelty eri tunteitten lajit, surut ja ilot jne jaottelun mukaan. Pässi: mikä tunne puuttuu? Hiljaisuus. Se on vahingonilo, sehän on sitä herttaisinta iloa.

Kirkkohistoriantunnilla luetaan kuvausta jonkin uskonsodan mahdollisimman verisestä ja raa'asta taistelukohtauksesta. Pässi sen päätyä: Niin oli kuin suomalaisissa häissä – puukko se heilahti ja veri se tirsautti.

Klassillinen lyseo ei ollut mikään urheilukoulu. Siihen vaikutti varmasti Pässin toistuvat vakuutukset: minkä urheilussa voittaa sen todistuksen numeroissa häviää. Urheilun julistus: mens sana in corpore sana, terveessä ruumiissa viihtyy terve sielu – älli – on kiepautettu tällaiseksi roomalaisten fraasista jättämällä pois alku: optandun est ut sit mens sana in corpore sana, olisi toivottavaa, että treenatussa kehossa olisi myös älliä, josta nämä urheilijat kuulemma olivat täysin renonsseja.

Pääsin tapasin viimeksi talvisodan edellisenä päivänä Viipurin kadulla. Hän pysäytti minut ja katsoi arvostelevasti sotasopaani. Oletko sinä nyt sotaherra. Olenhan minä tällainen yhden napin herra. Sano tullooko sota, taitaa tulla, ei tule saat olla varma. Nämä suomalaiset ovat kyllä sellaisia puukkojunkkareita että uhittelevat puukoillaan – hä hä, ei tuu sotaa.”.

Näin kertoi kiltakavereilleen Erik monien vuosien mentyä koulumuistojaan opettajistaan Viipurissa.

Tapahtui sitten kuitenkin niin, että sota tuli.

Viipuria pommitettiin, evakot lähtivät teilleen, miehet komennuksilleen.

Nuori vänrikki Erik Dahlbäck (Tarjas) joutui eräällä kotilomallaan yllättävään tehtävään – kantamaan rehtorinsa Frans Petter Oinasen viimeiseen lepoonsa.

Erik on kertonut, että hautaan laskettaessa syntyi pulma. Arkku ei tahtonut mahtua kuoppaan, teki tenän. Näin kuuluisa Pässi tuli olemaan kaltaisensa loppuunsa saakka.

Sairastelua

Migreeni.

Äidillä on migreeni.

Äiti makaa pimennetyssä makuuhuoneessa silmillään kylmä kölninvedessä kasteltu kääre. Talo on hiiren hiljaa, hiivimme varpaillamme. Pienikin ko-

lahdus viiltää äidin päässä.

Migreeni on Viipuria äidin kohdalla. En voi muistaa sitä Kotkasta, sitä ei mainita äidin pitkissä Baku-kirjeissä. Tuolloinhan äidin seuraelämä oli ku-koistanut ja hänellä oli harrastuksia. Nyt oli toisin. Päänsärky oli äidin pro-testi yksinäisyyteen täällä vieraana vieraassa kaupungissa.

En tiedä, pitääkö tämä selitys täysin paikkansa, koska kuitenkin saimme migreenin perinnöksi kahdessa seuraavassakin sukupolvessa ja uskomme gee-neihin. Mutta silti luulen äidin paenneen koviin migreenikohtauksiin ikävänsä puristuksessa.

Nämä vaikeat päivät ovat meillekin aina järkytyksen ja pelon täyttämiä.

Hiivimme makuuhuoneeseen tilannetta tiedustelemaan ja saamme kuis-kauksena kuulla, että hänen päänsä kohta halkeaa. Se tieto tuntuu kauhistut-tavalta, emmekä voi tehdä mitään.

Mutta kuitenkin – koska pää ei ole koskaan aikaisemminkaan haljennut, us-kallamme ehdottaa, että äiti yrittäisi mennä WC:hen ja koettaisi käynnistää ylenantamiskohtauksen, joka kokemuksemme mukaan loppupisteenä hel-pottaisi ja laukaisisi tuskan. Mutta ei – hänen on odotettava kivun luonnol-lista etenemistä kunnes se lopulta kulminoituisi ehdottamaamme kohtauk-seen.

Saattoi kestää pari -kolme päivää ennekuin äiti taas lopultakin onneksi pa-lautui elävien kirjoihin ja kulki kalpeana keskuudessamme toipuen vähitel-len.

Tiedän todellakin, ettei migreeni on leikin asia. Ainoa hyvä puoli sillä oli siinä, että sen mentyä ohitse on kuin taivas aukenisi eikä kipua enää muista-kaan.

Aavistuksen äidin migreenikärsimyksestä sain juuri Viipurissa sairastues-sani tämän tästä korvatulehdukseen. Kiltti tohtori J. Wellman kävi meillä ki-puani hoitamassa oman aikansa keinoilla. Milloin haudottiin kuumalla pel-lavasiemenkääreellä, milloin kuumennettiin eräänlaista savea, jota sitten le-vitettiin korvan ympäröykseen ja pääni kiedottiin villaiseen huiviin. Lämpö helpotti särkyä, mutta eihän se syvimmästä syytä poistanut. Lopulta korvan kalvo puhkaistiin, mikä oli todella kauheata, mutta helpotti huomattavan pal-jon. Korvaan jouduttiin myös tiputtamaan milloin mitäkin lämmitettyä lää-kettä. Nämä olivat ikäviä päiviä eikä siinä lohduttanut juuri mikään. Anti-biootteihin oli vielä vuosien matka.

Mutta toipumisaika, kivuton, oli nautinnollisen ihanaa. Olin silloin hem-mottelun kohteena. Sain nukkua äidin vieressä isän sängyssä ja päivisin mi-nulle kannettiin herkkuja ja lohdutusta. Äiti osti uusia paperinukkeja ja tyt-tökirjoja. Sain piirrellä ja värittää ison tarjottimen päällä ja seurakseni pelat-tiin Mustaa Pekkaa. Oli hyvin tärkeätä se, että kuumeen piti olla poissa pari

kolme päivää ennen kuin pääsisin nousemaan vuoteesta ja vasta päivän päästä siitä saisin mennä ulos.

Nämä auvoiset päivät ovat elämäni varrella palanneet kaipauksella mieleeni – miten suloista olisikaan olla jälleen lapsi ja äidin hoivassa! Olisi lämmin vuode ja paperinuket, kaakaota mukissa ja piparkakkuja. Hulda toisi pulla-lämpimäisiä ja Rai kävisi kerjäämässä ja nuolaisemassa kättäni. Eikä vielä huomennakaan tarvitsisi mennä kouluun, eikä mihinkään koskisi. Kuume ja kylmä kääre olisivat menneet. Tässä vain rauhallinen pysähtynyt hetki.

Niin, kuumeesta: sitä hoidettiin kylmällä kääreellä. Siis kylmän kylmä märkä kääre vatsalle! Äiti lähestyi kasteltuaan ja kierrettyään pyyheliinan sopivaksi. Paljaalle vatsalleni se humautettiin, päälle nopeasti vahakangas, kuiva pyyhe ja villasaali. Kaikki kierrettiin saalin avulla vartalon ympärille. Makasin möhkäleenä. Ja sitten tunsin, miten kääre vähitellen lämpeni ja vatsani yritti kutistelemalla välttää märkyyttä, mutta takertui siihen kuitenkin takaisin. Tämähän ei tuntunut mukavalta ja ihana oli se hetki, jolloin lämmennyt kääre purettiin pois ja vatsani sai jälleen tuntea suloisen flanellisen yöpaidan pehmeiden.

Ja nyt, yllättäen, lähes seitsemän vuosikymmenen kuluttua sain tietää, mitä se oli se vilustumislääkkeenä käytetty kuumelääke, jota me kutsumme partalälääkkeeksi. Se kun mielestämme maistui parralle. Sehän oli tätä Riga Balsamia, tummanruskeata, jota laitettiin jokunen tippa kuumaan mehuunne. Sillä näin ihmeellisesti on taasen käynyt, että tänä kesänä kaikkien neuvostoliittovuosien jälkeen olin sotaveteraanina matkustanut Latviaan ja Riikaan, jossa muiden mukana ostin pullon lämpimästi suositeltua paikallista erikoisuutta tulijaisiksi. Sitä maisteltuani kahviin sekoitettuna välähti mielessäni: tässähän se on partalälääke! Nimikin Riga Balsam palautui mieleeni kaukaa, samoin ruskea painava savipullo. Miten elämä saattaakin yllättää!

Viipuri-aikana tätä balsamia sai ostaa rahtilaivoista. Riassa kerrottiin, että juoma oli aikanaan kehitelty täällä vierailleelle itse Katariina Suurelle Riassa sattuneeseen pahaan vilustumiseen ja usean sikäläisen professorin voimalla. Kuului tepsineen oivallisesti ja niin resepti säilytettiin salaisuutena ja Riika sai oman erikoistuotteensa, josta aivan syystäkin nyt ylpeilevät. Mutta ilmiselvää partaläläkettä se on.

Toista kuumerohtoa, aspiriiniipulveria, oli vaikea ottaa, koska se oli kuivaa ja kitkerää ja tarttui kurkkuun yskittämään. Vettä päälle, sillähän se meni, mutta kurkussa se tuntui vielä pitkään. Tämä uskollinen ja turvallinen lääkehän on säilyttänyt tehokkuutensa kautta vuosikymmenien ja onkin nyt helpommin otettavissa tabletin muodossa. Kuten hyvin tiedetään.

Mieluisampaa nieltävää olivat sokeripalan päälle tiputetut anistipat, karamellin veroiset yskänhelpottajat. Hassumpia eivät myöskään olleet eukalyp-

tuspastillit kuumaan veteen sulatettuina.

Muuten – nytkö keksittiin kalamaksaöljy? Ainakin sen kauhea muisto liittyy mielessäni Viipurin ruokahuoneeseen ja ruokapöytään, jonne sen toi Hilda suoraan keittiön kylmästä kaapista seuranaan puolukkasurvos. Nenästä kiinni pitäen sitä oli nielaistava lusikallinen ja nopeasti puolukkaa päälle. Ja maitoa tai mitä vaan, että katala maku painuisi suusta alas vatsaan. Nämä olivat päivittäin toistuvia kauhuhetkiä.

Myöhemmin keksivät ruskean Maltextraktin, mutta siihenkin piti sekoittaa joukkoon kalamaksaöljyä. Jonkinlainen parannusyritys kuitenkin.

En voi jättää mainitsematta Mormorin kaikkivoipa ruskeata eksenttiviittaa (Essentia vitae, elämänöljy), mikä tipoillaan tehosi lähes kaikkeen mahdolliseen vaivaan: vatsa- ja kuumetautiin sisäisesti, naarmuihin ja haavoihin ulkonaisesti.

Toivuttuani koulukelpoiseksi minulle laitettiin flanellisten nappiliivien alle pienessä kangaspussissa kaulaan riippumaan apteekista hankittu kamferipalanen. Sen tehtävä oli suojella kantajaansa eteerisellä tuoksullaan kaikkia tauteja ja vilustumista vastaan. Lemusin siis kamferille kuin pieni mummo ja lähiympäristökin joutui hengittämään terveellistä tuulahdusta päivät pitkät. Kukaan ei kuitenkaan huomauttanut minulle asiasta, mikä taaskin kerran todistaa luokkatovereitteni harvinaisesta hienotunteisuudesta.

Mutta sille en mahtanut mitään, että voimistelutunnilla julkistui hirveä vaaleanpunainen virkattu villa-alushameeni kaikkien nähtäväksi. Se oli lämmin mutta aiheutti taas miinuksia ja kärsimystä inhoamieni voimistelutuntien tilille.

Korvasärky oli yksityissairauteni, mutta lastentaudit, kuten tuhka- ja vesirokot, sairastettiin yhdessä Pokan kanssa. Tulirokolta ja hinkuyskältä säästyttiin tykkänään vaikka epidemiat kiusasivatkin kaupunkia.

Aina jonkun meistä sairastuttua oli isä kuin poissa tolaltaan. Olivathan vanhempani menettäneet kaksi pikkulastansa yhden viikon sisällä isonrokoon Kaukasiassa asuessaan ja surun ajat palautuivat mieleen heti sairauden sattuessa. Äiti oli kadottanut uskonsa rokotuksiinkin, sillä isosiskoni Irma oli ollut rokotettu isorokkoa vastaan, pikkuvelivauva taas ei, mutta kumpikin isorokon saivat ja siihen menehtyivät. Minuthan pelasti se, että olin Suomessa tätini hoidossa.

Vieläkin sairauksista: raivotautia esiintyi koirissa, ilmeisesti itärajan takaa tulleen. Terveysviranomaisten määräyksestä oli koirille ulkoilutettaessa laitettava kuonokoppa. Niinpä meidänkin Raille tilattiin suutarilta mittojen mukainen nahkaremmestä koottu laitos kiinnitettäväksi pään ja kuonon ympärille kävelylle mentäessä. Kovin ihastunut ei Rai tästä uutuudesta ollut, mutta tottuihan siihen. Rokotteita ei tähän tautiin ilmeisesti ollut ensinkään tai tarpeeksi. Lehdet kertoivat kauheista tapauksista, jolloin sairaan koiran pu-

rema ihminen koki nopeasti tuskallisen kuoleman.

Koirathan olivat juosseet vapaasti kaupungilla. Niin oli juossut myös eräs sittemmin tutuksi tuleva Dick-terrieri, joka Pohjoisvallilta teki joka-aamuksia seurustelu- ja tutkimuslenkkejään kaupungilla. Niinpä yks klassikkopoi-ka Erik joutui sitä silloin tällöin kotiin etsiskelemään.

Koululaiselämää

Olen usein mielessäni kummastellut, kuinka uuteen kaupunkiin ja toiseen arki- ja kouluympäristöön muuttaminen saattoi niin täydellisesti aloittaa aivan uuden ja toisenlaisen kehitysvaiheen elämässäni. Tähän tavallaan loppui lapsuuteni, vaikka nykyaikaan verraten olimme vielä uskomattoman lapsellisia puuhissamme nyt murrosikäisinäkin. Varhaislapsuutenihan oli loppunut samaan tapaan kuin katkaisten vanhempieni hakiessa minut jälleen huostaansa ollessani nelivuotias.

Mikään ei ollut täällä Viipurissa samanlaista kuin Kotkassa ja pytingin piirissä. Sinne olivat jääneet kaikki yhteiset pihaleikit. Täällä ei leikitty enää nukeilla, vaikka kotona kyllä ompelin vieläkin nalleilleni vaatteita. Täällä ei kyhättä muovailuvahasta täydellisiä kauppapuoteja hedelmineen ja makkaroineen. Eikä kiivetty puihin istuskelemaan – puitahan toki Torkkelinpuistossa oli ihan runsaasti vaan eihän niihin todellakaan kiipeily.

Ystävystyin luokkatovereitteni Armin ja Mikin kanssa. Miki asui Aleksanterinkadulla ja Armi Torkkelilla, joten välimatkat eivät olleet hankalan pitkiä. Koulun jälkeen menimme usein toistemme luokse ennen päivällistä ja kotiperheitten iltaa.

Meistä tuli nyt yhdellä iskulla näyttelijöitä. Mikin luona oli päivisin kotona vain kotiapulainen, joka pysyi visusti keittiössä tai omassa huoneessaan. Niinpä meillä oli koko muu asunto käytettävissämme, eikä kukaan ollut näkemässä miten dramaattisia näytelmiä me esitimme.

Vuorollaan oli meistä kolmesta aina yksi katsojana. Näyttelijät pukeutuivat laahuksiin eli ripustimme verhoja ja muutakin rekvisiittaa päällemme ja lainasimme päähineitä hattuhyllyltä.

Jokaisen näytelmän piti alkaa mystillisillä sanoilla: ”Juhlallisin elein hän aukaisi looschin oven”. Mikä oli tuo looschi, sitä en muista, mutta lause kuului ehdottomasti asiaan. Eleemme ja liikuntamme oli tosi juhlallista. Näytelmien sisältö vaihteli tilanteen ja keksimiskyvyn mukaan. Vuorosanatkin tietenkin keksittiin sitä mukaa ja paikan päällä.

Armin kotona oli kovasti kadehtimani erillinen tilava tyttöjenhuone, kolmen sisaruksen kodikas valtakunta.

Ihailtava isosisko Anna-Lena oli kunnioitettu ja kävi ruotsalaista tyttökou-

lua. Hän soitti tyttöjen pianoa: ”Sjung sorgligt zienare du! Att gråta jag fin-ge helst nu! Men komna till fönstret där vi, stämm upp då en glad melodi!”. Lauloimme antaumuksella mukana.

Marita, keskimmäinen, otti viulutunteja taiteilija von Rippakselta ja hänestä tuli sittemmin läheinen ystävättäreni. Armi, joka ensin oli luokkatoverini, oli iloinen ja hiukan poikamainen.

Relanderin olohuoneessa sijaitsi vankkana suuri kaappimainen sohva – miten sitä kuvailisin? Tässä tarjoutui hieno mahdollisuus uusille esityksillemme.

Homman nimi oli ”kaunein asento”. Kaksi kolmestamme asettui mahdollisimman kiehtovaan ja sulavaan asentoon ja kolmas toimi tunnollisena ja puolueettomana arvostelijana. Roikuimme milloin missäkin lumoavassa asennossa yli sohvan reunan ja käsinojien jähmettyen paikoillemme tuomarin eteen.

Palkintoja ei kisassa jaettu.

En muista, että minun kotonani olisi esitetty tällaisia näytelmiä. Meillähän oli äiti aina kotona ja usein kiusalliseksi ryhtyvä pikkuveljeni. Joskus isäkin saattoi ilmestyä huoneestaan rakennuspiirustuksiensa ääreltä. Näyttele nyt siinä mitään. Katselimme kirjojani ja kiiltokuviani tai juttelimme.

Näihin sisäharrastuksiin ei lopultakaan riittänyt aikaa, sillä vähitellen vapaa-aikamme kului Salakkalahden luistinradalla. Ja olihan se verrattoman paljon terveellisempää ajanvietettä ja näin ollen vanhempiemmeikin lämpimästi suosimaa.

Salakkalahden rata! Jokaista aikaansa seurannutta ja kaupungissa silloin asunutta koululaista sävähdyttävät vieläkin nuo pelkät sanat.

Tällä radalla elettiin monet jännittävät hetket. Radan tunnelma luistimien ratisemisineen ja taustamusiikkeineen oli unohtumaton ja ainutlaatuinen.

Keskelle kaupunkia ulottuva lahti jäätynä ennen joulua, niin että pääsimme ajoissa kokeilemaan luistimiamme.

Itse rata oli oikeastaan lahden keskiosaan, sen torinpuoleiselle rannalle irtileikattu eli sahattu suuri jäälautta, jota ympäröi auki pidettävä vesirailo. Jäädymällä paksunnettiin ja parannettiin radan kuntoa. Mutta jään pintaan saattoi kuitenkin ahkera käyttö joskus aiheuttaa syviäkin naarmuja. Luistimen osuessa sellaiseen oli kaatuminen lähellä.

Yleisluistelun alue oli ympäröity rautatolppien varaan vedetyllä aidoituksella. Sen ulkopuolella kiersi pikaluisteliijoille pyhitetty loistavakuntoinen kiiltävä jäärata. Täällä kiitivät huimapäät harjoituksissaan. Sinne ei meillä ollut asiaa.

Kilpailujen aikana seisottiin aidan takana innokkaina ja innostavana yleisönä.

Viipurilaiset saattoivat olla ylpeitä voitokkaista jääpallojoukkueistaan, joita olivat ennen muita Sudet ja ViPs eli Viipurin Palloseura. Talikkalan Toverit tulivat myös kuvaan mukaan. Meitä pikkutyttöjä ei jääpallopelit osannut kiinnostaa vaan pojathan niistä puhuivat ja intoilivat.

Nyt sain elämäni ensimmäiset luistimet. Ne olivat tietenkin nk. irtoluistimet merkkiä Nurmes Sport eli yksinkertaisesti Nurmekset. Niitä kuljetettiin kahdessa remmissä riiputtamalla. Näillä remmeillä oli tähän aikaan moninaista käyttöä. Kukaan ei olisi saanut meitä kantamaan koulukirjoja jossakin lapsellisessa repussa tai kassissa. Ei – kirjat sidottiin remmillä nippuun ja roikotettiin huolettoman näköisesti keikuttaen. Penaali saattoi mahtua kirjojen päälle tai tarvikkeet säilytettiin omassa pulpetissa, eihän kyniä tarvinnut kotiin kuljettaa.

Nurmeksien käytössä tarvittiin tanakat ja vahvapohjaiset varsikengät alustoiksi. Kengät anturaan kaiverrettiin syvennys, tämä reunustettiin vahvaksi reiällisellä metallihelalla. Näin saatuaan kuoppaan vinksautettiin sivuasennosta luistimen kantatappi ja luistin käännettiin menosuuntaan. Nyt piti luistimen etuosan reunatuet vielä puristaa avaimella kiristämään kengän reunoja. Ja vielä remmin avulla kantapään puolelta yli jalkapöydän tiukkaamalla varmistettiin luistimen pysyminen tukevasti paikallaan.

Urheiluasuamme oli tummansininen vekkihome ja ruskea mokokankainen pusakka. Tietenkin paksut villasukat ja villahousut ellei ihan yhtenäiset sukkadamaskit. Lämmintä piti olla. Päähineenä kuului olla pitkällä lipalla varustettu huopalakki. Lakkiin kiinnitettiin lipan juureen pronssinen lunastettu luistinmerkki, joka oikeutti pääsyn radalle koko luistinkaudenajaksi. Erikoisiltaisin, jolloin radalla soitti torvisoittokunta tai järjestettiin rusettiluistelu, puhumattakaan harvinaisesta ilotulituksesta, piti suorittaa lisämaksu. Ellei sitten omistanut kalliimpaa hopeamerkkiä. Olikohan vallan kultainenkin olemassa?

Poikaviikarit eivät kiinnittäneetkään pysyvästi merkkiään asuunsa, vaan se ojennettiin aidanraosta irrallisena seuraavalle sisään pyrkivälle kaverille. Me tytöt emme tätä temppua olisi keksineetkään tai ehkä emme olisi uskaltaneetkaan moista tehdä.

Pitkin Salakkalahdenkatua kulki tiemme radalle, jolta jo kauas kaikui kovaaäänisestä sykähdyttävästi Bublitskin tai Oo Donna Claran sävelet. Suunnistimme portilta tyttöjen kopille. Siellä sijaitsi myös buffetti kuumine mehuineen ja munkkeineen.

Kamiinan hehkuessa punaista lämpöään sidoimme äheltäen luistimen jalkaan. Alkuun se oli hankalaa, mutta tottuihan siihen. Vaikeata oli kompuroida luistimilla pitkin kolisevaa puusiltaa ja alas jyrkkiä rappuja jälle käsi-
puista kiinni pitäen. Nilkat tutisevina ja horjahdellen alkoi haparoiva harjoittelu ensin pysyäkseen edes yleensä pystyssä ja sitten horjahdellen etenemäänkin, polvet heikkoina.

Mutta kompastelu ja kaatuilukin väheni vähitellen, opittiin jarruttamaan vaikka vielä käytettiin kärkepotkua. Opittiin jopa peruuttamaan.

Ja niin mennään lentäen radan ympyrää!

pulta pystyttiin varovasti kiertämään ikuista rataympyrää muiden mukana. Mistähän muuten johtui, että ympyrä kiersi aina nimenomaan vastapäivään?

Siinä pyyhälsivät taitavat menijät luistimet kirskuen vauhdikkaasti ohitse, mutta osasivat väistää hienosti meitä hitaampia jaloissa takeltavia. Vähitellen ja aikaa myöten liityin nopeampien joukkoon minäkin.

Meni talvi tai pari-kolme ja pääsin nousemaan onnellisten mustien ja valkonauhaisten hokkareiden omistajien, tahtoo sanoa kiintonaisten luistimien omistajajoukkoon. Kaunoluistimien tasolle en päässyt milloinkaan ylettymään. Kohtalo ohjaisi minut muille maille ennen sitä.

Nyt oli jo edistytty kuitenkin uuteen ja jännittävään vaiheeseen. Saattoi nimittäin tapahtua, että se poika, jota olin ”sillä silmällä” katsellut, karautti yhtäkkiä takaa viereeni ja remmilenkkiään tarjoten kysäisi: saaks vetää? Tottakai, tottakai sai! Ja niin mentiin vinhaa vauhtia ja lähes vaivatta, radan ympyrää loppumattomiin!

Torkkeli kuitenkin kutsui ja sinne lähdettiin tytöt ja pojat erikseen luistelun päätyttyä ja määrääikaan. Sinne ei lähdetty missään nimessä tyttö-poika parissa vaan tyttökaverin kanssa.

Talvisin kuljettiin tiheänä koululaisvirtana talojen puolella Karjalankadun ja kauppatorin välistä pituutta. Kadun päässä käännyttiin ja jatkettiin kulkua. Tarkoituksena oli KATSOA kun HÄN tuli vastaan ja nosti lierihattuaan, borsaliinoa (mutta eihän hänellä ollut luistinradalla sellaista päässään?) mikäli oltiin tarpeeksi tuttuja. Tai muussa tapauksessa tai muuten vain tiirailtiin. Määräaikana pojat kerääntyivät kadunpäähän sen mukaisesti missä päin määrätty neitokainen asui. Ja siitä sitten sopivalla hetkellä hakeutuivat saatolle.

Minun kohdallani saattomatka oli surkuteltavan lyhyt tai melkein mahdoton. Asuinhan juuri tuolla Torkkelipätkällä ja myöhemmin Karjalankadun varrella nk. Heleniuksen talossa, lähes katujen kulmassa. Kaupungilla ei juuri ollut tapana kierrellä. Asemallakin oli harvinaista käydä kääntymässä. Sitä paitsi – minun oli oltava kotona viimeistään tasan kello yhdeksältä.

Vapunpäivän iltana kävely siirtyi puiston puolelle. Tämä oli selvä kevään merkki. Kesällä Torkkeli oli tyhjä, sillä kesällä kaikki olivat maalla. Joku satunnainen harhailija saattoi kaupunkimatkallaan sinne eksyä.

Mutta koulujen alettua syyskuun ensimmäisenä päivänä oli illalla uuden season alku. Lämpiminä syysiltoina kuljettiin vielä puiston puolen paneelia, kunnes yhtäkkiä eräänä iltana oltiinkin taas siirrytty talojen talvipuolelle.

Joka muuta tulee väittämään on surkeasti väärässä.

Hankalia aikoja – ja iloisiakin

Isäni oli luvannut Kipille itse opettavansa minulle puuttuvan murtolukutaitoni pääasiat ja niinhän tämä opetus sitten käynnistyiikin vähitellen. Mutta lupaus osoittautuikin kohtalokkaaksi virheeksi, ainakin minun kohdallani. Olin varmaan huono oppilas, mutta isäni ainakin oli yhtä huono opettaja. Opetushetket muodostuivat kärsimykseksi molemmiin puolin ja olen varma, että juuri näistä hetkistä alkoivat välimme kiristyä ja huonontua.

Aikaisemmin isän suhtautuminen minuun oli sen ajan tavallista isä-tytär suhdetta. Viileähkö, auktoriteettista ja arkista itsestäänselvyyttä. En esimerkiksi muista milloinkaan, en koskaan istuneeni isän sylissä. Minuthan palautettiin hänelle nelivuotiaana, siis jo isona tyttönä, joten tärkeimmät kehitysvuodet jäivät meiltä yhdessä kokematta.

Nyt jouduimme pakosta sijoittumaan vierekkäin ruokahuoneen pöydän ääreen varustautuneina ruudullisella paperilla, kynällä ja kumilla. Räjähdyks oli jokakertainen ja väistämätön.

Osoittajat ja nimittäjät – uusia nimityksiä ja käsittämättömiä alkuun mi-

nulle, itsestäänselvyyksiä isälle. Kiltit desimaaliluvut olivat Kotkan koulussa olleet helppoja, mutta nämä hankalat murtoluvut supistamis- ja laventamistemppeineen ja vaikeine uusine konstikkaine nimityksineen tuntuivat vihamielisiltä ja kiusaavilta. ”Murtoluku kerrotaan toisella murtoluvulla siten että kerrottavan osoittaja kerrotaan osoittajalla ja nimittäjä kerrotaan kertojan nimittäjällä”. Miksi ihmeessä kertoa kun kohta ilmeisesti lähdetäisiin supistamaan, miksei myös laventamaan? Kaikki pyöri päässäni sekamelskana.

Tilanteeni hankaluutta lisäsi se salainen seikka, että suoritin laskut päässäni ruotsinkielellä, olinhan oppinut kertomataulunkin ruotsiksi. Minun täytyi muuttaa ääneen lausutut laskujen numerot ruotsinkielelle. Eihän se muuten vaikeata olisi ollut, näin olin tehnyt kaiken ikäni, mutta tilanteen kireys ja tukaluus sekoitti ja väsytti mieltäni.

Meiltä kummaltakin puuttui kärsivällisyys täysin

Äidin ei tietenkään ollut ryhtymistä välittäjäksi, vaan hän sai äkkilähdön huoneesta jos yritti tulla selvittämään asiaa helppotajuisemmalla tavalla.

Jotenkin nyt kuitenkin selvisin siitä ja koulussa kiltti Kalle Huvinen pelasti minut suuremmilta hankaluuksilta. En muista joutuneeni tenttimään enempää hänelle kuin rehtorillekaan oppimaani, mutta kuiville pääsin kuitenkin.

Meidän välimme isän kanssa olivat kuitenkin paljon pilalla. Luulenpa että häneen oli mennyt jonkinlainen kiusanhenki minuun suhtautumisessa. Tarvittiinkin suuria kohtalon kolhaisuja ennen kuin aivan normaaliin suhteeseen päästiin. Tarvittiin vuosia.

Isä niin sanoakseni kävi kasvattamaan minua tai mikä lienee ollut tarkoituksena, kun tiukat säännöt asetettiin kaikessa. Kotiintuloaikani illalla oli määrätty jo yhdeksäksi – niinhän oli monella muullakin tytöllä – mutta minua seurattiin niin tarkasti, että siitä ei myöhästynyt viittä minuuttiakaan. Katastrofi oli helposti valmiina.

Kerrankin, kun elokuvateatteri Maximissa Karjalankadulla sattui jokin häiriö koneessa ja jouduimme odottamaan parikymmentä minuuttia, oli myrsky valmiina kotona eikä selityksistäni ollut apua. Minun olisi kai pitänyt lähteä ja jättää loppufilmi näkemättä.

Äitihän siinäkin joutui välikäteen tuskailemaan ja rauhoittelemaan. Kaikesta huolimatta oli koululaisten seuraelämä hauskaa, niin oli minullakin.

Viipurissa toimi yksitoista oppikoulua. Jokainen koulu järjesti vuorollaan odotetut nk. koulujuhlat. Jostakin ihme syystä en päässyt kaikkien koulujen juhliin, kuten en Venäläisen lyseon enkä myöskään Ruotsalaisen poikalypseon juhliin. Mutta olihan monta vielä jäljellä.

Erikoisuutena kerrottiin Suomalaisesta lyseosta, että siellä juhlasalin lattia kirjaimellisesti notkui. Niin että juhlijoi taattoi olla tanssimassa vain rajattu määrä. En tiedä noudatettiinko kieltoa. Lattian kunnon vahvisti minul-

Koulujuhlat olivat hauskoja ja niihin pukeuduttiin siistiksi.

le juuri nyt tarkistaessani asiaa lyseon pojalta Vilho Tenolta: hänenkin allaan lattia oli notkunut aamurukouksista lähtiessä.

Konventteihin painettiin oikein ohjelmakortit pääsylipuiksi. Opettajat seurasivat luonnollisesti menoa, kukin valvontavuorollaan.

Tilaisuuden alussa piti tietenkin esitettämän obligatorista ohjelmaa runolauluntoineen ja laulamiseen. Varsinkin poikalyseoissa nähtiin suurena taitonumerona rekin tai hyppyhevosten avulla näytettyä voimistelua ja joskus aikaansaatiin komea pyramidiasetelma toinen toisensa olkapäälle kiipeämällä.

Ohjelma ei kuitenkaan saanut olla pituudella pilattu, sillä kutsukortissa luki lopussa ”karkeloa” ja tämähän tiesi odotettua tanssia ja oli luonnollisesti koko tilaisuuden päätarkoitus.

Lattialle vuolttiin steariinia tai levitettiin boraksia liukasteeksi. Orkesteri viitteli instrumenttejaan odottavasti. Kettererin taiturit.

Ja lopultakin kajahti alkuvalssi, Donauwellen.

Sydän kurkussa tytöt istuivat tai seisoivat juhlasalin ikkunoiden puoleisella reunustalla. Pojat oleilivat parvena oviensuulla.

Tonavan aaltojen saattamana alkoi poikalauma hitaasti lähestyä yli salin lattian. Siinä sydän yltyi hakkaamaan – tuleeko juuri se tärkeä kavaljeeri hakemaan? Ja onnellisestihan siinä useimmiten kävi. Tavallaan oli nyt ilta sine töity ja loppuvalssikin varattu, ainakin periaatteessa. Näin kotiin saattokin, mikä pyyntö loppuvalssin pyörteissä esitettiin.

Mutta välillä soivat foxit, hitaina tai nopeina, valssit ja ehkä jenkkakin vit-sikkäänä sekä huikeat tangot taivutuksineen, kuka nyt niihin rohkenikaan Tango-kavaljeerit joo.

Tytöt olivat tyystin poikien armoilla, sillä eipä tunnettu vielä sellaista käsitettä kuin naisten valssi tai muuta tyttöjen hakuvuoroa. Ei todellakaan! Seinäkukkaiseksi olisi kurjaa joutua, mutta sellaista en muista kokeneeksi. Onneksi. Tai pakeninko korridooriin, jos niin uhkasi käymään?

Kunpa saisin tämän paperin kajauttamaan ilmoille nuo ihanat schlaagerit vuosikymmenien takaa! Jotkut niistä elävät yhä vieläkin ehkä jonkin verran muutettuina. Niin hyviä ne kuolemattomat olivat.

Kuten nämäkin:

„Liebe war es nie, nur eine kleine Liebelei. Darum ging es auch so schnell vorbei“. Sanathan ovat ihanat haikeat, mutta tämä laulu oli sinänsä käsite ja ylitse muiden.

Entä tämä – Tango Nocturno? ”Ich nab an dich gedacht als der Tango Nocturno, zwischen Abend und Morgen aus der Ferne erklang”. Unohtumaton.

Laulumielessä antoisa oli, nyt minullekin luvallinen, elokuva Kaksi sydäntä valssin tahdissa. Siinä kuultiin laulut ”In deine Augen liegt das Herz von Wien” sekä jo tuntemamme Auch Du. Kaunis ja ah niin romanttis-eksoottinen oli Hawaijin kukka, joka nähtiin Viipurin teatterissakin operettina.

Thure Bahne, ajan hurmurinäyttelijä, lauloi iki-ihanan ”Du schöne Bluhme von Hawaiji, mein Herz gehört nur Dir”. Tämän säveltäjä Paul Abraham loi myöskin Viktorian husaari-operetin. Siitä tulikin mielimusiikkimme.

En voi unohtaa ihanan pateettisesti esiintyviä Marlene Dietrichiä enkä Zarah Leanderia. Heidän voimakas panoksensa tulevan sodan viihdytysesiiintyjinä oli oleva merkittävä. Itse he joutuivat katkerasti yksityiselämässään kokemaan sodanpolitiikan varjopuolet.

Mainitsematta ei voi jättää Pola Negriäkään. Hän esitti kuuluisan demonisella äänellään kohtalokkaan salaperäisesti kiehtovan ”Ich fühl in Dir das gleiche wilde Blut...”, aiheuttaen kuulijassa tosi kylmän villin veren värityksiä.

Musiikkimuistini mukaan sävelet ja sanat olivat todellakin enimmäkseen

saksalaisia kuten elokuvatkin. Vasta myöhemmin saapuivat meillekin amerikkalaiset jazz-rytmit. Saksofoni soi kuitenkin jo nyt tunnelmaa nostattaen.

Idästä saimme runsaasti venäläisiä romansseja. Mustalaismusiikkiakaan unohtamatta.

Kaihomielestä ja suuresta tuskasta kertoi meille laulema Sonjasta, mustasta silkkitikasta. Häntä suudella vain unelmissaan sai tuo Siperian talvessa kahleitaan kantava niin synkkä murhamies Sonjasta uneksiessaan.

Mandshurian kummut on alleen peittäneen tuskan menneitten polvien – voiko haikeampaa tunnelmaa löytyäkään? Ellei sitten alla venäläisen kuun, missä viel’kerran ehkä kohdataan.

Romanssia mustista silmistä lauloi äitini venäläinen ystävätär, tumma ja kaunis Olinka. Lauloi tunteikkaasti pehmeällä altollaan mandoliinilla säestäen. Tietenkin kauniilla venäjänkielellä.

Katinka nuori tanssi hän vain, mutta ajomiehellä ei kiirettä lain. Ei pakoon päässyt kohtaloon, miesparka.

Moskovan miljoonien valojen joukosta toinen mies etsi yhtä ainotta valaistua ikkunaa. Yö satumainen, hopeainen, soi siinä kaksi kitaraa.

Olipa siinä kokonainen potpuri, venäläistä kaihoa täynnä.

Eivätköhän muuten tulipunaiset ruusut saapuneetkin Venäjältä jo ennen Neuvostoliittoa? Tulisesti kajauttivat asevelvolliset katua marssiessaan että ”heijaa ruusut tulipunaiset...” katukivien kilkatessa.

En muista että olisimme harrastaneet suomalaisia hotteja (ne olivat hotteja, eivät hittejä), eikä niitä juuri soitettu oppikoulujuhlissa. Tai enkö vain pitänyt niistä? Georg Malmsten Dallapéensä säestämänä aloitteli muualla.

Tässä on nyt kuitenkin mainittava Asfalttikukka, parhaassa kukoistuksessaan juuri tällöin. Tuo neito armahin, sulo parmahin, hänet sattuma tielleni toi. Tähän päivään mennessä ei minulle ole valjennut mitä tuo parmahin merkitsi – se lienee joko elämän suurta mystiikkaa tai vain loppusoinnun taikaa. Koko laulun tarina jäi minulle muutenkin hämäräksi.

Isä oli ostanut Asfalttikukka-levyn ja soitteli sitä tai lauleskeli itsekseen. Isä osoitti mielestäni huonoa makua – nyt luulen, että kysymyksessä oli hänen omalaatuinen huumorintajunsa. Hän kiusoitteli meitä. Itse kai olin aikamoinen snobi näissä makuasioissa.

Myöhemminhän Asfalttikukka on pidetty ensimmäisenä suomalaisena menestysiskelmä. Sen on sanoittanut lappeenrantalainen Väinö Siikaniemi (1887-1932).

Elävät kuvat olivat siis tuoneet meille omat sävelensä laulettaviksemme. Löydän äidin säilyneiden nuottien joukosta vuonna 1929 päivätyt Sonny Boy’n nuotit sanoineen. Tässä elokuvahistorian ensimmäisessä äänielokuvassa näytteli ja lauloi ”naurava narri” Al Jolson. En tiedä, oliko filmi lapsilta kiel-

letty – minulta se oli kielletty joka tapauksessa, vaikka olikin historiallinen merkkitapaus ja suuri uutuuus. Minua tietenkin tämä suuresti harmitti, koska koulussa kaikki siitä puhuivat. Ellen muista väärin, kertoivat siinä olleen äänitystä vain laulukohdissa. Muuten myötäili tapahtumien kulkua tavalliseen tapaan sivuverhojen takana soittava pianisti. Puheenvuorot näkyivät tietenkin väliteksteinä.

Filmin juoni kertoi surullisen tarinan pikku Sonny Boysta, jonka muistolle Al Jolson lauloi kuuluisan laulunsa neekeriksi eli varietée -esiintyjäksi maskeerattuna. Meikin toistimme hänen lauluaan ahkerasti.

Löydän ullakon vanhasta nuottipinosta myös jyhkeännäköisen, tummalla vaakunakansilehdellä varustetun Jääkärimarssin nuotit. Kannessa ilmoitetaan juhlavasti säveltäjäksi Jean Sibelius ja sanoittajaksi luutnantti Nurmio. Luutnantin etunimi olisi ollut Heikki. Hän kirjoitti sanat Libaussa vuonna 1917. Samana vuonna Sibelius sävelsi marssin.

Jääkärimarssi

Syvä iskumme on, viha voittamaton

Meill armoa ei – kotimaata

Koko onnemme kalpamme kärjessä on

Ei rintamme heltyä saata.

Sotahuutomme hurmaten maalle soi,

Mi katkovi kahleitansa:

Ei ennen uhkamme uupua voi

Kun vapaa on Suomen kansa.

Uljas ja upea niin mahtavilta sanoiltaan kuin säveleeltäänkin. Marssi, jota nyt ymmärrämme tarvittaneen silloin.

Nuoteissa on sanat suomenkielisten lisäksi niin ruotsin- kuin saksankielelläkin. Historia kertoo osaansa näin hienovaraisin keinoin.

Viipurin kadulla saattoi tulla vastaan asevelvollisen nuorukaisen hautajais- saatto torvisoittokunnan esittämän hidastetun Narvan marssin saattelemana.

Tapahtuman vakavuus pani koulutyön hidastamaan askeleitaan ja seisahtumaan jalkakäytävän reunalle kunnioittavasti paikalleen saaton ohikulun ajaksi.

Saattajien saappaiden painava hidas askel ja heidän vakavat nuoret kasvonsa, raskas tumma marssinsävel ja vankkuripyörien vierintä kivisellä kadulla saattoivat seisojat päänahan järkytyksestä kylmenemään. Käväisiköhän silloin mielessä aavistus, mitä hän tulevan sodan aikana tulisi näkemään ja kokemaan.

Mutta vielä elettiin kuitenkin huoletonta lapsuus-nuoruusaikaa. Suuri arvaamaton elämä oli vielä edessäpäin.

Aivan uskomaton ilta

Nyt olen päättänyt kertoa illasta, josta en ole voinut elämässäni vielä kellekään kertoa.

Kerron illasta, joka syvältä koetteli itsetuntoani.

Lukija saattaa ehkä pitää kertomaani huvittavana tapahtumana tai lapsellisena murheenaiheena. Mutta – minulle se oli silloin mitä verisintä vääryyttä ja käsittämätöntä kiusantekoa. Minuthan saatettiin niin noloon ja mielestäni naurettavaan asemaan.

Vaikeata sitä oli kestää, mutta näin vain pääsi tapahtumaan.

Minua oli kohdannut niin suuri kunnia, että ylempiluokkalainen klassikko Ukki oli kutsunut minut, ulkopuolisen, daamikseen Raatihuoneella pidetyn tanssikurssin päättäjäisjuhlaan. Ihan Raatihuoneelle, iltapuku ja kaikki! Oikea orkesterikin! Upeata!

Itse en ollut edes osallistunut näille kursseille – äiti oli grammarin säestyksellä opettanut minulle valssit ja foxit, tangot ja slovarit. Yks kaks kolme, älä katso jalkoihin, selkä suorana, kepeästi, kepeästi!

Mutta kun intoa uhkuen olin esittänyt kutsu-uutisen kotona, oli isän puolelta noussut hirmumyrsky: ei ei ei niin vaaralliseen paikkaan! Ja vielä Seurahuoneen viereen! Ja kuka oli tämä poika? Tuttuko? Kahden keskenkö? Ei minnekään! Ja mitä vielä! Ei tule kysymyksenkään!

Itkin ja itkin. Elämäni oli sortunut raunioiksi.

Minun mielestäni Ukki oli toki tuttu vaikkei ihan oman koulun kaveri ollutkaan. Oltiinhan ”katsottu” toisiamme ohikiitävien hetkien ajan Torkkelillä edestakaisin kulkiessamme. Niin myös kiiruhtaessani sydän pomppien Klassillisen lyseon ohitse omaan Yhteiskouluuni. Ja muutamana huikeana iltana oli Ukki Salakkalahden luistinradalla suurta ympyrää kiertävästä joukosta karautanut luistimillaan viereeni tarjoten remmiään käteeni ja sitten vetänyt minua vauhdilla perässään iki-ihanan Oo Donna Claran raikuessa koväänisestä.

Siinä menossa ei paljoakaan pystynyt keskustelemaan, joten sinunkauppoja ei kylläkään vielä ollut tehty. Mutta hyvin tiedettiin keitä oltiin. Tyttösakissa kuitenkin mentiin sitten Torkkelille ja kohta kotiin.

Mielessäni ei ole säilynyt, missä tilanteessa merkittävä tanssiinkutsu oli minulle esitetty. Oltiin ehkä loppuillasta pyöritytty torvisoittokunnan tahdissa hetken verran?

Mutta isä oli taipumaton: kuin ei niin ei. Olikohan hänellä joitakin omakoh-taisia kokemuksia Raatihuoneelta tai Seurahuoneelta?

Äiti yritti kuitenkin taas kerran toimia välittäjänä: jospa isä aikaa myöten taipuisi. Parasta on varautua ja valmistua kaiken varalta.

Niinpä kutsuttiin kotiompelijatar ja ostettiin Zwebergiltä jäänturkoosia ohutta villakangasta iltapuvuksi. Kaunis siitä leningistä tuli. Sen alaosa olikin uu-

den muodin kukkanen. Taitava tekijä osasi leikata ”neliskulmaisen kellon”. Eli kun pyöreä keskiaukko pujotettiin uumalleni valahtivat helmat kelloina alas ja riippuivat neljänä pidempänä kielekkeenä säärilläni. Hypermodernia. Yläosa oli tyylikkään yksinkertainen, suora ja hihaton. Vasemmalla olkapäällä hennon vaaleanpunainen tekokukkakimppu. Sukat beigeväriset ja kengät uudet ja mustaa laakeria, heikosti korkokantaiset. Pyörähtelin innoissani trymoon edessä. Asussani ei ollut moitteen sijaa, mutta miten muuten kävisi?

Isä oli edelleenkin taipumaton. Mikä hänellä oli kieltoonsa perimmäisen syyinä? En vielä tänä päivänäkään pysty häntä ymmärtämään.

Ja juhlaillan koittaessa kävi lopulta niin uskomattoman hävettävästi että äiti änkesi, varmaankin uhrautuneena, isän vaatimuksesta kolmanneksi pyöräksi mukaan. Ei voisi todeksi tajuta! Viime hetkeen asti olin toivonut, mutta muu ei tullut kysymykseenkään. ESILIINA kuului asiaan. Isä ja äiti näkyivät elävän yhä 1800-lukua tai sitten tsaarin hovissa. Minä olin 14-vuotiaana aloittamassa omaa nykyajan 1930-lukuani, vaikken tosin ollut vielä rippikoulua käynytään. Tähtänkin kiusalliseen tosiseikkaan muuten harmikseni vedottiin.

Mikäli halusin juhliin oli kestettävä. Ja minähän halusin niin kovasti.

Ukki ei herrasmiehenä tietenkin voinut perääntyä viime hetkessä – olinhan juhlan kynnykselle asti toivonut isän heltyvän. Ukki joutui näin peruuttamattoman tosiasian eteen.

Gentlemanniksi kasvatettu Ukki tuli meidät noutamaan.

No, äiti sai syyttää itseään. Istutimme hänet muutamien toisten jo yli kolmekymmenvuotiaitten tanttojen seuraan upean juhlasalin reunustalle.

Kuljetin Ukkia pois äidin lähettyviltä koko illan ajan. Tanssimme ahkerasti, kävimme buffetissa ja hetkittäin onnistuin unohtamaan koko äidin olemassaolon. Paitsi silloin kun Ukki kohteliaasti ainakin kerran tanssitti äitiäkin. Voi hyvänen aika.

En tiedä huomasivatko muut tutut kaverit äidin läsnäoloa edes koko iltana.

Peilin edessä.

K.T.A.

Eivät ainakaan maininneet asiasta minulle.

Mutta mitäpä siitä – kaikuvathan valssit ja muut ihanat sävelet orkesterin parvekkeelta. Ich tanze mit dir in den Himmel hinein, in den siebenten Himmel der Liebe! Sun kanssasi tanssin mä taivahaseen, lemmen seitsemäs taivas on meidän!

Avaralla liukkaalla parketilla oli tilaa pyörähdellä kattokruunujen sädehtivien valojen alla. Leninkini neljä kielekettä heilahtivat hurmaavasti!

Ja sinunkaupatkin tulivat tehdyksi poreilevalla Pommacilla. Vähältä piti etten pyörtynyt siihen paikkaan.

Siinä nyt sitten kuljimme kolmistaan yössä suorinta tietä poikki tunnelmallisen Paraatikentän Torkkelinpuistoon ja Karjalankadun kulmaan, missä nyt oli kotini. Onneksi saattomatka oli lyhyt, niin kuin se aina tulisi olemaan.

Äiti lähti ihmeekseni yksin nousemaan portaita hyvästeltyään. Meille jäi näin pari minuuttia aikaa hyvän yön toivotukseen kädenpuristuksella. Hei sitten ja kiitos illasta.

Se oli se ilta. Joululoma oli onneksi edessäpäin.

Näinkö helposti tämä kävikin – monien vuosikymmenien kivun kertominen? Vaikka kuinka nyt yritänkin ymmärtää isän ja äidinkin menettelyä ko-

Viipurin Vanhan Yhteiskoulun V luokan tyttöjä 1932, vas. Kerttu Telkkä, Hilikka Hyvärinen, Eila Lamppu, Kyllikki Seppänen, Toini Gummerus, Maija Tiesmäki, Heidi Hyvärinen, Anja Kilpeläinen, Dagmar Pimiä, Terttu Saukkonen.

ettaen katsoa asiaa heidän silloisen vanhanaikaisen näkemyksensä valossa, en voi kuitenkaan vielääkään välttää katkeruuden tunnetta. Osasivatkohan he aavistaakaan miltä minusta silloin tuntui?

Ukki eli Ukko Kivi-Koskinen kuului jatkuvasti ”sakkiimme”, luonnollisesti.

Koululaiselämää edelleenkin

Jokaisessa koululuokan yhteisössä muodostuu aikaa myöten eri ryhmiä eli sakkeja, kun samankaltaiset hakeutuvat toistensa seuraan. Löydetään parhaat ystävät ja viihdytään yhdessä. Näin tapahtui meidänkin kohdallamme.

Yhdessä vietettiin silloin välitunnit, nuo koulupäivien odotetut henkireiät. Kymmenen välitunnilla lähdettiin kiireellä koulukentän toisella laidalla kut-suvaan maitokauppaan ”munkille”. Kaupan ahtaudessa kamppailimme ihaniasta, vielä kuumista hillomunkeista, markan kappale, naapurikoululaisten kanssa. Ne munkit olivat sitä oikeata ja aitoa, suurta ja litteätä, pehmeätä laatua ja ne syötiin suoraapäätä paperista huulet sokerissa, sillä mitään eväitä emme kouluun kuljettaneet.

Kevät toi koulun kulmalle jäätelökärin ja nyt siirryimmekin Eskimojäätelön nautintaan. Sitä myytiin markalla suklaapäällysteisenä vaniljajäätelöpattukana. Kesäloman jälkeenkin. Eskimokärri ilmestyi paikalleen ja viipyi siinä aina lumentuloon saakka

Ehkä ihmettelimme kun munkin- ja jäätelösyöntiä ei koulun puolesta kielletty. Opettajat taisivat kuitenkin havaita oppilaiden huomattavan piristymisen seuraavan tunnin aikana, joten tähän osoittautui ihan mainioksi asiaksi.

En tiedä mistä koulun syksyisin tekemä perunaretki Papulan kentälle oli saanut alkunsa aikoinaan. Tietenkin siihen oli antanut aiheen syksyinen perunanosto, koska perunaluvastakin puhuttiin.

Papulaan marssi koko koulun väki parijonossa halki kaupungin ja eväspaketeilla varustettuna. Mitään perunapaistoa ei kentällä tapahtunut. Etu-

Tytöt lumessa, vas. Kirjoittaja, Mirjam Wahlroos, Ulla Vilska, Armi Lerander, Sylvi Hiitola, Viipuri 1932.

Jäätelö maistuu, vas. kirjoittaja, Eija Kajander, Kirsti Sobolew, Dagmar Pimiä, takana Klassillinen lyseo, Viipuri 1932.

päässä vain oleiltiin kentän laidalla ja seurailtiin pesäpallopelejä.

Opettajatkin innostuivat jopa pelaamaan kahvinjuontinsa lomassa ja herkulista oli nähdä miten Kuppi syötti palloa lierihattu päässään herttaiselle Martalle, jonka mailalla lyönnin tarkkuutta hiukan hankaloitti pitkä syysulsteri. Kippi-rehtori myhäili tyylikkäänä valkealla liinalla peitetyn kahvipöydän takana, herrasmiehenä kuten aina. Marttakin pääsi sitten Kalle-Villen viereen kahville ja sen me hänelle soimme koska aavistelimme hänen sitä toivovankin.

Kerran kävi niin, että perunaretki jouduttiin lähtöamuna peruuttamaan, kaikille yllätyksenä. Silloin riehaannuimme istahtamaan klassikkojen pääoven portaille mukaan otettuja eväsleipiämme nauttimaan. Oli kai tunnit menossa sisällä kun ei poikia näkynyt missään. Eskimot tekivät jälleen kauppansa jälkiruuaksi. Tämäkin rohkea temppu oli ihan ikuistamisen arvoinen.

Tärkeä tapaus oli sakkimme retki Ukin vanhempien huvilalle keväällä 1931. Matka suoritettiin Wellamo-laivalla ja mukana olivat myös perheen emäntä ja pystykorva-koira.

Asuinamme eivät todellakaan olleet verkkarit eikä urheiluvarusteet, vaan meillä työillä oli pusero-hame asumme päällä ulsterit ja päässä baskerit tai

Kunnioitettu rehtori Martti Jakobsson, Kippi, nauttimassa kahvia Papulan urheilukentän perunaretkellä Viipurissa v.1932. Vas. laidassa Viljo Niemi, Kalle-Ville.

huopahatut. Pojat, naapurilyseon poikia, olivat korrekteissa puvuissaan kauluspaitoineen ja kravatteineen. Lisänä päällystakit mallia berberit ja lippalakit tietenkin. Olikohan aina huolitellulla Walterilla vallan kävelykeppikin?

Pojat asettuivat huvilan laiturilla kuvattavaksi ja niin saimme heistä hyvän ryhmäkuvan.

Päivä oli hieno ja aurinkoinen varhaiskevään päivä. Meloimme vuoroittain ja pareittain Ukin kanootilla ja ilahduimme ystävällisestä tarjoilusta. Kuljesimme ympäristössä kevään tuloa ihastellen. Pojat innostuivat näyttämään urheilutemppeja – Erkki näytti hienoa käsilläseisontaa. Illansuussa palautti Wellamo meidät turvallisesti takaisin kaupunkiin.

Elämämme ja keskinäinen seurustelumme oli todella kilttiä ja hauskaa. Olen jo kertonut luistinradasta ja koulujuhlusta – vielä on kertomatta kodeissa pidetyistä bailuista.

Me tytöthän kävimme toistemme kodeissa muutenkin. Milloin mentiin Ulan kotiin soittamaan yhä uudelleen levyllä Viktorian husaria ja Sibeliuksen Valse tristeä, näitä muotisäveleitämme. Eilan luona taas kuuntelimme hänen taitavaa pianonsoittoaan. Eila asui aivan koulun lähellä joten poikkesimme sinne usein: Eila soita Oo Jennielie, soita sitä soita tätä! Sylvi soitti Liebe war

es nie'tä – ei mutta Kainhan bravuuri oli Jennielie!

Minäkin olen muuten aloittanut Viipurin muuttaessamme soittotunnit asemaa vastapäätä asuvan Tant Höckertin ”edessä”. Mutta ne taisivat loppua yhteen tai kahteen vuoteen eli erääseen keväiseen näytetuntiin. Silloin nimittäin ruotsalaisen tyttökoulun paljon pitemmälle soitossaan ehtineet tytöt briljeerasivat taidoillaan minun esittäessä Kinderlieder-albumin lapsellisia kappaleita. Sitä ei itsetuntoni kestänyt.

Sitä paitsi äidiltä perimässäni mustassa nuottilaukussa luki molemmin puolin ruotsiksi MUSIK, mitä häpesin. Uutta laukkua ei hankittu ja tuntini heikentyivät senkin vuoksi.

Ester Höckert, kuuluisa pianisti eli Tant Höckert, oli toki ollut kiltti – oli jopa kirjoittanut oppimieni läksyjen kohdalle ”bra” – mikä taas puolestaan viittaa siihen että puhekielemme oli kuin olikin ollut ruotsi. Tätäkin seikkaa oli uudessa suomenkielisessä elämässäni vaikea kestää. Soittelin kuitenkin vähäisellä taidollani ja korvakuulosta omaksi ilokseni. Äidin helpommat nuotitkin selvitin.

Oma lukunsa olivat sitten kotibailut, joissa pojatkin olivat mukana. Näissä bailuissa sekä tanssittiin että leikittiin tarjoilun ohella. En tiedä olivatko talon vanhemmat näkymättöminä jossakin sivummallalla – ainakin olimme hei-

Maisterit Martta Nurmi ja Kalle-Ville, Viljo Niemi nauttivat Papulan kentällä pul-lakahvia, Viipuri 1932.

Maisteri Martta Nurmi lyö, opettaja Yo. Aukusti Kupiainen on syöttänyt. Pesäpalloa Papulan urheilukentällä Viipurissa 1932

tä tervehtineet tullessamme.

Leikkimme olivat tosi viattomia seuraleikkejä: pullon pyöritystä, ”millainen on ystäväni” ynnä muita uskomattoman lapsellisia menoja. Uskaliain oli ”tikkusilta”, jossa tikkua kuljetettiin varoen hampailla huulilta huulille. Todella jännittävää!

Tanssimme tuttuja tansseja. Talon naapureille oli ilmoitettu juhlien pidosta mahdollista meluhäiriötä anteeksipyytäen. Myöhäänhän bailut eivät kestäneet. Koulujuhlatkin loppuivat jo yhdeltätoista. mikä oli isälläkin tarkasti tiedossa.

Me tytöt saimme käydä Pursiaisen kahvilassa ja Karjaportissa sekä Karjalantalon valmistuttua siellä avatussa uutuudessa, Colombiassa. Siellä leivokset olivat fantastisia ja miljöö oli hieno ja avara. Pojat kävivät näiden lisäksi Torkkelinkatu kuudentoista kahvila-Aulassa. Sinne ei ainakaan minulla ollut asiaa, koska siellä tarjoiltiin olutta. Ei siis tullut mieleenkään mennä sinne, vaikka enpä kuullut muidenkaan tyttöjen siellä käyneen.

Tuoksuimme bailuissamme suloiselta siniseltä suaardepariilta, Soir de Paris! Mutta mikään meikkaaminen ei tullut kysymykseenkään, vaikka ainahan

jotenkin ulkonäköään parannella. Posket punehtuivat hankaamalla ja mansikkakaramelli punasi huulia ehkä joskus liikaakin. Kävin äidin peilipöydän Houbigant tai Coty puuterilla ja Combella-voide tummensi kulmiamme. Höyrytin taipuisaa tukkaani pöyheäksi kiehuvan veden höyryssä kattilan yllä – se oli kuuma hommaa.

Kiilto sheviottihameen istumapuolelta saatiin himmenemään kostean silitysliinan läpi silittämällä. Muoti ei suuresti meitä koskettanut eikä uusia vaatteita useinkaan saatu. Niinpä olikin tapana onnitella jos kaverilla oli jotakin uutta yllään.

Kaikkien aikojen koulutyttöjen tapaan yritimme pinnata voimistelutunneillamme milloin minkin syyn varjolla. Mutta sehän oli vaikeata, koska joskus Reiska saattoi vaatia kotoa todistuksen nk. sairaudesta. Milloin muka oli kurkku kipeä, milloin mitäkin vaivaa. Yritimme päästä ”istumaan” ja katselemaan toisten ähellystä.

Mutta vähitellen alkoi ilmetä ihan oikeatakin istumisen aihetta. Sitä kutsuttiin ”lailliseksi syyksi” ja se kuiskattiin Reiskan tietoon. Ehkä hän piti valan kirjaakin näistä säännöllisistä syistä. Me nuoremmat ja lapsellisemmat olimme kateellisia näille naisellistuneille kavereillemme.

Papulan perunaretkellä 1932 vas. Marita Relander, Mirjami Ervasti, Kirsti Sobolew, Sylvi Hiitola, Tyti Reinikainen, Ulla Wilska

Mitään terveyskasvatusta ei meillä ollut ja sitten kun sitä viidennellä luokalla meille terveysoppina tarjottiin ei se tehnyt meihin mainittavaa vaikutusta. Se valistus mikä tällöin olisi ollut meille uutta loisti poissaolollaan.

Tiedot elämän perusasioista oli hankittu keräämällä sieltä täältä ja tiedottamalla toinen toisillemme. En muista että äitikään – tai etenkään hän – olisi minulle mitään näistä asioista kertonut lukuun ottamatta kummallisilta tuntuvia varoituksia yleensä miesväen kataluudesta. Sitten kun hän lopultakin yritti jotakin kertoa annoin kiusaantuneena vastaukseni ”älä viitsi, tiedän tuon”.

Koitti sitten minullekin voitokas voimistelutunti jolloin sain ”laillisella syylä” istua voimistelusalin reunustalla.

Armi on kertonut, että olin sinä merkittävänä aamuna koulun edessä – muistan paikan – ottanut häntä kädestä ja kertonut suuren uutiseni: olin saanut NE! Eli minullakin ”ruusut kukkivat”, kuten silloin asian naamioimme.

Nykyajan nuori nainen ei voi kuvitella miten hankalasti nuokin päivät oli hoidettava puuvillalangasta neulottuine pestävine suojineen ja kiristävine vöineen tai kuminauhoineen.

Mitään suurempaa iloa minulle tuosta vuosia kestäneestä ja aina toistuvasta kiusasta sitten ollutkaan. Päinvastoin – joskus jouduin suorastaan käper-

Klassikot Wellamo-retkellä vas. Erkki Uimonen, Kai Sarparanta, Ukko Kivi-Koskinen, Leo Sario, Rainer Korhonen, Walter Holmsten, Bob Klopfer, Paavo Voipio, Viipuri 1932.

Papulan retkellä oik. kirjoittaja Kirsti Härkönen (Tarjas), Mirjami Ervasti, Vlk, 1932.

tymään kivusta rappukäytävän portaikkoon kun en jaksanut enkä pystynyt kiipeämään ylös asti. Äiti järjesti kylläkin lääkäriltä lieventäviä kipulääkkeitä, mutta vasta esikoiseni Leenan syntymä päästi minut näistä tuskista.

Kirjoistahan olimme näitä elämän tärkeitä tietoja pyrkineen hankkimaan. Ja yllättävää kyllä: alkutiedot saimme Raamatusta. Uskontotunneilla kun usein pidettiin Raamattua esillä pulpetilla, niin silloin kiersi luokassa lappu-lue se ja se kohta. Olihan siellä monenlaista tietoutta.

Kirjallisuuden maailma alkoi nyt todella aueta minulle.

Äidin erikoisperiaatteisiin kuului, että kirjastosta ei saa lainata. Kun nyt olen kirjaston ahkera ja kiitollinen käyttäjä katson, että tuo kielto oli kohtuuton.

Mutta se johtui vain äidin basillipelosta. Kirjaston kirjasta, joka kulki tunte mattomien käsien kautta, saattoi saada noita kauheita basilleja! Siispä EI kirjastolle.

Sain kuitenkin omia kirjoja ja lisäksi lainasimme ahkerasti toisiltamme.

Ensin oli Robinson Crusoe ja hänen Parjantainsa eksoottisine seikkailuineen. Setä Tuomon tupa toi uudenlaisen ja vieraan maailmanmielikuviiimme. Miten surinkaan orjien kovaa kohtaloa.

Mutta ennen muita ihastuin kanadalaisen L. M. Montgomeryn Anna-sarjaan, jota luin yhä uudelleen. Se tuoksui Palmolivelta, sillä pidin kirjanmerkkinä äidiltä jäänyttä Palmolive-saippuan sulotuoksuista käärepaperia. Useat sukupolvet ovat saaneet seurata punatukkaisen, herkän Annan elämäntarinaa. Mutta luulen, että meillä jokaisella on mielikuvissaan oma Vihervaaramme Prinssi Edwardinsaarella Marilloineen ja Mathewneineen, ihastuttavasti kuvailtuine sananjalkametsikköineen ja punahiekkaisine rantateineen. Rouva Rakel Lyndekin osoittautui lopulta ymmärtäväiseksi ja kiltiksi henkilöksi.

Elokuva Anna-ystävämme, niin hyvä kuin se olikin, ei voinut muuttaa Vihervaaraani, palmolivetuoksuista.

Elin myös täysillä Montgomerim Emilian, pienen runotytönmaailmassa.

Rakastin Uuden kuun Jimmi -serkkua, joka aavisti milloin kirjoittavan Emilian Jimmi -kirja oli täyttynyt – silloin ilmestyi uusi ja puhdas kirja jostakin. Yritin minäkin silmiäni kääntelemällä Emiliaa tavoin saada tapetin kuvioita irtaantumaan ja leijailemaan ilmassa, mutta onnistumatta. ”Leimahduskaan” ei leimahtanut ulottuvilleni, mutta koin kuitenkin syviä onnenhetkiä kirjan parissa.

Luin tämänkin kirjan tietenkin moneen kertaan. Kun tyttäreni vuoro oli ihastua siihen kertaisin tapahtumat uudelleen ja huomasin osaavani lähes ulkoa montakin kohtaa. Vielä seuraavakin sukupolvi on ehtinyt siihen ihastua.

Emilialla on ollut miljoonia myötäeläjiä suruissaan, kommelluksissaan kuin onnenhetkinäänkin kautta koko lukevan nuorten tyttöjen – ja vanhempienkin – maailman.

Olihan meillä toki loistavia kotimaisiakin tunnelmanluoja, kuten oli Anni Swan-Manninen. Hänen Tottisalmensa ja Pikku Pappilansa tulivat tuiki tuiksi. Kuin ihailtuja omia kavereitamme olivat Ulla ja Mark, Sara ja Sarri sekä Iris-rukka. Kirja luettiin taas moneen kertaan ja itselleen omistaen.

Toinen sen ajan nuorisolle kirjoittava oli Mary Marck eli Kersti Bergroth. Hän halusi laajan tuotantonsa ohella kertoa myös nuorisolle, kuten muun muassa Evan luokan jännittävistä tapahtumista. Hänenkin oli käynyt kouluansa Viipurissa.

Luin montakin nuorisokirjaa, myös poikien seikkailukertomuksia, mutta tässä mainitsemani ovat ennen muita painuneet mieleeni Viipuri-ajaltani.

Muolaassa käydessäni oli minulla siellä mahdollisuus ja lupa lukea koululuokan eräässä kaapissa säilytettävän koululaiskirjaston kirjoja. Ne nyt olivat aika lapsellisia ja sovinnaisia, varmaankin kovin vanhoja kappaleita. Poikkeuksena kuitenkin jonkinlainen siveysopillinen teos, joka sai minut suuresti hämmentymään.

Mutta Mandi-tädilläni oli kirjakaapin suojassa eräänlainen kirjojen edustuskokoelma, kustantajan lähettämä. Hänen uusien kirjojen näytteitensä ja valikoimaansa sain lukea, kunhan käsittelin kirjoja varovaisesti.

Täältä löysin etenkin Hilja Valtosen railakkaan Nuoren opettajattaren varaventtiilin. Olisikohan se ollut ihan luvallinen lukea, siinähan oli vallan rakkaudesta kerrottu?

Ja sitten löytyi Mika Waltarin nuoruuden Appelsiinisiemen, jonka mainostettiin kertovan ”raikkaan valloittavasti nykypäivän lukiolaisista”. Siihenhän tartuin oitis ja luin sen äidiltä salaa, sillä kirjahan oli täynnä minulta kiellettyjä asioita: reipasta juhlimista, ihastumista ja rakastelua. Riitelyä ja tunnekuohua vanhempia vastaan – tuttua, mutta toisella tasolla kuin minun elämässäni. Siinähan kutsuttiin äitiä mursaksi ja isää farsaksi, huudahdeltiin muodikkaasti äsh ja osh, tupakoitiin ja oltiin turmeltuneita. Nythän kirja tuntuu

lähes koomilliselta, mutta Waltari oli niin nuori, edessään suuret näytöt.

Luin Appelsiiniäni hehkuvien poskien ja huonolla omallatunnolla puutarhas-
sa viinimarjapensaansa suojassa ja kadehtien helsinkiläisnuorison vapaata elä-
mää.

Kotiini tuli tilattuina tietenkin päivälehdet Karjala ja UusiSuomi, lisäksi
isälle Hakkapeliitta ja Suomen Kuvalehti. Äidille tilattuina Kotiliesi, Hus-
modern ja Allers Familjejournal. Näissä lehdissä oli usein sarjakuvat sijoitettu
viimeisille sivuille. Nehän tietenkin katsoin ensin. Ja siitä jäi minulla tavaksi
aloittaa lehden selailu takapään – ei kuitenkaan enää sarjakuvien vuoksi.

Karjala kertoi päivittäin mielenkiintoisia ja ajankohtaisia uutisia juuri vii-
purilaisille lukijoilleen. Paljon kerrottiin elokuvista, joita silloin seurattiin ja
suosittiin ajanviihteenä. Elokuvista keskusteltiin ja uutuuksia odotettiin. Sik-
sipä niitä myös mainostettiin houkuttelevasti ja suurin otsikoin.

Kinolinnassa meni jo ensimmäisenä talvenani Tanssiva Wien, pääosassa
Lya Mara ja Ben Lyon. ”Kaikki jotka olivat nähneet elokuvan olivat myrs-
kyisän ihastuksen vallassa.”

Samoin näytettiin siellä Vanha Heidelberg-elokuva. Sen oli ohjannut kuu-
luisa Ernst Lubitsch ja pääosissa yhtä kuuluisat Ramon Novarro ja Norma
Schearer. Ilmoitettiin myös, että vallan orkesteri olisi soittamassa Oli kerran
vanha Heidelberg – säveltä.

Mutta elokuva päättyttyä esitettiin vielä surullinen lyhytfilmi koko maata
järkyttäneestä Näsijärven onnettomuudesta, joka oli tapahtunut Tampereen
edustalla Kuru-laivan upotessa myrskyssä. Onnettomuudessa menehtyi kol-
metoista henkilöä.

Yleisö poistui teatterista sekavissa ilo-suru tunnelmissa.

Biografi Scala näytti filmin laulu tulipunaisesta kukasta, pääosassa Lars Han-
son. ”Katsomot olivat aina olleet täynnä”. Scalassa pyöri myös kotimainen elo-
kuva Tukkihoella, jossa näytteli uljaasti Urho Somersalmi, aikansa idoli.

Karjala kertoi paljon muutakin jokapäiväistä elämää kiinnostavaa.

Havi Osake Yhtiö järjesti nimikilpailun uuden hajusaippuansa kunniaksi.
Ehdolla olivat lopuksi nimet Sulo, Ihanne, Lempi, Tenho ja Kauno. Voiton
vei äänestyksessä Sulo, jotenka pääpalkinto 5000 markkaa meni sen ehdot-
tajalle, jota lehti ei kuitenkaan mainitse. Saatiin suloinen Sulo-saippua.

Lisäksi ”Amarant - sirote-jauhe kuumina päivinä suojaaa epämiellyttävyy-
deltä”. Mainio asia sekin.

Suosituksen ja kulttuurin tukeneen kangaskauppias J. C. Zweygbergin lahjoit-
usrahaston turvin pystytettiin Torkkelipuistoon siellä vieläkin ehjänä seiso-
va Hirvipatsas. Se asetettiin paikalleen lasten kelkkamäelle lokakuuisena lau-
antaipäivänä vuonna 1929. Patsas tuli maksamaan kokonaista 150000 mark-
kaa ja on edelleenkin komea nähtävyys surullisesti rappeutuneen Alvar Aal-

lon kirjastotalon vieressä. Ajan hammas kohtelee meitä vaihtelevalla eikä aina niin tasapuolisellakaan tavalla.

Kerrottiin myös, että Viipurin taiteenystävien seura oli herättänyt idean Taidemuseon suunnittelemiseksi Pansarlahden bastionille perustalleen, vankkojen ikivanhojen kivimuurien päälle noussut taiteen temppeliksi kutsuttu ja Viipurin pojan Uno Ullbergin suunnittelema funkistyylinen luomus nähtiin vuonna 1931, oli ihastus valtava ja ymmärrettävä. Taidemuseon uusiin suojiin saatiin edustava kokoelma arvokasta kotimaan taidetta, joka nyt pääsi arvonsa mukaiseen ympäristöön.

Museoon oli saatu sijoitetuksi myös taidekoulu, joka tarjosi opiskelijoille uudenlaiset modernit puitteet työskentelyyn ja opiskeluun.

Sinne minäkin toivorikkaana koulutyttonä suunnistin oppia saamaan. Ensimmäiseksi tehtäväkseni määrättiin monogrammien eli nimikirjainten suunnittelu. Tämä nyt ei oikein vastannut odotuksiani.

Eräässä suhteessa se oli kuitenkin ehkä oikeaankin osunut alkulause. Kun nimittäin aikanaan opettajanani tulisi olemaan Taideteollisuuskeskuskoulussa, jota nimeä nykyinen Taideteollinen Korkeakoulu eri nimitysvaiheiden kautta kantoi 30-luvun lopulla – niin, kun yksinkertaisemmin ilmaisten Ateneumissa aikanaan tulisi opettajanani olemaan Germund Paaer, kuuluisa kaligrafian taitaja ja muun muassa Kalevalaisten korujen henkiin herättäjä, oli hän epätoivoinen tekstaamistaitoni olemattomuuden vuoksi. ”Härkösestä ei tule koskaan tekstaajaa” ja siinä hän oli ihan oikeassa. Ei tullut tekstaajaa Härkösestä.

Viipuri oli kuuluisa ja arvostettu teatterikaupunki. Täällä viihtyivät useat nimekkäät näyttämötaiteilijat, koska viipurilainen ilmapiiri oli värikäs ja vapaa sekä myös salliva ja innostuva. Teatterissakäynti oli rajoitettua. Näin kuitenkin hurmaavat operetit Hawaijin kukan ja Viktorian ja hänen husaarinsa, varmaan muitakin näin. Ja enköhän päässyt katsomaan Kersti Bergrothin klassikka Anua ja Mikkoakin?

Syksyllä 1929 vietti Viipurin Näyttämö jo 30-vuotisjuhlaansa esittämällä Kiven Nummisuutarit -näytelmän. Tämä sai luonnollisesti arvoisensa kritiikin, ei vähiten Arvo Lehesman ja Artturi Laakson ansiosta. Toisena juhlaesityksenä annettiin Shakespearen Hamlet, jossa päätehtävän näytteli Sven Hildén, kaikkien viipurilaisten ja etenkin naispuolisten ihailema komea ilmeistys. Kokonaisuutena arvostelut olivat tietenkin ylistävät.

Näyttelijätär Elli Ranta sai lukea aamun lehdestä seuraavan maininnan: ”Rouva Elli Rannan Ophelia -tulkinta oli herkkä ja syvästi ymmärretty etenkin mielipuolisuutta esittävässä kohdassaan (murtuminen). Pidämme velvollisuutenamme onnitella”.

Säveltäjä oli kapellimestari Sulho Ranta.

Koululaisillakin oli tilaisuutensa seurata Viipurin vilkasta musiikkielämää. Minun kohdallani se tiesi tiheätä käymistä Maritan mukana keskuskansakoulun juhlasalin kansankonserteissa. Muistaakseni ne olivat maksuttomia. Maritahan kävi Musiikkiopistossa viulutunneilla, mitä ihailtiin kovasti.

Boris Sirob (ent. Wolfson, sitten Sirob ja myöhemmin Sirpo) oli nuorena miehenä saapunut Kaukasiasta Helsingin kautta Viipuriin, jossa hän huomasi mainiosti viihtyvänsä tullen täällä koko kaupungin musiikkimaailman primus motoriksi. Hän oli Viipurin Musiikin Ystävien johtava hahmo.

Menetettyään rakkaan poikansa tapaturmaisesti otti Sirob perheeseensä ja koulutettavakseen lahjakkaan Heimo Haiton, vasta 9-vuotiaan musiikin ihmelapseksi osoittautuvan monilapsisen perheen pojan. Heimo Haitto voitti aikanaan useita kilpailuja, näytteli Pikku-pelimanni elokuvassa ja niitti laakereita iloisena ja välittömänä soittajataiturina. Sodan aikana hän kiersi USA:ssa keräten varoja ja avustuksia Suomen hyväksi. Suomeen hän on myöhemmin palannutkin, mutta Boris Sirpo jäi USA:han ja kuoli siellä vuonna 1967. Heimo Haitto kuoli keväällä 1999 suuresti arvostettuna taiteilijana.

Myöskin kuuluisat ja huomattavan orkesterinjohtajat lausuivat kiittävät arvostelunsa Viipurin Musiikkiopiston kamariorkesterin korkeasta osaamisen tasosta. Mainitsen ainoastaan Sibeliuksen, Klemetin, Kajanuksen ja Melartin monen muun joukosta. Maailmankuulu Bronislaw Huberman hyväksyi orkesterin viulukonserttinsa säestäjäksi, niin Viipurin kuin Helsinginkin konsertteihinsa. Nämä konsertit menestyivät niin hyvin että ne johtivat ulkomaillakin esiintymisiin.

Olin ihaillut orkesterin nuorta vaaleata violistia Olavi Tilliä salaa ja kaukaa seuraten. Myöhemmin törmäsin häneen Helsingissä Fasulla, jossa toisen kerroksen kahvilassa opiskelijanuoriso tapaili ja ”katseli” toisiaan leivosten ja kahvikuppien ylitse. Minä häntä, mutta en tiedä olisikohan ollut toissinkinpäin. Tai toivoinko vain?

Muistellessa näitä hyvin vanhoja aikoja ja katsellessani näitä valokuvia en voi olla ihmettelemättä tuolloista lapsellisuuttamme. Olemmehan ainakin teinien tai lähes nuorten aikuisten näköisiä sen ajan siisteine vaatteinemme. Ikämme oli 14-16 vuotta näissä valokuvissa. Kun vertaa silloista itseään nykyajan nuoriin on ero kuitenkin melkoinen lähes ihan kaikessa. Mutta aikaeroahan onkin lähes 70 vuotta! Menossa on jo kolmas sukupolvi.

Kasvatuksemme oli autoritaarista varmaankin jokaisen kodissa. Elämä oli tuttujen sääntöjen sanelemaa, perinteiden mukaista – siis perusturvallista jokapäiväisessä menossaan.

Luonnollisesti kapinoimme ja törmäilimme nuoruuden tavoin ja kukin omilla keinoillaan niin kotona kuin koulussakin. Yritimme tietenkin rikkoa sään-

töjä ja määräyksiä heikoilla mahdollisuuksillamme. Tulos ei ollut suurenmoinen vastalauseittemme kannalta.

Saimme kuitenkin tueksemme hyvät olemisen tavat, elämisen rajat ja etiikan säännöt.

Jos voisin valita, valitsisin kuitenkin oman nuoruuteni. Meillä ei ollut vinhaa kokemisen ja elämisen kiirettä, mutta silti olemme ehtineet elää täydet aikuisen naisen ja miehen kohtalot iloineen ja murheineen. Elinaikanamme on ehtinyt tapahtua aivan uskomattoman suuria asioita.

Kotikasvatuksemme on tiukkuudessaan meitä jarruttanut mutta samalla tukenut turvallisuudellaan. Varhaisessa nuoruudessamme emme rynnänneet kokemaan kaikkea ennen aikojaan.

Mutta kovien kokemusten ja rauhattomuuden aika oli meitä arvaamattoman ja liiankin lähellä. Aikuistumisemme tapahtuisi, kuten on sanottu, yhtenä marraskuisena päivänä.

Elimmehän kolmekymmentälukua.

Tuli muitakin kesää

Ensimmäisestä Viipuri-kesästämmehän muodostui kaupunkikesä lukuun ottamatta perinteistä Muolaassa viettämäämme aikaa. Olihan asettauduttava hiljaiseen uusiin oloihin.

Seuraavina kesinä hakeuduimme maalle koko kesäksi, kuten silloin oli tapana lapsiperheissä tehdä. Kaikeaksi onneksi ei kuitenkaan hankittu omaa kesäpaikkaa.

Perheenisät jätettiin kaupunkiin kukin omiin töihinsä. Mahdollisuuksien mukaan he käväisivät silloisina lyhyinä viikonloppuina maalla perheensä luona ja viettivät luonnollisesti myös kesälomansa siellä.

Koti oli kevätsiivouksen kourissa saneerattu kesäriisuttuun kuntoonsa. Matot kiiltävillä naftaliinihiutaleilla pulveroituina käärittiin ja vietiin vintille. Pehmeät huonekalut saivat vaaleat kesäpäällisensä, lamppukruunut suojattiin karpäsiltä harsokangaspusseihin. Jopa sohvatyynyjen boijevillaiset päälliset vaihdettiin pellavakirjailtuihin vaaleisiin kesävaaruihin. Pöytäliinoille tapahtui samanlainen vaihto.

Talviset villavaatteet huollettiin ja ripustettiin nekin naftaliinilla hajustettuihin vaatepusseihin. Olivathan toki koit kotien suurena vaarana.

Ikkunoitten kevätpuhdistus teetti paljon työtä. Tuplat eli sisälasit piti irrottaa ja rakoja peittäneet liimapaperit liottaa pois. Piti säilyttää laatikkoon ruutujen välissä maanneet pumpulihanget. Veitsen avulla oli kaavittava pois tilke raoista jos sellaista oli tarvittu.

Pestyihin ikkunoihin ripustettiin keveät kesäverhot – nyt saattoi ikkunatkin

avata ulos kesään. Talvella oli tuuletettu venttiilin tai fortuskan kautta.

Kaikki tämä suoritettaisiin syksyllä päinvastaisessa järjestyksessä kolmen-neljän kuukauden kuluttua kun kaupunkiin jälleen oltaisi palattu elokuun viimeisenä päivänä.

Toisena kesänä oli Karjala-lehdestä lukuisten ilmoitusten joukosta löydetty kesäpaikka Antreasta Jaakonsaaren maalaistalosta, täysihoidolla. Emme käyneet etukäteen paikkaa katsomassa, mutta kun juna- ja laivamatkan jälkeen päädyimme Kekin rantaan, osoittautui paikka kauniiksi, suurikokoiseksi ja ihanaksi Vuoksenrantamiljööksi kaikkine talon elämään kuuluvine kotieläimineen ja askareineen.

Minun mieleeni jäi täältä etupäässä vanha savusauna, koska sen eteishuoneeseen oli aina tapana ajaa lammaskatras yöpymään. Pimenevässä ikkunatomaassa tilassa yhteensulloituvien eläinten suuret silmät tuikkivat myrskylyhdyn valoa vastaan kun illalla mentiin mustaan saunaan saunomaan. Määkiminenkin oli melkoista.

Vuoksi virtasi laajana talon edustalla, ranta oli hiukan vaarallinen paikka.

Antrea oli kuitenkin isän kannalta liian kaukana ja hankalan matkan takana, joten muutimme maisemaa.

Kärstilässä, lähempänä Viipuria, omistivat äidin nuoruudenystävät, Kullbergit, Leitimon kartanon. Vierailimme usein heidän luonaan. Ihastuneena pyörin siellä ruokahuoneen valkoisissa kierreportaissa, jollaisia en ollut milloinkaan nähnyt. Kuinkapa olisinkaan voinut silloin arvata, että samantapaiset löytyisivät vuosikymmenien jälkeen minunkin kodistani.

Kartanoon kuului Pärtylinniemi-niminen pieni huvila Kärstilänjärven salmen yli kulkevan sillan katveessa. Täällä viettäisimme kesän, josta tulisi kovin helteinen. Työlääksikin se muodostuisi. Paikkaa näet ympäröivät ikivanhat vallihaudat, nyt jo lähes raunioina. Nämä kivivallit osoittautuivat mainioiksi kasvupaikoiksi niin vadelmaviidakoille kuin kyykkäärmeillekin.

Pitkät kuumottavat villasukat kumisaappaissamme poimimme runsasta marjasatoa Huldan kanssa loppumattomiin. Isä kuljetti sokeria kaupungista ja äiti keitti hilloa lasipurkittain. Tämä olikin sen kesän päänäytelmä. Äiti ei mielestään muuta tehnytään kuin helteessä hellan ääressä hilloa keitti – ”koko suvulle”.

Rai -koira makasi mustikoissa ja söi marjoja varvuista.

Liekö Hulda kyllästynyt hänkin marjasouviin, kun kuitenkin eräänä pyykkipäivänä saunan pesutuvassa lensivä vesi ja lahantka ja äidin ja Huldan kiivaat vuorosanat. Ja niin Hulda otti ja lähti jättäen meidät. Minun suureksi surukseni.

Hulda palasi elämäämme hetkeksi yli kymmenen vuoden kuluttua surunvalittelukirjeen muodossa. Hän oli nähnyt lehdessä veljeni Ilmarin kaatamisilmoituksen. Huldahan oli hoitanut veljeäni pienenä poikana, jolloin hä-

nen ruotsinkielisenä oli otettu apulaiseksi meille ruotsia puhumaan. Paljon oli ehtinyt tapahtua tuon hellekesän jälkeen.

Kyykäärmeet karkottivat meidät seuraavina kesinä Kistilänjärven toiselle rannalle – siltahan sinne jo johtikin.

Nyt olimme löytäneet ihanan paikan vastapäisestä Haapaniemestä. Huvila kuului Pusan taloon. Se sijaitsi korkeahkolla kalliolla ja huoneita siinä oli monta ja tarpeeksi. Minäkin sain ihan oman huoneen yläkerrasta suloisine ikkunansyvennyksineen, josta oli näköala järvelle ja rantasaunalle päin. Ikkunasyvennys nousi askeleen ylemmäksi ja tälle tasolle äitini laati suuren oljilla täytetyn sinikukkaisen tyynyn. Olin siitä hyvin onnellinen ja rakastin haaveilusoppeani.

Maalaistalosta saimme maidon ja muutakin tarpeellista. Nyt oli hyvää tilaa kutsua vieraita. Tuli Muolaasta läheisiä Marjatta-serkkuni tietenkin sekä Parikkalasta luokkatoverini Marita. Ja totta kai Mormor Tampereelta sekä Anna-täti ja Walter-setä Ståhlberg, vanhat ystävät, Helsingistä.

Isällä oli nyt auto, joten kuljetukset sujuivat mainiosti ja isäkin pääsi iltaisin tulemaan maalle. Kalarikkaalla Kärstilänjärvellä hän pääsi myös lempiharrastuksensa, uistelemisen ja onkimisen pariin. Jouduin tai kelpasin usein hänen hanslankarikseen eli soutamaan verkkoja ja uistinta tai onkimaan kaislikkoon. Kaislikossa oli leppoisaa ja rauhallista. Ilta-aurinko lämmitti vielä ja sudenkorennot kävivät meitä ihmettelemässä.

Niinä kesinä pääsin isän kaveriksi, kun veljeni oli vielä liian pieni.

Näillä Kärstilänjärven seuduilla, osaksi juuri tutuilla rannoillamme, käytiin jatkosotamme merkittävät lopputaistelut. Mieheni veli, lankoni Einar Tarjas (suomennettu Dahlbäck) vänrikki ja lääketieteen opiskelija, kaatui Vuosalmen Ihantalan taistelussa heinäkuussa 1944, jääden kentälle. Muistolaatta hänestä on sankarihaudalla Helsingissä.

Myös Talvisodan aikana nämä seudut olivat joutuneet taistelutantereiksi. Sotakartoissa näkyy tutut nimet Leitimo, Kärstilä, Haapaniemi. Toimivatko han Pärtylinniemen vanhat vallihaudat sotapoikiemme suojina jälleen?

On onnellista, ettemme voi emmekä saa nähdä tulevaisuuden salattuja tapahtumia etukäteen.

Karjalan kannaksella

Isän ja perheemme taloudellinen tilanne oli edelleenkin hyvä, yleinen maailmanlaajuinen lama ei ollut meitä vielä saavuttanut. Sen se vielä kerran tekisi niin että tuntuisi, mutta yhä Viipurissa taloja rakennettiin.

Äiti oli saanut oravannahkaturkkinsa ja talvitakkinsa kengurukauluksen. Koruillakin oli isä merkkipäiviä äitiä muistanut. Viipurilaisen kultasepän valmistama kulta-valkokultainen rannekoru osoittautuu nyt tänä päivänä yllät-

Äiti oranssissa rantapyjamassaan Terijoella.

tävän arvokkaaksi eikä sormuskaan ole vähäpätöinen.

Luonnollisestihan Muolaa oli aina kesät-talvetkin matkojemme päänäränä, mutta nyt laajeni eteemme koko Karjalan kannas. Keski-Suomi ei meitä erikoisemmin vetänyt – Tamperetta lukuun ottamatta, mutta sinnehän rakkaan Mormorin luokse mentiinkin aina junalla. Kannaksen kuuluisa ja kaunis luonto houkutteli meitä puoleensa.

Nämä retket eivät mielessäni ole säilyneet aikajärjestyksessä, mutta tähti-paikat sieltä täältä palaavat mieleeni.

Hiukan liioitellen voisi sanoa, että koko Karjalan kannaksen länsiranta Suomenlahdelle päin oli yhtä hiekkarantaa. Ja rantaa myötäili myös Viipurista lähtevä rantarata, joka lopulta päättyi etelässä rajalla Kuokkalaan ja Rajajokeen.

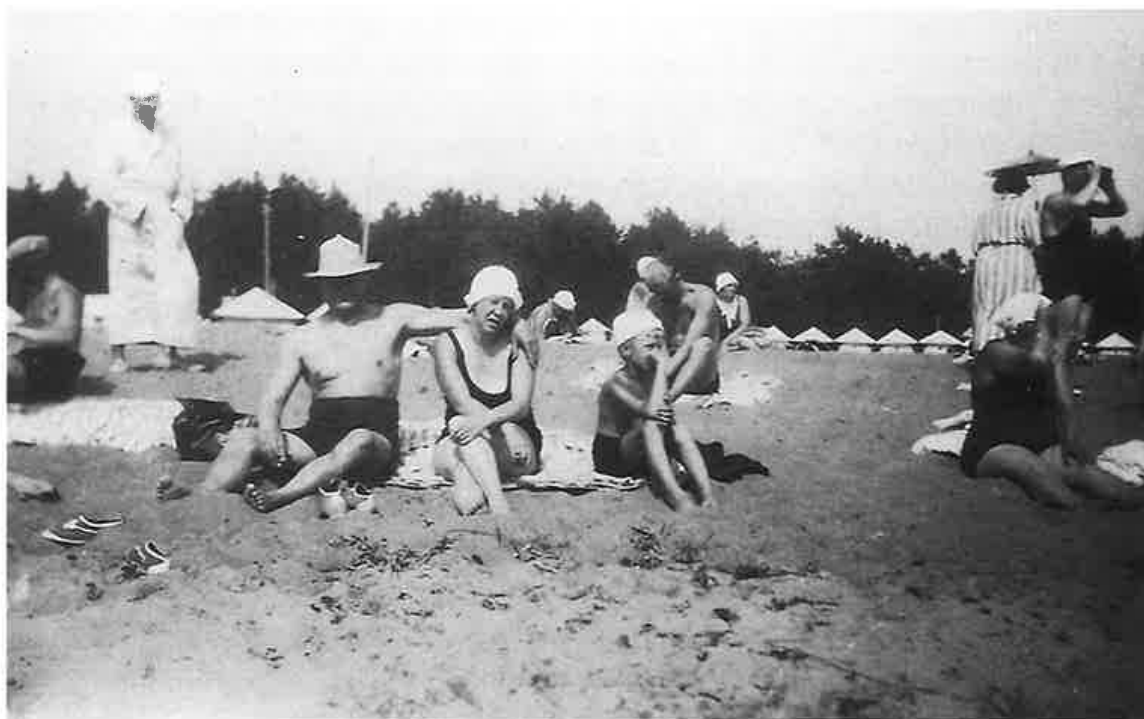
Koiviston saarien jälkeen jatkui rannikko aivan saarettomana, Aava meri, etenkin tyynen auringonlaskun aikaan,

kimmelsi sanomattoman kauniina laajassa avaruudessaan taivaanrantaan saakka.

Aina ei meri hymillyt auringonlaskussa, vaan se saattoi näyttää voimansa myrskyn ärjyvinä aaltoina, jotka syöksyen hiekkarantaan saattoivat muuttaa sen muotoa ihan uudeksi rantaviivaksi. Tapana olikin kasata kiviaitoja merita vasten huviloiden ympäristöä suojaamaan.

Talvella meri lepäsi jään alla. Kevään murtaessa jäät sekä sopivan myrskyn osuessa rannalle, kasaantuivat jäälohkareet jymisten korkeaksi jäävalliksi eli ahtojääksi. Joku uskalias saattoi röykkiöstä löytää sinisenä kimmeltävän mutta vaarallisen jääluolan. Kaunis katsella turkoosissa sinisyydessään, mutta erikoisessa mittavuudessaan lähes pelottava.

Ei ole ihme, että Pietarin ylhäisö oli aikanaan vallannut kauniit rantamme ja rakennuttanut tuhansia mitä mielikuvituksellisimpia pitsihuviloita upeine puistoineen kesäpaikoikseen. Junalla pääsi Pietarista nopeasti Rajajoen, Kuokkalan, Terijoen, Tyrisevän ynnä muille asemille ja sieltä suomalaisissikat mieluusti lähtivät kyytimään herrasväkeä tuschulumeihinsa. Kannaksen kansa vaurastui. Kaikkinainen maalaistuote teki kauppansa, sieniä myöten. Ei enää to-

Terijoen rantaa vas. isä Aaro Härkönen, äiti Sigrid Härkönen, veljeni Pokka Ilmari Härkönen, v.1930.

dellakaan tarvinnut kesäisin lähteä kuljettamaan maitoa Pietariin saakka.

Mutta rajan sulkeutuessa itsenäistymisemme toteuduttua jäivät upeat huvilat ja puistot aikaa myöten ränsistymään hoidon puutteessa. Niitä siirrettiin kyllä sisämaahankin, aina pääkaupungin tienoille asti, sillä pitsihuvilat olivat romanttisuudessaan suurta muotia. Mutta suurin osa jäi paikoilleen ja päättyi suomalaisen isännän hoitoon tai rapeutui tyhjänä.

Ensi iskunsa kärsittyään palasi kuitenkin uudenlainen vilkas elämä kylpyläpaikkoihin. Terijokikin heräsi nyt suomalaiseksi kesänviettopaikaksi, iloiseksi ja loistavaksi puhtaine rantoineen. Taiteilijat löysivät ja ymmärsivät Kannaksen ainutlaatuisuuden. Eräät asettuivat tänne myötämöisin koko vuodeksi, vaikka talvet saattoivat olla hankalia. Paljon onkin kerrottu ja kirjoitettu seudun taiteilijakohtaloista: Collianderit, Edith Södergran, Ilja Repin, vain nämä tässä mainitakseni.

On surullista todeta, että tätä riemua tulisi kestämään vain hiukan yli 20 vuotta eli vuodesta 1917 vuoteen 1939, ei kauempaa. Onnellisia me, jotka ehdimme ja osuimme niistä ajoista nauttimaan.

Oltiin siis kesävieraita ja kylpijöitä ja Terijoelle suunnistaessamme olimme myös hyvin varustautuneita.

Äiti oli teettänyt rantapyjaman, tahtoo sanoa oranssinvärisen ja leveälahkeisen housupuvun. Pukua koristivat mustat raidat. Asusteihin kuului myös lakattu paperinen ja japanilaistyylinen kirjava päivävarjo. Ilman froteista kylpyviittaa ei voinut selviytyä. Se ulottui maahan asti ja sen laajuus oli rypyttynä koottu kuminauhakujalla kaulaa myötäileväksi myllynkivikaulukseksi. Sivuille oli tehty kädenmentävät aukot, joten viitan voi kietoa ympärilleen tiivisti. Uimapuku viitan alla oli lahkeellista kokovartalomallia – ei bikineistä tiedetty – joko hienompi villainen tai vahan löperö puuvillainen. Jalassa oli hyvä olla varmuuden vuoksi kumiset uimatossut, vaikka ne vedestä noustessa lonksuvatkin ja purskuttelivat vettä. Sitä paitsi ne saattoivat jäädä mereen sille tielleen ellei kukaan myöntynyt niitä etsimään.

Nivea -rasia tai öljypullo kuului rantalaukkuun kuten myös uidessa tarpeellinen rypyttetty kuminen uimamyssy tai tiiviisti päätä myötäilevä uimalakki. Auringossa tuli suojata päätä valkealla laivapoikalakilla, kuumalla hiekkarannalla kun uhkasi auringonpistos tai ainakin päänsärky.

Ylioppilaat kulkivat koko kesän valkolakkisina, niin myös täällä uimaranalla lakit pysyivät päässä. Ylioppilas oli harvinainen ja oppinut ylhäisyys.

Isä ei tarvinnut muita varusteita kuin pyyhkeen ja reilut uimahousut. Sekä

Edessä keskellä vas. kirjoittaja, veljensä Ilmari, Mormor Fanny Björkman uhkeana.

ennen kaikkea lierillisen niin kutsutun panamahatun. Olkihattu seurasi häntä aina kaikkina kesinä niin maalla kuin meressäkin. Sieltä hän nousi aalloista hattu vettä valuen ja pärskytellen. Aikanaan hattu kuivui pään päällä tietenkin.

Meidän lasten asuista ei ollut merkittävämpää mainitsemista. Uimapallo, puhallettava ja iso, kuului rantavarustuksiimme. Pokalle hankittiin uitettava purjelaiva tai guttaperkkainen moottorivene, jolla leikkiä rannassa.

Merenpohja oli hiekkadyynejä, joten syvyys vaihteli yllättävästi. Tämä oli hauskaa, kun pohja aivan kuin hupsahti syvälle. Uimaan lähtenyt ei aina saatanut jalkapohjaa saavuttamaankaan.

Pitkänpitkää ja leveätä, puhdasta hiekkarantaa reunusti metsän laidassa monikymmenen uimakoppien valkoinen rivistö. Koppeihin sai lunastaa avaimet ja siellä saatettiin rauhassa riisuutua ja jättää vaatteet turvallisesti. Mitään rantatuoleja ei ollut. Istuttiin tai maattiin pyyhkeiden päällä.

Rakkauden hauta Vammelsuussa, Maria Kartavtseva 1870-1910.

Lintulan luostari Kivennapa.

Ranta päättyi aallonmurtajaan etelässä. Liukumäki mereen kuului ilonpitoon.

Asuimmekohan eräänä kesänä Puistola-nimisessä täysihoitolassa, villiyttyneen puiston keskellä? Paikka oli kaunis ja romanttinen. Ihmeekseni pääsin eräänä ikimuistoisena iltana isän ja äidin kanssa Kasinolle iltaelämää näkemään. Mormor oli onneksi matkassamme ja hän jäi kotiin. Pokan harmiksi ja lapsenvahdiksi, joten läksimme kolmisin.

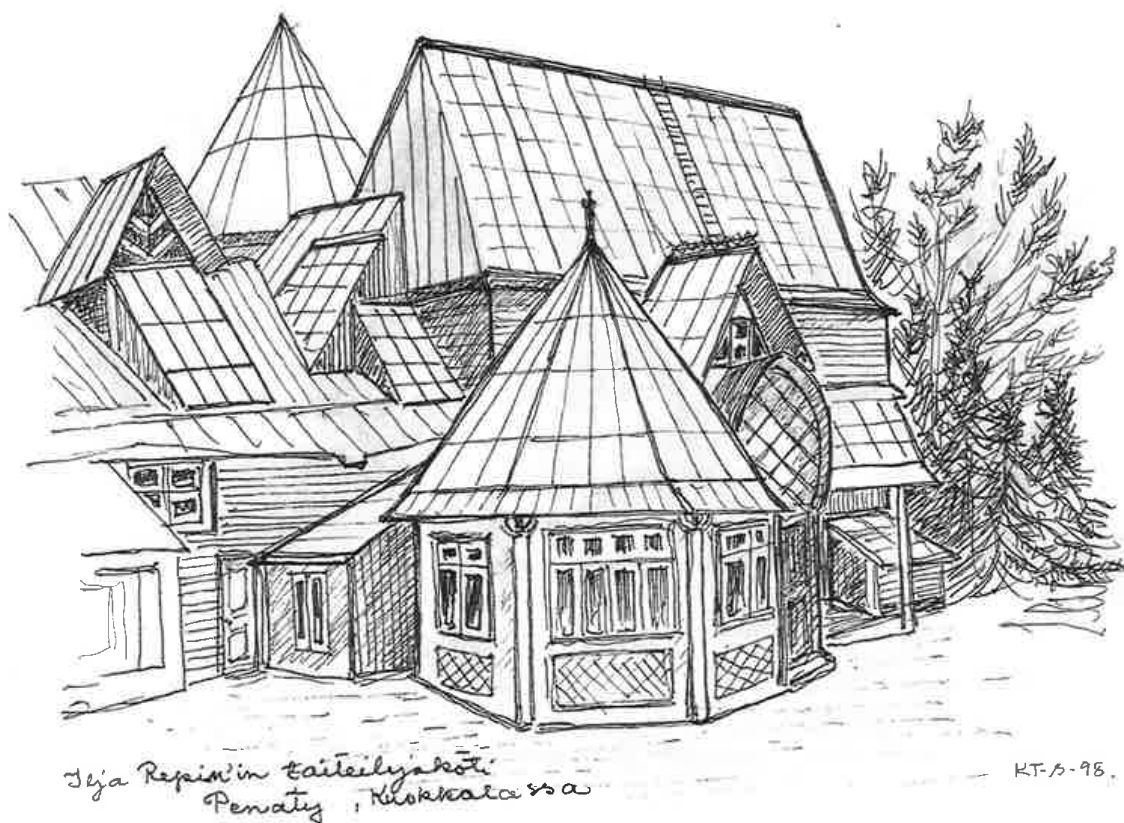
Kasino oli tietenkin täynnä iloista ja auringosta nauttinutta ja paahtunutta kesävierasväkeä. Orkesteri soitti meneviä säveleitä, nuoriso tanssi. Nolostuin

kuin äiti ja isäkin tanssivat, vanhat ihmiset. Jotakin hyvää syöttävää oli tarjolla ja kaikki oli suurenmoista. Huipuksi mielestäni tuli kauniisti ja yhdenmukaisesti puetut nuoret tytöt kulkivat kukkuraisine kukkakoreineen myymässä Terijoen kuuluisia ruusuja. Miten hienoa! Isäkin osti meille ruusut. Minä istuin tulevasta upeasta aikuiselämästäni unelmoiden, siis ruusukavaljeeristani. Ilta oli ihmeellinen vilahdus suuresta maailmasta. Ja valssi soi, se soi!

Ulos astuessamme pimeään yöhön näimme erikoisen juhlavalaistuksen Kronstadtista pyyhkäisivät tasavälin kulkevat valoheittimien kiilat yli taivaankannen. Vartioivat rauhanaikanakin ilmatilaa. Tuntuu hiukan kolkolta ja uhkaavaltakin.

Päivälläkin saattoi kuulla ampumisen ääniä sieltä etelästä päin. Raja oli niin lähellä ja Rajajoki oli tässä kohtaa kovin kapea. Silta pystyi johtamaan sen ylitse. Miehitetyt vartiokopit kummallakin puolella sillan suussa. Neuvostoliiton puolella ei vahingossakaan vartiomiestä näkynyt, piileksivät pienessä kopissaan tai kurkkivat sen takaa. Jännittävältä tuntui rajalla pistäytyminen.

Itse Terijoen asemaseutu tarjosi mielenkiintoista nähtävää. Suuri valkea ortodoksinen kirkko on sodissa onnellisesti säilynyt. Pääsisin siihen tutustumaan vasta sotaveteraaniretkellä hamassa tulevaisuudessa. Nyt tutustuimme kyläkujan kauppoihin. Niissä monessakin myytiin ihastuttavia emigranttien

Ilja Repinin taiteilijakoti Penaty, Kuokkalassa.

mukaansa pelastamia antiikkiesineitä.

Leipä- ja leivoskauppoja oli monta erikoisine herkuineen – tai ainakin näin minun muistoissani. Viipuri-naapurimme, muotiliikkeen omistaja Hulda Järnfors oli perustanut tänne tuottoisan sivuliikkeen. Kävimme siellä häntä tervehtimässä.

Asemarakennuksen ravintolassa söimme ainakin minun siihenastisen elämäni parasta kesäkeittoa.

Vaikka hyvän osasi äitikin valmistaa. Äiti lisäsi keittoon aina hiukan soke-ria ja lohko pinnalle pari tomaattia. Mainiota oli hänenkin snålsoppansa – eipä mitään saiturinkeittoa!

On sanottu, että Karjalan kannaksen eniten valokuvattu aihe oli Vammelsuussa Rakkauden haudaksi kutsuttu muistomerkki. Paikalla oli todellakin kalliohauta, jonka päällyskivellä istui kaunis pronssiin valettu jalopiirteinen nainen. Tänne rantakallion holviin oli murheenmurtuma aviomies saattanut nuoren puolisonsa.

Luulenpa, että meitä lapsia kiinnosti eniten naisen vieressä istuva pronssinen nallekarhu, jota nainen näytti kaihoten katselevan – tai katsoiko ulapalle kuin miestänsä kaihoten?

Paikka antoi tietenkin kulkijalle aihetta monenlaisiin tarinoihin tai arveluihin.

Mutta koska elämä on yllätyksiä täynnä, osui kerran junassa matkatoverikseni ystävällinen kannakselainen naishenkilö, joka kertoi tietävänsä Rakkauden haudan todenperäisin tarinan. Hän oli painattanut lehtisen, jossa hän kuvasi haudassa lepäävän naisen tarinan. Sain ostaa häneltä tämän 1992 painetun kertomuksen, jonka tiedot perustuvat haudatun perheystävien ja apulaisten luotettaviin kuvauksiin ja kertomuksiin.

Haudassa lepää ja veistoksen henkilö on kirjailijatar Maria Kartavtseva, o. s. Krestovski (1870-1910), upporikkaan pankkiiri Eugen Kartavtsevin nuori puoliso. Tutustuessaan Eugeniin oli Marialla jo matka elettyä elämää takanaan. Hän oli 17-vuotiaana synnyttänyt aviottoman poikalapsen ja tarmokkaana sekä lahjakkaana kirjailijana ansainnut itse toimeentulon lapselleen ja itselleen.

Osallistuessaan Pietarin loistokkaaseen huvitteluelämäänsä Maria tutustui itseään 20 vuotta vanhempaan Kartavtseviin ja he rakastuivat silmittömästi.

Avioiduttuaan nopeasti he ostivat Vammeljoen suulta, meren ääreltä, laajan maapalstan, jonka he miehen rikkauden ja anteliaisuuden avulla muuttivat maalliseksi paratiisiksi.

Rakennettiin suuri, näyttävä huvila ja adoptoidulle Marian pojalle toinen. Raivattiin ja perustettiin suurenmoinen puutarha kasvihuoneineen, puistikoon istutettiin jaloja puita ja kaikkialle samoin Marian lempikukkia.

Ulkoilmeteatterikin tarvittiin nimekkäiden pietarilaisten muusikoiden ja näyttelijöiden esiintymisnäyttämöksi.

Elämä oli loistavaa ja onnellista.

Mutta Maria sairastui vakavasti. Parannusta jouduttiin etsimään kaikkialta, koti- ja ulkomaita myöten. Marian sairaudeksi todettiin parantumaton syöpä. Sairastuessaan Maria sairastui myös henkisesti. Ystävältään saamaansa nallekarhua hän kuljetti aina mukanaan leikkien sen kanssa lapsen tavoin. Tämän vuoksi pronssi-Marian rinnalla istui myös pronssinen nallekarhu.

Maria kuoli 40-vuotiaana. Eugen suri lohduttomana. Hän halusi vieläkin toteuttaa Marian toivomuksia. Ja niin hän rakennutti korkealle kallion päälle valkoisen kultakupolisen bysanttilaistyyllisen kirkon. Mutta sitä ei uskonnollinen Maria enää nähnyt.

Eugen rakennutti myös lupaamansa lepokodin varattomille taiteilijoille, toteuttaen tässäkin Marian lausumaa toivomusta.

Kohta Eugen Kartavtsev vetäytyi Krimille jättäen Vammelsuun paratiisin

apulaistensa huostaan. Mutta Venäjän vallankumouksen jälkeen hän ei enää voinut palata Suomeen. Hän kuoli Ranskassa sokeana 70 vuoden ikäisenä.

Sodat hävittivät tämänkin kuuluisan nähtävyyden. Kirkko on raunioina, rakennukset samoin. Rakkauden haudan pronssiveistos on kadonnut. Puisto raikattu. Kirjailija Yrjö Kokko kertoi nähneensä nalleviestoksen istuvan erään terijokelaisen huvilan terassilla ja kuvanneensakin sen. Näin kertoo tarinan todellisen sisälön tallentaja.

Eugen ei siis ollut mikään uskonon hurjastelija, joka jätti Marian yksin rantakalliolle kaipailemaan. Päinvastoin. Hän oli syvästi rakastanut Mariaa ja vaalinut hänen muistoaan uskollisesti.

Hautakiveen on hakattu venäjänkielellä seuraavat sanat: ”Vaikka elämäsi aikana en riittävästi hellinyt ja arvostanut Sinua, rakas Maria, nyt kuolestasi jälkeen olen täyttänyt kaikki toivomuksesi. Sinun, koko sielustani, Eugen.”

En eksy kuvailemaan Lintulan luostarissa pistäytymisen hämärää muistikuvaa. Ainoa konkreettinen muisto täällä naisluostarissa käynnistämme on veistetty puulusikka kalamuotoon tehtyine varsineen, maalattuine lemmikkikukkinen sekä teksteineen ”MUISTOKSI”, mikä kaikki tietenkin kuvasi venäläisasukkaita. Mustaesiilinaiset nunnat ahkeroivat hiljaisina kasvimaalla.

Kuokkalassa sivuutimme kävellen ja ihmeissämme puistikkoon kurkistellen taiteen mestarin, venäläisen Ilja Repinin erikoisen talorykelmän.

En osannut kuvitellakaan, että vuosikymmenien kuluttua pääsisin vierailemaan tässä Neuvostoliiton aikana tarkoin ja huolella, sotien jälkeen, kunnostetussa Repinossa. Näkisin taiteilijan ateljeen maalaustelineineen ja mestarin maalipaletin sen edessä. Tutustuisin myös maailmankuuluun kolmikerroksiseen, pyörivään ruokapöytään, jonka ääressä Repin kestitsi viikon mää-

Raivolan ortodoksinen kirkko Edith Södergränin naapurissa.

räpäivänä vieraitaan, tarkoin määrättyjen sääntöjen mukaan.

Aika myöten tutustuin runsaisiin Repinistä kirjoitettuihin ja kuvitettuihin elämänkertoihin. Ja lopulta näkisin omin silmin hänen maailmankuuluisat pääteoksensa niiden oikeissa kohteissaan. Moskovan Tretjakov -galleriassa kauhistuisin Iivana Julman kammottavia silmiä hänen pitäessään juuri surmaamaansa Ivania, vertavuotavaa poikaansa, tiukasti syleilyssään.

Ihailisin siellä myös mahtavaa Kurskin ristisaattoa, rikkauden ja köyhyyden kuvausta, kuin myös ihmismielen syvimpien tuntojen, hyvyyden ja pahouden, vanhurskauden ja tekopyhyiden kuvastumista ihmiskasvoilla.

Volgan lautturien raskas tuskaisa kulku Pietarin venäläisessä museossa; Zaporogien riehakas riemu heidän laatiessaan hyväistyskirjettä Turkin sulttaanille – kuulen heidän rähäkkään naurunsa. Kuinka kukaan saattaakaan värien ja siveltimen avulla saada kaiken tämän kuvatuksi?

Myös oman maamme taidearteita tämä suuri venäläinen on rikastuttanut. Ilja Repinhän eli Kokkolan ateljeehuvilassaan Vallankumouksesta lähtien aina kuolemaansa 29.9.1930 asti. Kuollessaan hän oli 86 vuotta vanha. Mesta-

Edith Södergranin koti Raivolassa, ortodoksinen kirkko.

rin hauta sijaitsee Repinon puistossa pienen mäen, Tsugujevin vuoren, juurella. Nimi kunnioittaa hänen ukrainalaisen syntymäkaupunkinsa muistoa.

Minkä vuoksi kauneuden luomiseen tarvitaan niin usein kärsimyksen tuskaa?

Edith Södergranin elämäkuvauksiin tutustuessa voisi tästä väitteestä vakuuttua.

Elämä vanhan äidin huoltamana, sairaana ja suuressa maallisessa köyhyydessä, vailla ystäviä joita hän kovasti kaipasi. Keuhkotauti ja köyhyyttä jopa siinä määrin, että on yritettävä ruuan hankkimiseksi myydä huonekalujaan tai ”parfyymipulloa ja pitsistä alusasukertaansa” ymmärtämättömille kyläläisille. Miten nöyryyttävää se mahtoikaan olla herkälle runoilijalle.

Harmaan ja matalan, luhistumaisillaan olevan kodin lähellä nousi kaunis Raivolän ortodoksipyhäkkö.

Nyttemmin muistoja vain. Maailma jota ei enää ole. Mutta runot jäivät elämään.

Edith Södergran

Jumala on kaikkialla.

Ja Jumala on mukana kaikissa yhteyksissä.
Kun eukko arvaamatta kohtasi kissansa kaivolla
ja kissa emäntänsä.
Se oli suuri ilo heille molemmille.
Mutta kaikkein suurin ilo oli se
että Jumala oli vienyt heidät yhteen
ja tahtonut heille tämän ihmeellisen ystävyuden
neljänätoista vuotena.

Muistan rakasta Sonjaa, mäyräkoiraani,
niin karkeakarvaista, ja viittätoista
yhdessä vietettyä ihanaa vuotta.

Seuratessani nyt suurta Karjalan kannasta esittävää karttaa vuodelta 1938, lähdän junarataa myöten Viipurista etelään. Olen Perkjärvellä – siellä kävimme joskus asioilla Pällilästä käsin Mikko-sedän kyydissä. Siellä näki usein raitilla paljon sotamiehiä tai oikeammin asevelvollisia marssimassa.

Sitten pieni Lounatjoen asema. Mitenkähän jouduimmekin kerran sinne Mormorin mukana hänen ystäviensä Ketoloiden vieraiksi. Nyttemmin palaa tämä käynti mieleeni mansikkamaalla. Sillä tapahtui niin, että ruokailun päätyttyä ei meille lapsille tarjottukaan jälkiruokaa, vaan sanottiin: menkää man-

sikkamaalle ja syökää mansikoita niin paljon kuin mahtuu!
Unohtumaton kehotus ja mahtava elämys meille kaupunkilaislapsille!
Ketoloilla oli myös suuri sen ajan onnellisten kanojen kanala. Ja Mormor, kaikesta innostuva ja ihastuva, osti pariskunnan eli ruskean ja suloisen kääpiökanan ja kukon Muolaaseen tulijaisiksi.
Laatikossa ne vietiin junalla hämmästyneille vastaanottajille.
Pikkukukko oli rohkealuontoinen ja kipakka. Se osasi pitää puolensa ja tulla toimeen suuren Leghorn-isännän rinnalla. Onneksi.
Pikkukananen pääsi myös jäseneksi talon kanaparveen. Nokkimista ei tapahtunut. Ja niinpä saattoi pesästä löytyä piankin pieniä ruskeita kuin leikkimunia suurempien normaalikokoisten joukosta. Tietenkin me lapset halusimme aina sellaisia keitettäväksi ja munakuppiimme.

Sormuksen tarina

Oikeassa nimettömässäni olen kauan pitänyt sormusta, jonka suurikokoisen turkoosikiven väri muuntuu – mielialojeniko mukaan? – iloisen kirkkaasta himmeään vihreäksi. Minulle sormus symboloi enemmän kuin kaunis kivi, kultaan tanakasti upotettu.

Aloitan sormuksen tarinan muistelemalla valmistavan koulun opettajaani Tant Ellaa, joka Kotkan ruotsalaisen yhteisjoulun ”pikkukoulussa” kuvaili meille kiehtovasti opetuskuvia myötäillen uskontotunneilla Raamatun värikkäitä kertomuksia. Kuuntelimme hiiskumatta hänen kuvauksiaan Mooseslapsen löytymisestä Niilivirran kaislikosta, Israelin kansan pitkästä vaelluksesta Egyptin vankeudesta isiensä maahan ja monista Vanhan Testamentin muistakin kertomuksista. Jeesuksen elämästä saimme hänen ja Tant Fannyn opetuksen kautta kauniin ja lohdullisen kuvan. Raamattu oli meille hyvä opettavainen kirja.

Omalta äidinäidiltäni, Mormorilta, perin hänen opetuksensa ja elämänsä kautta hellän luottamuksen tunteen Jeesukseen ja Jumalaan. Mormor opetti meille äitini neuvoman Levolle lasken Luojani-iltarukouksen rinnalle kaikkien ruotsinkielisten lasten osaaman iltasiunauksen Gud som hafver (nimenomaan vanhaan tapaan kirjoitettuna), sehän oli tavallaan käsite.

Gud som hafver barner kär
Se till mig som liten är
Vart jag mig i världens vänder
Står min lycka i Guds händer
Lyckan kommer lyckan går
Den Gud älskar, lyckan får.

Suomennettunahan tämä on tuttu Ystävä sä lapsien, katso minuun pienehen. Minne käynkin maailmassa, Sinä olet hoitamassa. Onni täällä vaihtelee. Tai-vaan Isä suojelee.

Meitä hauskutti Mormorin kertomus omasta lapsuudestaan. Hän kun oli luullut, että rukouksen loppu kuului ”Flickan kommer flickan går”, eli tyttö tulee ja menee. Flicka oli tutumpi käsite kuin lycka, onni.

Mormor lauloi myös pianolla säestäen Vapaakirkon, johon hän kuului, lauluja ja virsiä omasta laulukirjastaan. Erikoisen rakas hänelle oli Sydämellä Jeesuksen. Näin sen muistan

Sydämellä Jeesuksen olla on niin suloinen.
Turvallista rauhaisaa siipiensä suojassa.

Kun äiti helmassaan vaalii pienokaisiaan,
niin myös Poika Jumalan vaalii tainta taivahan.

Hiljaa hiljaa sydämien turvaa yksin Hänehen
Älä mistään huolehti, Jeesus on sun
kanssasi.

Mormorin elämänohjeena ja usein toistuvana uskomuksenaan oli ”Jumala on rakkaus”. Hänen kirjeensäkin päättyi usein näihin lohduttaviin sanoihin. Hän oli elämänmyönteinen ja iloinen äidinäiti.

Oma vaikutuksensa uskonnollisessa kasvatuksessani oli myös varhaislapsuudellani Muolaassa. Kotikoulun isänmaallis-uskonnollinen henki loi perusturvallisuuden vakuuden, josta vieläkin olen syvästi kiitollinen.

Sitten elämäni muuttui vieraammaksi.

Viipurin koulussa Rauha Jakobsson opetti uskontoa tavanomaiseen tapaan, ketään häiritsemättä, mutta myöskään innostamatta. Kahtena ensimmäisenä vuotenani ”Vanhaa ja Uutta Testamenttia, virrensäkeistöjä ja Raamatun lauseita, käyttäen Bruunin oppikirjaa apunaan”, näin vuosikertomuksen mukaan.

Pommituksessa vaurioitunut Viipurin Tuomiokirkko, rippikirkkoni.

"Ilmariveljelleni 7/XII - 32 Kirstiltä"

Tämän oppikirjan laatija ei voinut olla kukaan muu kuin Piikki, teol. kand., vanhempi lehtori Albert Bruun, joka jatkoi opetusta seuraavat kolme vuotta Kirkkohistorian nimellä.

Piikki oli lempinimensä mukaan pienikokoinen, kuivahko ja tärkeähkö mies.

(Näin oli hänen poikansakin, sivumennen sanoen, pieni mutta hiukan vilkkaampi kaveri. Koulukonventeissa pakenimme häntä –Piikinpoika tulee! Sillä ei ollut hohdokasta tanssia itseään paljon lyhyemmän kavaljeerin viemänä. Olimme sydämettömiä, kuten usein nuoruus on.)

Jotakin meni nyt pahasti vikaan kun en voinut lainkaan kiinnostua Piikin opetuksesta. Paavalin loputtomat matkat – niistähän olisi voinut puhua kiinnostavastikin, ehkä hiukan maiden näkymiäkin kuvitellen. Apostolien teot? En niistä muista sanakaan, en nyt enkä

silloinkaan kun olisi todella pitänyt muistaa.

Ilmeisesti unohdin paljon muutakin, ainakin kokeissa, mikä unohtaminen johtikin todelliseen katastrofiin. Neljännen luokan keväällä Piikki antoi välitodistukseeni uskonnossa arvosanaksi nelosen. Siis nelonen uskonnossa!

Tämä herätti kotona kauhean myrskyn. Kyllähän nyt ymmärrän, että silloin oli kyseessä tosi skandaali. Kaiken kukkuraksi isä soitti Piikille ja halusi lisätietoja. Niitä ei minulle kerrottu.

Siis kotiaarestia koko pääsiäisloman ajaksi.

Loppukevääksi löydettiin lehti-ilmoituksen avulla läksyjenkuulustelija, eräs Pekka.

Todistukseni parani, niin kai myös uskonnonumeroni ainakin viitoseen, kun en sentään ehtoja tullut. Pekka teki matematiikantehtäväni ja tietenkin kuulusteli kielten sanat ja korjasi kotitehtävät. Pakkohan oli paremmin syventyä kouluasioihin. Kiitos Pekan.

Oli edessä rippikoulu.

Olin viidennellä luokalla ja viidentoista vanha.

Rippikoulua käytiin iltaisin omalla koululla. Rippi-isäni nimi on jo ammuin

hävinnyt muististani.

Olen aina kadehtinut niitä joilla rippikoulu on kauniissa muistossa. Rippileirejä ei järjestetty vielä pitkiin aikoihin.

Istuin takarivissä eikä minulta kysytty kertaakaan. Olikohan meillä edes läksyjä. Varmaan oli. Mutta ainakin meitä pelotettiin synneillämme ja pahuudellamme ja lopulta sillä mitenkä meitä kohtaisi kauhea rangaistus ellemme USKOISI nauttiessamme Jeesuksen ruumista ja verta ehtoollisella. Tämä uhkaus painui ainakin sieluuni.

Konfirmaatiopäivän lähestyessä ennen joululomaa hämmennykseni ja pelkoni lisääntyivät lisääntymistään. En kuitenkaan mahtanut asioiden enkä päivien kululle mitään vaan ajauduin peiloissani kohti konfirmaatiopäivää, joulukuun seitsemättä.

Rakas Mormorini ei päässyt tulemaan vaan lähetti minulle Raamatun, johon oli omistuskirjoitukseksi merkinnyt Raamatun sanat armosta ja uskollisuudesta. Säilytän vieläkin Raamattuni kansien välissä hänen silloista kirjettään sekä hänen elämänsä viimeistä kirjekorttiaan minulle

Armosta ei meille rippikoulussa puhuttu.

Muolaalaiset tulivat tilaisuuteen, toivat toisen Raamatun ja olivat suurena ilonani ja lohtunani läsnä, kun valkoisissani kävin Viipurin Tuomiokirkon alttarin ääreen ensimmäistä ehtoollistani nauttimaan.

Minua armahdettiin. En kaatunut kuolleena maahan tulisen kiven kosketamana.

Äidiltä ja isältä olin saanut rippilahjaksi kaulakorun, kultaisen ristin ketjuineen. En kuitenkaan koskaan voinut sitä käyttää. Se ei kuulunut minulle. Olin ehdoton tässä asiassa.

Jonkun vuoden kuluttua äiti teetti minulle tästä ristikistä sormuksen, josta olen kertonut. Sileä iso turkoosikivi kuului vanhaan talismaaniin, onnentuojaan,

"Ilmariveljelleni 7/XII - 32 Kirstiltä"

Rakas Mormorini Fanny Björkman 55 vuotta, v. 1930.

jonka äidilleni oli Bakussa lahjoittanut paikallinen hyvä perheystävä.

Kiven pintaan on kaiverrettu vieras merkki, jonka sanomaa ei äitini koskaan kertonut minulle – en tiedä tiesikö hän sitä itsekään.

Olin pitänyt sormusta monet vuodet sormessani, kunnes kerran Liisa-tyttäreni matkassa jouduin Teheraniin. Siellä kuuluissa basaarissa kysyin vanhalta korukauppiaalta mitä kiven merkki tarkoitti. Riisuin sormuksen, hän käytti sitä sinetin tapaan, katsoi minua vakavana silmiin ja sanoi – ALLAH. Jumala on kaikkialla.

Olen nyt toinen ihminen kuin äsken rippikouluiässä, mutta kuitenkin sama:

Olen elänyt lähes koko elämäni, tuon ajan jälkeen yli kahdeksankymmentä vuotta. Olen saanut nähdä paljon maailmaa ja olen voinut todeta, että uskonoppimme määräytyy sen mukaan mihin kulttuuriin olemme syntyneet.

Meille suomalaisille annettiin historian kulun mukaan kristinusko. Olen päätenyt siihen uskomukseen, että ihmisen uskon mittana on hänen aitoutensa ja uskollisuutensa millä hän annettua oppia rehellisesti yrittää noudattaa ja toimia oppinsa moraalikäsityksen mukaan elämässään. Kenenkään rehellistä uskoa, hänelle annettua, ei tule pilkata tai halveksia. Tämän käsityksen ja opetuksen olen saanut periä kodiltani ja esivanhemmiltani monen polven takaa.

Me kristityt uskomme lopulta armoon ja anteeksiantoon, joita me heikkoina erehtyjinä kipeästi tarvitsemme. Uskon johdatukseen ja luulen tavanneeni enkelin – ainakin olen monesti tuntenut enkelin läsnäolon ja avun. Niin usein jälkeenpäin: näinhän pitikin tapahtua, parhaaksemme.

Uskallan sanoa, että rukoukseni on kiitos. Kiitän elämää sen käsittämättömästä kauneudesta ja runsaudesta. Yhä enemmän ihmettelen luonnon sanomatonta viisautta ja järjestystä. Ihailen eläinkunnan suunnatonta kärsivälli-

syyttä ja voimaa selviytymään kaikista vaikeuksista.

Kaiken takana täytyy olla Suuri Henki, Jumala.

Pyydän varjelusta ja siunausta jälkipolvilleni. Toivon heille hyvää elämää.

Uskoni on lapsen luottavaista uskoa.

Jumala on rakkaus.

Vaikea vuosi 1933

Rippikoulutalvestani ja keväästä näytti tulevan synkkä ja ikävä, jopa murheellinen aika elämässämme.

Tuntui siltä kuin uhkaavat pilvet olisivat vähitellen kokoontuneet kotimme ja koko maan ylle. Kehittymässä oli yleismaailmallinen syvä lamakausi. Tämä lähti liikkeelle USA:n pörssiromahduksesta ja levisi vaikutuksineen kaikkialle. Työttömyys kasvoi, puute lisääntyi.

Sosiaaliset olot Suomessa avustuksien lähes puuttuessa olivat huonot ja järjestäytymättömät. Niinpä saattoi avunpyytäjä yhä useammin seisoa meidänkin ovemme takana pyytäen ”köyhänapua”, rahaa tai suorastaan leipää. Useimmiten pyytäjä oli surullinen ja räsitetty perheenäiti, ahdingon ajamana. Tai hän oli kadun työtön, mieskin, myymässä vastaperustettua Apu-lehteä – tästä lehden nimi – sillä myyjä sai jonkun markan itselleen. Tämä oli ajan sosiaalista avustusta.

Isäni oli luopunut työsuhteestaan yksityiseen rakennusliikkeeseen, jonka matkassa hän oli lähtenyt Kotkan Gutzeitilta hyvästä toimestaan, monen ystävänsä varoituksesta huolimatta. Eihän alussa huonosti mennytäkään. Tarmokas ja neuvokas isäni perusti nyt yhdenmiehen rakennustoimiston, nimeltään Rakennus- ja rautabetonitoimisto. Aluksi tuli tehtäviä, lujuslaskelmia, urakoita tai niiden valvomisia

Mutta alkanut lama verotti rakennustoimintaa ja vähitellen oli todettava että työt olivat loppuneet.

Mitä tehdä? Voin vain kuvitella, miten järkyttävä tilanne oli. Mutta emme hän olimme ainoita. Karjala-lehdessä yhä useammin kerrottiin pakkohuuto-kaupoista.

Olimme muuttaneet Torkkelikatu kuudesta Karjalankatu kahteentoista Heleniuksen taloon, lähes katujen kulmaan. Asuntomme oli samankokoinen kuin edellinenkin ja saimme Pokan kanssa yhteiset oman huoneenkin, joten meidän mielestämme muutto oli ihan hyvä asia.

Taloudellinen tilanteemme huononi vähitellen. Vanhempani säästivät meitä turhankin tarkkaan ikäviltä asioilta eivätkä kertoneet huolistaan.

Olimme ja elimme pitkään mistään tietämättä. Minun koulu- ja ystävämaailmassani tapahtui sellainen pitkälle tulevaisuuteen ulottuva seikka, että

*Kirsti Härkönen ja Arno Erik Dahlbäck
(Tarjas v.1943) talvisodan kynnyksellä
Viipurissa kesällä 1939.*

tutustuin lähemmin häneen, josta tulisi muutamien vuosien päästä elämäntoverini. aviomieheni ja lasteni isä.

Erik Dahlbäck oli hänen nimensä. Olin hänet huomannut aikaisemmin, tuo tummatukkainen pitkä ja ujo Taalpekki oli toki konventtituttava ja naapuriklassikko. Mutta nyt tutustuin hänen kotiinsa ja perheeseensäkin. Seuraavina kesinä, jolloin aina pääsin käymään Viipurissa, tutustuimme lisää. Yhteinen opiskeluaikamme Helsingissä veisi meidät taas yhteen, enempään kuin kirjeiden kautta tapaamisiin. Mutta paljonhan ehtisi tapahtua sitä ennen. Nimemme suomensimme sodan aikana nimeksi Tarjas.

Nyt menin jo liikaa asioiden edelle!

Kevät jatkui Viipurissa ja loppua en teili tapaus, joka tuo mieleeni erään kirjan nimen: Ensin myytiin piano! Näin meillä todella tapahtui. Äidin Kotkassa omilla yritystuloillaan hankkima tärkeä piano jouduttiin myymään.

Mutta pitkäänhän ei yhden pianon hinta riittänyt, vaan lopulta jouduttiin tekemään kipeä päätös: isäni perustama Rakennus- ja rautabetonitoimisto asetettaisiin konkurssiin. Kotia kohtaisi pakkohuutokauppa.

Se mikä viipurilaisille ja Karjalan kannaksen asukkaille sekä muillekin tapahtuisi kuuden vuoden kuluttua, tapahtui nyt meille: menetimme kotimme.

Muuttaisimme Tampereelle, sillä Mormorin koti oli avoinna meille kaikille. Äidille tämä ei ollut niin vaikeata kuin isälleni, jolle tilanne oli todella tuskallinen.

Minä lapsellisuudessani koin Mormorille muuttamisen luonnollisena, olihan siellä kaikki niin tuttua. Oli Mormorin omistama Pesulaitos tuttuine ”tyttöineen”. Olen toki myöhemmin ymmärtänyt, miten suuren uhrauksen Mormor tässä teki. Luovutti kotinsa, tilansa ja mukavuutensa perheemme hyväksi.

Vietimme sen kesän veljeni Ilmarin kanssa Mormorin luona. Vanhempani halusivat käydä kaksin kodin hajottamisen tuskan.

Syksyllä aloittaisimme uuden elämän uudessa koulussa uusien ystävien parissa.

Vaikka aika Viipurissa jäi näin lyhyeksi, vain viideksi vuodeksi, olen koko ikäni tuntenut olevani viipurilainen.

Nykyään, kun taas pääsee siellä käymään, sanovat monet etteivät milloinkaan halua sitä nykytilanteessa nähdäkään. Mutta kun olen sulkenut pois tietoisuudestani nykyhetken vieraan rappion, palaan entiseen Viipuriin. Ovat-han Torkkelin puiston puuvanhukset yhä samat. Salakkalahti on paikoillaan. Kotitaloni on siellä, karhut ikkunavartioina. Erikin kotitalo Pohjoisvalli yksitoista suurena ja ehjänä. Voin kulkea entistä koulutietäni puiston poikki ohi Tuomiokirkon muiston.

Linna seisoo saarellaan.

Kaikki mikä on tapahtunut säilyy ikuisesti.

Epilogi

Syksyllä aloitimme uuden elämän uudessa koulussa uusien ystävien parissa. Taas kerran täydellinen muutos: aidosta Karjalasta, Viipurista Hämeen sydämeen Tampereelle.

Edessämme oli kolme vaiherikasta vuotta.

Perheemme vaikeudet helpottuisivat kuitenkin vähitellen. Isälle löytyi tehtäviä ja pian tapahtui sellainen ihme, että hän pääsi kohta takaisin Kotkaan Gutzeitille, entiseen asemaansa ja merkittäviin tehtäviin. Hänen osaamistaan arvostettiin.

Mutta kuin olimme aloittaneet koulukäyntimme Tampereella, minä lukion ensimmäisellä eli 9-vuotisen Tampereen Suomalaisen Yhteiskoulun seitsemännellä luokalla, katsottiin paremmaksi että jatkaisimme täällä kunnes pääsisin ylioppilaaksi 1936.

Äiti jäi kanssamme Tampereelle. Kesät viettäisimme Kymin kartanon täysihoidolassa.

Olin taas joutunut uuteen kouluympäristöön ja sain täällä kokea ystävällisen vastaanoton kuten aikanaan Viipurissakin. Parhaaksi ystäväkseni sain Ahlströmin Pikin Kangasalta Vääksyn kartanosta, hänkin uusi tulokas Tampereen kouluun. Yhdessä vietetyt vuotemme olivat suurenmoiset, mutta kuulu-